

ZBIÓR
ARTYKUŁÓW NAUKOWYCH

FILOLOGIA, SOCJOLOGIA I
KULTUROZNAWSTWO.
TEORETYCZNE I PRAKTYCZNE
ASPEKTY ROZWOJU
WSPÓŁCZESNEJ NAUKI

Poznań

30.09.2015 - 01.10.2015

СБОРНИК
НАУЧНЫХ СТАТЕЙ

ФИЛОЛОГИЯ, СОЦИОЛОГИЯ И
КУЛЬТУРОЛОГИЯ.
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИ-
ЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ
СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ

Познань

30.09.2015 - 01.10.2015

U.D.C. 8.2+8.1.1.1.1.1 +8.0.1.8+082

B.B.C. 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Cena (zł.): bezpłatnie

Zbiór raportów naukowych.

Z 40 Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej "Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. Teoretyczne i praktyczne aspekty rozwoju współczesnej nauki (30.09.2015 - 01.10.2015) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. - 80 str.

ISBN: 978-83-65207-40-1

U.D.C. 8.2+8.1.1.1.1.1 +8.0.1.8+082

B.B.C. 94

Komitet Organizacyjny Konferencji:

1. *W. Okulicz-Kozaryn – (Przewodniczący), dr. hab, Polska;*
2. *A. Murza, (Zastępca Przewodniczącego), Ukraina;*
3. *E. Ageev, dr. hab, Rosja;*
4. *E. Чекунова, dr. hab, Rosja;*
5. *L. Nechaeva, dr, Ukraina;*
6. *A. Горохов, dr, Rosja;*
7. *B. Подобед, dr, Białoruś;*
8. *A. Prokopiuk, dr, Polska;*
9. *M. Ордынская, profesor, Rosja.*

Wszelkie prawa zastrzeżone. Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane. Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów. Pisownia oryginalna jest zachowana. Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour». Obowiązkiem jest odniesienie do zbioru.

"Diamond trading tour" © Warszawa 2015

ISBN: 978-83-65207-40-1

SPIS /СОДЕРЖАНИЕ

SEKSCJA 17. NAUKI SPOŁECZNE.(СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

1. Горячева О.Н., Абдулина В.С. 5
ИНФОРМИРОВАННОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ О СПОРТИВНЫХ ДОБАВКАХ

SEKSCJA 22. FILOLOGIĘ. (ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

2. Єрмак Л.Р. 10
СПЕЦИФІКА ВТІЛЕННЯ АВТОРСЬКИХ ІНТЕНЦІЙ У ПРОЗІ МАРКА
ВОВЧКА І ТОНІ МОРРИСОН
3. Terpyu I.M. 15
IVAN FRANKO'S CULTUROLOGICAL PHENOMENON
4. Пиц Т.Б. 20
НІМЕЦЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ:ДОСЛІДЖЕННЯ
ВІД ПРОФЕСОРА ШАРОВОЛЬСЬКОГО ДО СЬОГОДЕННЯ
5. Alavidze M.B 24
THEORETICAL BASES OF STUDYING AN INTERVIEW FROM
LINGUISTIC POINT OF VIEW
6. Харкавців І. Р., Дучимінська Г. Ю. 27
МЕТАФОРА ЯК СПОСІБ ТВОРЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ:
УНІВЕРСАЛЬНЕ І СПЕЦИФІЧНЕ
7. Петриця Л. І 33
СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ТОТАЛЬНОЇ КІЛЬКОСТІ
8. Петришин О.Л., Лужецька О.М. 38
THE CONTEXTUAL WAY OF VOCABULARY TEACHING AND
LEARNING:ASSETS AND SHORTCOMINGS
9. Витрикуш Б. О. 45
НЕОЛОГІЗМИ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СФЕРИ ІНТЕРНЕТ
10. Гапон Л.О. 49
ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ «УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬ-
КОГО СЛОВНИКА» ЗЕНОНА КУЗЕЛІ І ЯРОСЛАВА РУДНИЦЬКОГО
11. Герман Є.В. 55
СИМВОЛІЗАЦІЯ ФЛОРОМОРФНИХ КОМПОНЕНТІВ СЕРЕДНЬО-
ВЕРХНЬОНІМЕЦЬКОЇ ФРАЗЕОСИСТЕМИ

12. Дашко Л.Т.	60
ПРОБЛЕМА ЕМОТИВНОСТІ ТА КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ В СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	
13. Кравченко Т.В.	66
ОСОБЛИВОСТІ ВІДХИЛЕНЬ ВІД ЛІТЕРАТУРНОЇ НОРМИ В ПИСЬ- МОВИХ ТЕКСТАХ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ	
14. Павловская Л.И.	68
ОСОБЕННОСТИ УПОТРЕБЛЕНИЯ ГЛАГОЛОВ С ОТДЕЛЯЕМЫМИ ПРИСТАВКАМИ ДЛЯ ИЗУЧАЮЩИХ НЕМЕЦКИЙ ЯЗЫК КАК ИНОСТРАННЫЙ	
15. Герман В.В.	71
РИТОРИЧНА ОСОБИСТІСТЬ УЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА	
16. Матвіїшин О.М.	74
ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СТИЛІСТИЧ- НОГО СИНТАКСИСУ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.	
17. Москаленко Д.С., Бабенко О.В.,	78
КОНКРЕТИЗАЦІЯ ЯК ВИД ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	

Горячева О.Н.

к.филол. н., доцент

Набережночелнинского филиала
Казанского федерального университета,

Абдулина В.С.

студентка 4 курса

Набережночелнинского филиала
Казанского федерального университета

ИНФОРМИРОВАННОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ О СПОРТИВНЫХ ДОБАВКАХ

Ключевые слова: пищевые добавки, информированность, спортивные нагрузки, фитнес клуб.

Keywords: dietary supplements, awareness, athletic exercises, fitness club.

Спортивные добавки – это в основном пищевые концентраты, разработанные для людей, которые активно занимаются спортом и, предназначенные для улучшения спортивных результатов. [1]

В нашем мире огромное количество различных пищевых добавок: для выносливости; наращивания мышечной массы; похудения; проработки рельефа мышц и т.д.

Но, существует 5 основных добавок, которые употребляет каждый спортсмен, а именно:

1) Протеин (белок)

Протеин – главный структурный элемент организма, уступающий в количественном отношении только воде и составляющий 17% сухой массы человеческого организма. Строительным материалом для синтеза протеиновых молекул служат аминокислоты, и именно источником аминокислот являются все белки из продуктов питания. Особенно велика роль незаменимых аминокислот, которые человеческий организм не может получать в процессе эндогенного синтеза, а потому потребность в них должна покрываться за счет поступления с пищей [2].

Выделены следующие разновидности белков [3, с. 50]:

а) Сывороточный белок – это молоко, которое состоит из 80% казеина и 20% сыворотки.

Популярность сывороточного белка связана не только с его дешевизной, но усвояемостью. Есть несколько разновидностей сывороточного белка, которые различаются по способу фильтрации: – концентрированная сыворотка; изолят; – гидроизолят. Сыворотка позволяет ускорить активизацию мышечного слоя, необходимых для возникновения гипертрофии и гиперплазии (народение новых мышечных клеток). Было проведено исследование, где молодым мужчинам, в течение 12 недель давали принимать сразу после тренировок для развития мускулатуры сыворотку, ежедневный прием составлял 25 граммов. Исследование показало, что активизацию мышечных клеток ускорилась на 35% [4, с.51].

б) Молозиво – это грудное молоко (в частности используют коровье молоко). По себестоимости оно дороже, чем например казеин и сыворотка, потому что оно богато IGF, который способствует росту мышц, и стимуляторами иммунной системы. Чем раньше сцежено молозиво, тем больше оно богато пептидами-анаболизаторами (в принципе и из-за этого оно тоже дороже). На литр молозиво приходится от 200 до 2000 миллиграммов IGF-1 (инсулиноподобные факторы роста), это на 20-200 больше, чем в сыворотке. Приведем в пример опыт А. Мерио [5, с.55]. Он в течении 8 недель давал одной группе мужчин молозиво, другой – сыворотку. Ученый сделал вывод, что либо молозиво IGF-1 проникает в кровь, либо оно способствует выработки IGF-1. Но, при проведении второго эксперимента было выявлено, что 20 граммов молозиво, которые принимали спортсмены в течении 14 дней, способствовали увеличению IGF-1 на 17 % [6, с. 55].

в) Яичные белки – это белки, которые богаты серными аминокислотами и фенилаланином. Они стоят дорого и в наше время не существует в чистом виде. Впрочем, жидкий яичный белок пользуется популярностью до сих пор.

г) Казеин – это основной белок, который содержится в молоке. Он богат глютаминовой кислотой и тирозином. Его преимущество в том, что он эффективно влияет на анаболизм.

д) Соевые белки – это белки животного происхождения, они богаты аргинином (8 граммов на 100 граммов белков), их анаболический потенциал ниже, чем у всех остальных.

Особенность сои в том, что они обладают эстрогенными свойствами и мужчины должны остерегаться частого его употребления, потому что это может сказаться на уровне тестостерона примерно на 10 %. [7, с. 57].

2) Креатин

Креатин – это азотсодержащая карбоновая кислота, которая участвует в энергетическом обмене в мышечных и нервных клетках. В мире бодибилдинга, креатин широко используется как спортивная добавка, для увеличения силы, мышечной массы и кратковременной анаэробной выносливости с доказанной безопасностью. [8]

Браннон Т. [9,с.88] доказал связь между мышцами и креатином. Он в течении 4 недель давал креатин или плацебо крысам и сравнивал результаты. Учитывал только вес сухой мышечной массы, которая состояла в основном из быстрых волокон (ответственные за силу), и медленных волокон (ответственные за выносливость), до и после креатина. Одна группа вела малоподвижный образ жизни, другая же занималась физическими упражнениями. Результаты показали, что диаметры мышц, отвечающие за выносливость не изменились, что же касается мышц за силу, то здесь вес увеличился на 10%. Было выявлено, что наращивание мышечной массы происходит не вследствие задержки воды, потому что учитывался только сухой вес мышцы.

Влияние креатина на мышцы спортсмена:

– попав в мышцу, креатин притягивает в клетку воду. Именно поэтому многие ученые связывают наращивание веса с обыкновенной задержкой воды в организме. Однако это не так, ибо состояние гидратации клетки влияет на скорость синтеза белков;

– креатин способствует накоплению гликогена, источника мышечной энергии;

– креатин защищает клетки мышечного слоя от разрушения, так как обладает антиоксидантными свойствами;

– увеличивая мышечную силу он, тем самым, увеличивает эффективность тренировок;

– увеличивает выработку IGF-1 и MGF (изомер IGF-1, который выделяется при выполнении физических нагрузок);

– для возникновения и поддержания мышечного анаболизма требуется большое количество АТФ. АТФ – (аденозин трифосфат: аденин, связанный с тремя фосфатными группами) – молекула, которая служит источником энергии для всех процессов в организме, в том числе для движения. Сокращение мышечного волокна происходит при одновременном расщеплении молекулы АТФ, в результате чего выделяется энергия, которая идет на осуществление сокращения. В организме АТФ синтезируется изинозина.[10] Когда энергетический потенциал клеток уменьшается, креатин способствует активизации анаболического процесса.

3) Аминокислоты с разветвленными цепями – строительные элементы, из которых состоят все белки организма. В бодибилдинге аминокислотам уделяется особое значение, потому что мышцы практически полностью состоят из белка, то есть аминокислот. Организм использует их для собственного роста, восстановления, укрепления и выработки различных гормонов, антител и ферментов. От них зависит не только рост силы и «массы» мышц, но и восстановление физического и психического тонуса после тренировки, катаболизм подкожного жира и даже интеллектуальная деятельность мозга – источник мотивационных стимулов. Всего существует 20 протеиногенных аминокислот, из них девять – так называемые «эссенциальные» или незаменимые (организм не может самостоятельно синтезировать их в достаточном количестве), остальные называют заменимыми.

4) Витамины и минералы – незаменимые элементы диетического питания, которые организм не может самостоятельно синтезировать, могут быть получены только из продуктов питания, пищевых или спортивных добавок.

С. Хаусварц установил, что дополнительный прием витаминов и минералов оказывает благотворное влияние на тренированных атлетов, занимающихся на выносливость. Одна из групп бегунов получала витамины В, С и Е, а также минералы – магний, цинк, железо, силен и марганец. В течение 21 дня до испытаний на сверхвыносливость. Через 24 часа после шестичасового забега мышцы находились в лучшем состоянии у тех, кто принимал витамины и минералы, а другой группе, которой давали плацебо, понадобилось ещё 24 часа для полного восстановления мышц [11, с.101].

5) Незаменимые жирные кислоты

Существует 3 основных вида кислот: а) насыщенные жирные кислоты: это жиры, которые затвердевают, если их положить в холодильник. Как правило, их называют «неполезными жирами»; б) мононенасыщенные жирные кислоты: главный представитель оливковое масло; в) полиненасыщенные жирные кислоты: омега-6, омега-3, линолевая кислота.

Третья группа считается жизненно необходимой для здоровья. Жирные кислоты омега-6 понижают уровень холестерина в крови, а жирные кислоты омега-3 - уровень триглицерида и кровяное давление.

Андерсон А. обнаружил, что жировой состав оболочек практически достоверно отражает состав жиров, которые мы поглощаем вместе с пищей. Разумное употребление жирных кислот, как правило, ведет к улучшению физических результатов. Проанализировав состав жирных кислот в плазме у французских спортсменов мирового уровня, Хос Д. выявил многочисленные нарушения. Так 80% обследованных спортсменов испытывали дефицит незаменимых жиров. Олиер Ф. в результате обследования футболистов, которые чрезмерно употребляли препараты омега-3 и омега-6, выяснил, что оптимальные результаты существенно снижаются из-за переизбытка данных жиров [12, с. 107]. Также высокий уровень поступления в организм полиненасыщенных жирных кислот, и, следовательно, их внедрение в оболочки может сделать клетки очень уязвимыми при окислительном шоке.

Исходя из вышеизложенного можно сделать вывод о том, что:

- протеин способствует росту мышц, поддержки иммунной системы, предотвращает катаболический процесс;
- креатин увеличивает мышцы, которые отвечают за силу при помощи увлажнении клеток мышечного слоя и тем самым увеличения веса организма человека;
- аминокислоты способствуют более быстрому восстановлению психическому и физического тонуса организма после тренировки;
- витамины и минералы предназначены в основном для спортсменов, которые занимаются на выносливость, было выявлено, что мышцы находятся в лучшем состоянии, если их не принимать;
- полиненасыщенные жирные кислоты понижают уровень холестерина в крови, уровень триглицерида и кровяное давление. Это очень важно при силовых нагрузках.

Для того, чтобы узнать принимают ли спортивные добавки в городе Набережные Челны был проведен опрос на социальном сайте «ВКонтакте» в группе спортклуба «ALEX FITNESS – Набережные Челны». В результате из 43 проголосовавших, положительно ответили 32,6%, отрицательно -67,4% [13].

Также были проведены дополнительные опросы на отношение к спортивным добавкам занимающихся в спортклубе челнинцев и источнике их знаний о спортивных добавках. Выяснилось, что положительно к добавкам спортивного питания относятся 47,9% респондентов, нейтрально- 39,6%, отрицательно 12,5%. Из их числа 47,4% опрошенных узнали о пищевых добавках от друзей (знакомых), из сети Интернет – 26,3%, от тренера-13,2%, из ТВ-программ -2,6%, из рекламы специализированных магазинов – 5,3%, другой источник информации – 5,3%

По итогам опросов, можно сделать вывод о положительном отношении половины проголосовавших к спортивным добавкам, но при этом большинство из них не употребляют их. В ходе исследования было установлено, что основная часть людей, занимающихся спортом, узнали о пищевых добавках от друзей (знакомых). Таким образом, оправданным представляется употребление пищевых добавок при спортивных нагрузках для положительной динамики развития мышечной ткани.

Список литературы:

1. Энциклопедия научного бодибилдинга [Электронный ресурс] Режим доступа: www.sportswiki.ru (Дата обращения 14.09.2015)

2. Вардлав Г.М, Хампл Д.С. Перспективы спортивного питания (7-е издание). New York, New York, USA: Mc-Graw Hill, 2007.
3. Фредерик Делавье и Мишель Гундиль. Различные типы белков.// Пищевые добавки для занимающихся спортом. / [пер. с франц. О.Е. Ивановой]. – М.: РИПОЛ классик, 2009 – с.50-57
4. Фредерик Делавье и Мишель Гундиль. Действие сыворотки.// Пищевые добавки для занимающихся спортом. / [пер. с франц. О.Е. Ивановой]. – М.: РИПОЛ классик, 2009 – с. 51
5. Фредерик Делавье и Мишель Гундиль. Молозиво.// Пищевые добавки для занимающихся спортом. / [пер. с франц. О.Е. Ивановой]. – М.: РИПОЛ классик, 2009 – с. 55
6. Фредерик Делавье и Мишель Гундиль. Молозиво.//Пищевые добавки для занимающихся спортом. / [пер. с франц. О.Е. Ивановой]. – М.: РИПОЛ классик, 2009 – с.55
7. Фредерик Делавье и Мишель Гундиль. Особенности сои.//Пищевые добавки для занимающихся спортом. / [пер. с франц. О.Е. Ивановой]. – М.: РИПОЛ классик, 2009 – с.57
8. Энциклопедия научного бодибилдинга [Электронный ресурс] Режим доступа: www.sportswiki.ru/Креатин.ru (Дата обращения 14.09.2015).
9. Фредерик Делавье и Мишель Гундиль. Витамины и минералы.//Пищевые добавки для занимающихся спортом. / [пер. с франц. О.Е. Ивановой]. – М.: РИПОЛ классик, 2009 – с.88
10. Энциклопедия научного бодибилдинга [Электронный ресурс] Режим доступа: www.sportswiki.ru/АТФ (Дата обращения 14.09.2015).
11. Фредерик Делавье и Мишель Гундиль. Незаменимые жирные кислоты.//Пищевые добавки для занимающихся спортом. / [пер. с франц. О.Е. Ивановой]. – М.: РИПОЛ классик,2009 – с. 106
12. Фредерик Делавье и Мишель Гундиль. Спорт и незаменимые жирные кислоты.// Пищевые добавки для занимающихся спортом. / [пер. с франц. О.Е. Ивановой]. – М.: РИПОЛ классик,2009 – с. 107
13. Группа спортклуба «ALEX FITNESS – Набережные Челны» [Электронный ресурс] Режим доступа: http://vk.com/club46253868?w=poll-46253868_2234 (Дата обращения 04.02. 2014)

Єрмак Л.Р.

Аспірант,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра світової літератури(порівняльне літературознавство);

СПЕЦИФІКА ВТІЛЕННЯ АВТОРСЬКИХ ІНТЕНЦІЙ У ПРОЗІ МАРКА ВОВЧКА І ТОНІ МОРРИСОН

Ключові слова: авторські інтенції, міфологічні та фольклорні інтенції, авторська позиція, оповідач у художньому творі, стилістичні фігури, художні образи.

Keywords: author's intentions, mythological and folklore intentions, author's view, the narrator in fiction, stylistic figures, artistic images.

Актуальність позиції автора та авторських інтенцій стали основоположними літературознавчими критеріями розуміння творчості Марка Вовчка та Тоні Моррісон. Зокрема, авторська присутність в тексті, висловлення письменниками власної позиції з приводу соціальних, історичних та психологічних проблем створили поле для концептуалізації авторських інтенцій в «Народних оповіданнях», повісті «Маруся», «Три доли» Марка Вовчка та романах «Люба» і «Пісня Соломона» Тоні Моррісон. Авторська позиція у текстах української та англійської майстринь пера виразно оприявлюється через ремарки оповідача, авторські мовні одиниці, міфологічні та фольклорні елементи. У представленій на розгляд статті шляхом аналізу функціональності названих компонентів ставимо мету визначити спільні й своєрідні риси вираження авторських інтенцій в окреслених творах.

Специфічною особливістю прози Марка Вовчка є те, що письменниця вводить оповідача, від імені якого ведеться розповідь, що створює ілюзію авторського відчуження, тобто його невтручання в коло відтворюваних явищ та подій. З іншого боку, відбувається максимальне наближення оповідача до ситуацій, які переживають персонажі творів, передусім кріпаки – представники найбіднішої та найбільш пригнобленої верстви населення, тож складається враження, ніби про своє гірке життя розповідає людина з самої глибини народу. У такий спосіб, старанно продумуючи всі деталі побудови творів, індивідуалізуючи мову оповідача й персонажів, авторка надає прозі об'єктивно-реалістичного звучання.

Натомість відступи у феміністичних романах Тоні Моррісон тяжіють до авторської відкритості та категоричності щодо суспільно-політичних та національних питань. У них виразно звучать ідеї боротьби та конфронтації. Практично всі героїні творів письменниці – це жінки, які не дбають про кар'єру, престиж, матеріальне благополуччя, легко відрікаються від зовнішніх цінностей та атрибутів матеріального світу. Кожну із своїх героїнь авторка пристосовує до оповідної традиції, передаючи через зовнішні описові та психологічні авторські вкраплення тематичну особливість твору.

Авторські інтенції Марка Вовчка здебільшого представлені оповідною манерою, в основі якої закладене прагнення письменниці підкорити форму розповіді вирішенню проблем, які складають сутність авторського бачення дійсності. У

творох, зокрема, зосереджено увагу на питаннях, які хвилювали Марко Вовчок, а саме викриття і засудження кріпосницьких відносин, зображення психологічних переживань героїв (на чому письменниця й акцентує увагу читача), показ трагічного стану жінок-кріпачок. В центрі оповіді – найбільш соціально поневолена людина з її непосильними турботами й маленькими радощами, ніжним серцем і глибокими почуттями, пориваннями до щастя і волі. Всі інші елементи композиції твору, особливо пейзажі, відіграють переважно службову роль. Зі слів О. Дорошкевича, оповідач у Марка Вовчка, як істинний представник народу, його порадник і захисник, наділений неабияким розумом і кмітливістю, гумором і оптимізмом, добре володіє зброєю іронії та сатири. Тому він, буває, сміється навіть тоді, коли слід гірко ридати, бо свідомий того, що сльозами горю не допоможеш [2,126].

О. Засенко звертає увагу на вдале поєднання у «Народних оповіданнях» та «Інститутці» Марка Вовчка «авторського» плану розповіді з діалогічним. Як вище відзначалось, письменниця буде оповідь так, що створюється ілюзія повної відсутності автора і авторської мови [3, 174-175]. Тому оповідна частина творів майже тотожна монологічному планові розповіді, особливо там, де оповідач виступає водночас і головним персонажем твору (наприклад, в «Інститутці»). Причому Марко Вовчок не надає переваги ні оповідній, ні діалогічній формі розповіді. Оповідач у неї рівноправний з тими, про кого розповідає, він не зловживає своїм правом, не нав'язує своїх думок, а дає, сказати б, можливість висловитись і своїм героям [4, 140-144]. Письменниця рішуче бореться з велеречивістю як оповідача, так і інших персонажів, діалоги у її творах короткі й гострі, нагадують сцени з драматичних творів.

В «монологічній» частині «Народних оповідань» Марко Вовчок послідовно дотримується властивого оповідачеві світосприймання і, звичайно, його манери передачі дійсності. В одних випадках певні обставини та деталі передаються через його безпосередні враження, в іншому – про них розповідає сама письменниця. В обох випадках стиль вирізняється багатством лексики, використанням фразеологічних зворотів, складних синтаксичних конструкцій. Назви речей у народно-розмовній манері подекуди замінені описовою формою або ближчими за аналогією поняттями (наприклад, у повісті «Інститутка» замість «статуї» вжито «мраморяні панни»).

Прикметно, що представників кріпацького світу – і провідних, і другорядних персонажів – українська письменниця називає іменами, навіть прізвищами (Олеся, Одарка, Горпина, Оксана, Саша, Катерина, Іван Золотаренко, Прокіп, Назар, Яків Харченко), натомість пани та їхні вірні слуги і прислужники – безіменні. В переважній більшості творів вони мають загальну назву, яка вказує на соціальну, класову приналежність, рід заняття, інколи й національність: «пан», «пані», «барин», «бариня», «паненята», «десятник», «пан економ», «ляховка» («панич... одружився з ляховкою»), «пан полковий лікар», «управитель», «хазяїн», «хазяйка», «кум-полковник» тощо [1, 439]. Навіть у повісті «Інститутка», де образ поміщиці є по суті центральним і розкривається в широкому плані, письменниця не відступає від обраного принципу, обмежуючись лише загальними назвами, а саме «панночка», «інститутка», «пані» [1, 380-420].

Варто також виділити й фольклорні інтенції Марка Вовчка. Саме наявність фольклорної форми створює враження етнографічної точності, фактичної документальності оповіді письменниці. Авторка вживає народно-розмовні та діалектні елементи, у яких – спосіб життя і мислення персонажів творів: представників певного

часу, середовища, класу. У «Інститутці» наприклад: «Ото вже сватає він панночку»; «На весілля панів, паній понаїздило, – гуде у будинку, як у вулені. Цікаві панночки посаг розглядають, дивуються»; «Народився син у панії. Що тих гостей наїхало на хрестини! Обід справили бучний» тощо [1, 380-420]..

Загалом, для оповідань та повістей Марка Вовчка характерна відсутність описовості подій. Натомість майстерно представлена післядія у формі наслідків. Фольклорні та етнографічні інтенції подаються як формальне звичаєве тло для сюжетної дії. Серед ознак мовленнєвого стилю письменниці — непідробна натуральність, логічність і чіткий синтаксис діалогів та внутрішніх монологів героїв. Портрети найчастіше даються короткими штрихами; опис зовнішності позитивних героїв гармоніює із їхньою загальною характеристикою. Натомість пейзажні малюнки невеличкі, лаконічні, що пов'язано з уснопоетичною традицією; вони призначені для виразнення почуттів та настроїв героїв або для створення контрасту до картин тяжкого життя селян.

Подібно до прози Марка Вовчка творча спадщина Тоні Моррісон тяжіє до осмислення культурно-історичного досвіду та його міфологізації. Наявність великої кількості міфологічних та психологічних авторських інтенцій можна пояснити історично сформованим відчуттям «відірваності» афро-американського народу на території США. Звідси актуалізація проблеми самоідентифікації особистості у доробку Тоні Моррісон. Дослідник К. Маркс підкреслює, що завдяки міфологічним інтенціям письменниця створює психологічну оповідь, в якій пропонує свій варіант прилучення темношкірого населення до рідних коренів [5, 112-113]. Головний мотив її творчості – етнічна пам'ять афро-американців. Авторка часто звертається до ритуальних дійств, зокрема, до обряду посвячення, ініціації. З його допомогою у творах представлено багатство африканської культури, частина традиції якої – проходження обряду ініціації як необхідного щабля у розвитку і становленні особистості. Проте обряд ініціації необхідний письменниці для постановки більш універсальних, загальнолюдських проблем, для пошуків шляхів самовизначення, цілісного розуміння власної ролі в масштабах історії та космосу.

Найважливішим для Тоні Моррісон стає принцип осмислення світу. У романі «Пісня Соломона» таке осмислення здійснюється через обряди. Наприклад, справжнє існування для головного героя твору Молочника неможливе без стихії «священного знання». Воно, на його думку, «може бути заховане в надрах землі, в таємничій посмішці Цирцеї, в дитячій пісні, в іменах, словах». Проте неправильне використання знань стає згубним для персонажа під прізвиськом «Мертвий» (Dead). Він має пройти нелегкий обряд ініціації, перш ніж зуміє наблизитися до досягнення «таємного», вищого сенсу існування [7, 363]. В даному випадку така ініціація уособлює зусилля людини щодо досягнення духовної цілісності і гармонії.

Міфообрази – основні складові міфопоетики Тоні Моррісон, які є ключовими засобами втілення авторського задуму. Моррісон говорить з читачем за допомогою образу, символу, архетипу. М. Глостанова, наголошуючи на образності художнього світу письменниці, підкреслює унікальну здатність автора «мислити та бачити образами» [5, 123]. До ключових міфообразів Т. Моррісон належать передусім системи сакрального центру, серед яких: будинок, ліс, печера.

Локус дому особливо важливий для Т. Моррісон, адже будинок для неї – щось більше, ніж житло, це свого роду центр світу, сакральний простір, що пов'язано з особливим ставленням автора до поняття «будинок», «вогнище». Ним може вважатися і ліс, і печера, природні простори проживання людини. В романах письменниці будинок володіє унікальними чудодійними особливостями: ототожнюючись з живими істотами, він часто стає головним персонажем, діючою особою в романах. Наприклад, у романі «Люба» будинок – це сакральний священний центр, який рівнозначний поняттю «храму». Тут будинок – жива істота, яка здатна чути і сприймати, бачити і відчувати, по-своєму реагувати на ті чи інші події: «Денвер завжди сприймала дім, не як будову, а як живу істоту, здатну плакати, вдихати, тремтіти, страждати». В даному випадку, будинок це символ свідомості – повсякденного життя, основи підсвідомості, а дах – надсвідомості. Будинок можна розглядати і як вияв внутрішньої сутності героїв. Вони асоціюють себе з будинком і не бажають залишити його, щоб не позбутися якоїсь частини самих себе. Водночас Тоні Моррісон наголошує, що «немає в цій країні будинку, який не був би переповнений духами нещасних, забутих афроамериканців» [8]. Натомість, головним елементом просторової семантики є опозиція «цивілізація – природа».

Іноді будинок співвідноситься з ідеєю трансформації, внутрішньої зміни. Так, промені сонця, якими осяяна кімната Сеті, символізують сполучну ланку між людиною і космосом. Такий сполучний промінь був у Сеті вдома, в спальні з маленькими вікнами на стелі. Вікна створюють відкритий у зовнішній світ простір. Героїня, таким чином, постійно знаходиться в контакт з відкритою небесною сферою. Вона відчуває цю гармонію Світу і Космосу, яку дарують їй щонаочі зірки на небі, а вдень – сонячне світло. У своїй кімнаті Сеті, як в храмі, може легко спілкуватися з богами, ділитися з ними найпотаємнішим. Тут Всесвіт відтворює себе в мікrokосмічному масштабі, який допомагає Сеті долати життєві труднощі.

При описі зовнішності персонажів Тоні Моррісон активно використовує механізм деталізації, який ґрунтується на змінному акцентуванні декількох деталей. Завдяки такому прийому портретні характеристики за своєю структурою є багатограничними, виокремлюючи щоразу інші риси. Неодноразово звертаючись до опису зовнішності Сеті, описуючи її спину, обличчя, ноги, авторка створює «індивідуалізований» портрет героїні як через авторську інтенцію опису, так і через враження, яке має справити її зовнішній вигляд на оточуючих. Наприклад, на спині у Сеті нервові закінчення втратили чутливість, а шкіра згрубіла. Це трапилось після того, як її жорстоко відшмагали на плантаціях «Милого Дому» (Sweet Home), де вона була рабинею. Удари від батогів залишили слід не лише на спині, але й в душі Сеті. Шрам у вигляді дерева служить нагадуванням про насильство рабства, водночас виступає символом стійкості і перемоги. Важливо, що Емі Денвер, побачивши рани Сеті, назвала їх «черемховим деревом» [6, 79], виражаючи цим християнське співчуття до дівчини, що, на думку Тоні Моррісон, є найважливішим чинником єднання людей різних рас.

Як впливає з розгляду концептуальної структури портрета Сеті, для опису зовнішності автор використовує набір метафоричних концептів, створюючи таким чином образ незвичайної сильної жінки. Індивідуально-авторська модель репрезентації фізичної зовнішності головної героїні перетинається з поданням її через асоціації з Богом. В даному випадку Сеті, пізнає всю безодню страждань, переживши

заново втрату Любої. Усі інші персонажі, які співчують Сеті, символізують ідею сприяння об'єднанню темношкірої громади для опору домінантній білій культурі.

Міфологічні та описові авторські інтенції романів «Люба» та «Пісня Соломона» репрезентують концепт внутрішніх архетипів афро-американців, їх розподіл відповідно до рівнів людського досвіду та менталітету.

Висновки.

Таким чином, основний спосіб передачі авторських інтенцій Марка Вовчка та Тоні Моррісон, реалізується через оповідну та описову манеру, авторські відступи, фольклорні та міфологічні символи-описи. У прозі письменниць достеменно відтворення життєвої дійсності та зовнішності українських кріпаків та афро-американських рабів здійснюється на основі гротескно-гіперболічних деформацій, надмірної ідеалізації, особливої виразності мовлення героїв у стилізовано народнопісенній, міфологічній манері. Серед спільних ознак мовленнєвого стилю письменниць визначено натуралізм зображення зовнішності героїв, логічність, чіткий синтаксис діалогів та внутрішніх монологів, влиття інтонації персонажів в інший текст. Марко Вовчок в організації мовленнєвого стилю часто орієнтується на афористичність народних формул-узагальнень, застосовує прислів'я та приказки. Натомість Тоні Моррісон, портретні характеристики позитивних героїв (Сеті у романі «Люба») найчастіше подає розгорнуто, вдаючись до символічних образів-кодів. Пейзажні та предметні інтенції в Марка Вовчка та Тоні Моррісон призначені відтінювати почуття, настрої героїв або подаються як контраст до картини тяжкого життя українських селян та афро-американських рабів.

Список використаної літератури

1. Вовчок Марко. Твори: В 2-х т. Т. 1: Оповідання; Повісті / Упоряд. І приміт. О.Білявської, передм. О.Засенка. – К. Дніпро, 1983. – 439 с.
2. Дорошкевич О. К. Реалізм і народність української літератури ХІХ ст. / О. К. Дорошкевич. – К.: Наукова думка, 1986. – 309 с.
3. Засенко О. Марко Вовчок. Життя, творчість, місце в історії літератури / Олекса Засенко. – К.: Вид-во АНУРСР, 1964. – 653 с.
4. Крутікова Н. Є. Сторінки творчого життя. (Марко Вовчок в житті і праці): монографія / Н. Є. Крутікова. – К.: Дніпро, 1965. – 388 с.
5. Три долі: Марко Вовчок в українській, російській та французькій літературі / Віра Агеєва (упоряд.). — К.: Факт, 2002. — 367с.
6. Marks Kathleen. Toni Morrison's Beloved and the apotropaic imagination, 2002. – 228 p.
7. Morrison Toni. Beloved. Penguin Group. – 1987. – 275 p.
8. Morrison, Toni. Songs of Solomon. The Millennium Library. – 1995. – 363 p.
9. Britannica «Seth» Інтернет-ресурс/ Режим доступу: Online <http://search.eb.com.ludwig.lub.lu.se/eb/article-9066908>

Ivan M. Tepliy

Associate Professor, PhD,
Foreign Languages Department for Humanities,
The Ivan Franko National University of Lviv

IVAN FRANKO'S CULTUROLOGICAL PHENOMENON

It is hard to find in world culture a personality Ivan Franko could yield to in terms of the scope and versatility. "Poet, prose writer, playwright, scholar, public figure, literary critic, Ivan Franko made into the treasury of Ukrainian culture a contribution of many an oeuvre of unsurpassed value. Each hour of his conscious life, every line of his works he sacrificed to the benefit of the working people, and the people revere the revolutionary writer's memory" [11]. «Ivan Franko is one of those pillars the magnificent edifice of Ukrainian culture rests on. It becomes evident when we look at the history of our spiritual development for the last one hundred and fifty years" [5, 300].

As a man of most universal and multifaceted talent, pioneer in the cause of intensive research into world literature, I. Franko rises in the pages of an Anglophone edition seeing the light of day 20 years following the poet's death [28, 488]. One is impressed by the "grandeur of Franko's achievements" (V. Meleshko). In the field of belles lettres, for example, he has left, according to the researcher, about 6,000 works, among them ten novels and novelettes, more than 100 short stories, novellas, storiottes, sketches, fairy-tales, 11 life-time collections, half a thousand of poetry beyond collections, more than 20 original plays. If one – sums up the researcher – divides all his oeuvre into the days of his life, we shall obtain a colossal result: 20 pages daily [14, 61; 18, 4]. It is stressed that "Franko is the founder of the Ukrainian national sonnet originating from the three favoured sources: folk art, Ukrainian classic, and the world sonnet-making legacy" [15, 100]. His creative achievements, for the most part in Ukrainian, as well as German, Polish, Russian, Bulgarian number, at low estimate, several thousand works, covering more than 100 volumes. All told, over 220 editions including 60 collections of his original and translated works of various genre saw the light of day in the writer's life-time [18, 3-4]. One should refer here with every reason all kinds of creative reception (reception proper, inter-literary ties, inter-textuality), whose most widespread and well-known variety is translation. "Ivan Yakovych translated into Ukrainian works by about 200 authors from 14 languages and 37 national literatures" [23; 18, 4; 10, 46].

I. Franko made an epoch in the history of his own people [27, 158], and belongs, in particular, to the cohort of the most thoroughly educated and most cultured authors of all Slavs. He was equally fluent in writing about Polish and Ukrainian literature, Russian and Czech, Serbian, as well as French, Italian and English, on literatures classical and oriental. The author was perfectly oriented in the folklore of many nations. He published in Ukrainian skilful translations of Ancient Greek and Latin poems, those by Dante, Mickiewicz and Pushkin, Goethe and Schiller, Heine and Shakespeare, Byron and Hugo, let alone dozens of other novelists, novelette-writers, and poets. Texts of even Albanian and Old Arabic literatures were made, owing to the author, the property of our literature. He carefully familiarized the world with the life and culture of his own nation, being, simultaneously, aware of the value of cooperation amid the writers of different nationalities [26, 600-601].

The flip side of the “versatility” coin is “the frittering away of the work onto different areas” (S.Baran). “He was unable, however, to act otherwise, when our miserable reality of the time was in need of national workers in all areas, and those were almost absent. The range between the inspired leader, prophet, which I.Franko was, and a char domestic worker in everyday life is but too wide. And Franko had to do this job, too, as political and public figure for whom there exist but three dimensions, and there is no metaphysics” [4, 11-12]. I.Franko had a gigantic role to play in the literary process of the last quarter of the 19th – early 20th cc. in Ukraine, Ye. Kyryliuk maintains. This colossal role is defined by two points, viz. literary-artistic creativity of the genius writer and his activity as great thinker, as well as prominent linguist and literary scholar. Throughout his life the writer was an indefatigable collector and researcher of the oral tradition of the Ukrainian people, progressive outstanding folklorist [13, 118].

“It was Franko who came to be the engraver of the modern Ukrainian nation. Luckily for Ukraine, his talent was multifaceted. The writer enriched each area of the cultural life with his works. Poet, prose-writer, playwright, literary scholar, folklorist, researcher, journalist, party worker and public figure, editor, – in each of them did Franko leave his great and valuable contribution” [25, 172]. Another thing is of importance too, viz. the unification of the Ukrainian lands into one United Nation was a dire need or “indispensable necessity” to the poet (yar Slavutych). The researcher presents three of “Franko’s unification manifestations”, viz. a/ respective themes of the literary artistic works (“The Great Anniversary”, “Time Will Come” a.o.); b/ shaping of the literary language where “Galicia, the poet’s narrower motherland, presented the crossing of many linguistic influences”; c/ translation activity, “great industriousness for translations” (Yar Slavutych) [25, 173-175].

“And simultaneously [to many other activities – I.T.]– Oleh Bahan stresses– he constantly translates. Translates from almost all all European literatures (often through the German language) and selectively from all world literatures (from Old Indian to Old Sumerian). This very work, perhaps, this unquenchable desire of I.Franko to envelope the entire breadth of the European spirit saved him shortly from the narrowness and philosophical primitiveness of socialism. [...]. The big challenge of his life I.Franko believed to be a creative work aimed at approximation and interpretation of the heights of European literature in the Ukrainian context” [2, 10-11]. When speaking of the three spiritual behests of I.Franko [alongside the sharp journalistic Word in its deepest sense, “the idea of incessant and sacrificial civic service”] he left as legacy to the Ukrainian nation beyond his belles-lettres writings, it is of greater interest to stop at the third behest the researcher in question presented in the following way: “The third behest– a broad strategy of the nation’s cultural growth within the European parameters I.Franko constantly worked for by his gigantic labour of a translator, and by enlightenment. He had always been a great leader of world cultural trends in Ukraine” [3, 256]. Regrettably – the author goes on to say– we are facing today the threat of new challenges to the national culture on the part of the globalization culture and the mass culture. They ruin, on a profound and broad scale, a true aesthetic taste, fragment thinking, sow skepticism. In this regard, a lot of work is required to broaden the traditional high culture. At the same time, Ukrainian culture suffers from pressure and assimilations as it does not work efficiently for its expansion in the world. To provide an example, thousands of researchers, dozens of scientific centers with experts in foreign languages seem to have “promoted” by their translations no Ukrainian classical writer. All those known in Europe have achieved this owing to personal connections. That is to say, there is no integrated program of strengthening our culture in broader, I.Franko’s, dimensions”

[3, 256]. Yet, despite all this, “there exist still many mysteries, and on the whole one may say on I.Franko’s life, and his works in the following way: he is much studied, but little known, still less understood and respected, whereas it is impossible to imagine, without this figure, what present-day Ukrainian literature and its relational usefulness in the general European context would be” (R.Horak) [9]. Which is still more sophisticated, I.Franko combined in himself a researcher, public and political figure. His literary-artistic, scholarly, journalistic and public activities are inseparably interconnected [8, 84]. I.Franko’s deep acquaintance with world classics is borne witness by the fact of his having translated into Ukrainian the best works from *twelve languages* [emphasis mine – I.T.] of 60 world-renowned authors [17, 218].

“If one collected all translations by Ivan Franko (finished and unfinished), then it would be a colossal anthology of world poetry beginning with samples of poetry of the peoples of the Ancient Orient, continuing with the Antiquity, medieval poets, those of England, Germany, France, Italy, Scandinavian countries, Hungary, Romania, Slavonic countries with Russia at the head. Along with poets, widely represented would be the folk art of various nations particularly drawing I.Franko’s attention. The anthology would also include the literary-artistic prose of various times and peoples. Alongside the outstanding writers, there would be in it minor ones having historical and cognitive, rather than aesthetic value. It would be something larger than the famous in its time Herder’s collection “*Stimmen der Völker*”, and no smaller than the enormous work in the field of poetic translations by J. Vrchlický, famous Czech poet of the 19th c.” Acad. O.Bilets’kyi wrote [6,163; 7, 524-525]. For their peoples, Franko and Vrchlický were *the strongest links in the international exchange of literary heritage* [emphasis ours – I.T.]. As to the wealth and range of the literary heritage they left for their peoples, these giants have few equals in the history of world literature” [17, 229]. It is important to stress that “by his poetic works I.Franko *imparted on the Ukrainian soil universal ideas, as well as motifs, genres and forms developed by European and world literary artistic practice* [emphasis ours – I.T.]” [12, 322], which would have been impossible without the translation practice.

I.Franko was under cross-influences of West-European, Russian, Ukrainian, and oriental literatures [24, 171-172]. It is known that volumes 8-13 of I.Franko’s 50-volume collection contain translations and transfusions of 140 authors’ works (let alone the anonymous ones), and numerous samples of the epos and folk poetry of more than twenty peoples. The artist’s translation legacy covers four continents and XXVI centuries” [1, 244]. “*I.Franko as translator has no equals in our literature by the power and breadth of enveloping the world literature phenomena, nor by the depth of artistic erudition, nor the intensity of creative will*” [emphasis added – I.T.] aimed at the maximum possible expansion of the spiritual horizons of Ukrainian culture. [...]. Without being aware of I.Franko’s prominent role as key figure in the Ukrainian translation of 1890–1910s it is impossible to get an adequate understanding on the nature of processes occurring in Ukrainian translated literature of the period” [16, 181].

The additional volumes to I.Franko’s 50-volume Collected Works having recently seen the light of day [19-22], contain publications of the works not included in the 50-volume edition either deliberately or for the reason of finding failure. All told, the amount of what has been printed in Vol. 51 (prose) is 826 pp., while the poetic translations (Vol. 52) embrace 444 pp.) [19-20]. Thus, taking into account the newly-found prose and poetry of I.Franko the volume of what has been translated increases by 1270 items to constitute: $3781 + 1270 = 5051$, these data, however, not being, it appears, final yet. On the other hand, they give a far more ample picture as to the volume of the legacy in the domain of translation and related activities.

Conclusions. I.Franko's contribution to Ukrainian and world culture is huge, and finds but few parallels in this respect. His foreign-language discourse covers 25 items, more than a dozen languages, Ukrainian, Polish, German being source and a target ones. Translation and related activities (transfusion etc.), reception, and interliterary ties, as well as intertextuality are the forms employed to keep the Ukrainian nation's cultural awareness at a due level even though the conditions were far from favourable.

References.

1. Ануфрієва Н. Дискурсивна практика Івана Франка як перекладача // Рецептні моделі творчості Івана Франка. Збірник наукових праць на пошану професора Романа Гром'яка з нагоди його 70-ліття / За ред. проф. М.П.Ткачука. – Тернопіль: ТНПУ, 2007. – С.242-253.
2. Баган О. Жрець інтелектуалізму // Франко І. Вибрані твори: У 3-х т. Т.3: Літературознавство, публіцистика / Редакційна колегія: Скотний В. та ін.; упор. Баган О. – Дрогобич: Коло, 2004. – С. 5-26.
3. Баган О. [Круглий стіл. Нагуєвичі, 15 червня 2008 р.] // Нагуєвицькі читання-2008: Іван Франко і новітнє українство. Матеріали Міжнародної наукової конференції / Ред. кол. П.Іванишин, Я. Радевич-Винницький та ін. – Дрогобич: Посвіт, 2009. – С.255-256.
4. Баран С. З моїх спогадів про Івана Франка. В 36-ті роковини з дня смерті (28.5. 1916 – 28.5.1951) / Степан Баран – Берлін: Українські вісти, 1952 – 58 с.
5. Бойко Ю. До століття Франкових уродин // Нагуєвицькі читання-2010: Цивілізаційні ідеї Івана Франка та сучасні виклики перед Україною й українством / Ред. кол.: П.Іванишин, Я.Радевич-Винницький та ін. – Дрогобич: Посвіт, 2011б – С.300-313.
6. Білецький О.І. Світове значення Івана Франка // Вінок Івану Франкові. Збірник.– К.: Радянський письменник, 1957. – С.159-168.
7. Білецький О.І. Світове значення Івана Франка // Білецький О. Зібрання праць у 5-ти томах. – Т.2. Українська л-ра ХІХ – початку ХХ століття – К.: Наук. думка, 1965. – С.524-525.
8. Гольберг М.Я. Іван Франко і методологічні засади сучасної славістики // Марк Гольберг. Франкознавчі етюди. – Дрогобич: Коло, 2007. – С. 79-101.
9. Гордасевич Б. Відомий і невідомий Іван Франко // Літературна Україна. – №33 (5026) – 11 верес. 2003 року. – С. 2.
10. Григор'єва Л.М. Погляди І.Франка на переклад та його перекладацька діяльність в аспекті ксенології // Вісник Харківського держ. ун-ту. – №390. Актуальні проблеми теорії комунікації та викладання іноземних мов – Харків: Приватне вид-во „Константа”, 1997 – С.43-46.
11. Іван Франко (наш календар): Україна. – №1. – 20 трав.1941 – С.1.
12. Ільницький М. Акорди української поезії // Акорди: антологія української лірики від смерті Шевченка / Упоряд. І.Франко; Іл.Ю.Панькевича; [Післям. і прим. М.Ільницького]. – Репринт вид. з дод. – К.: Росинка, 2005б. – С. 320-324.
13. Кирилюк Є. Іван Франко про українську літературу // Жовтень: літературно-художній та громадсько-політичний журнал Спілки письменників України. –1958. – №4 (квітень). – С.118-131.
14. Мелешко В. Автобіографічна основа поезії Івана Франка // Рідний край: Науковий публіцистичний художньо-літературний альманах. Голов. ред. В.Пашенко. – №1(16) – Полтава, 2007. – С.61-64.

15. Мельничук Ю. Анатолій Добрянський – дослідник українського сонета // Матеріали студентської наукової конференції, присвяченої 130-річчю Чернівецького ун-ту (11-12 травня 2005 року) – Філол. науки. – Чернівці: Рута, 2005 – С. 99-100.
16. Москаленко М. Нариси з історії українського перекладу // Всесвіт: Незалежний літературно-мистецький та громадсько-політичний місячник – К.: Видавничий Дім «Всесвіт», 2006 – №5-6. – С.174-194.
17. Неврлі М. Іван Франко і чеська культура // Іван Франко. Статті і матеріали. Збірник п'ятих. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1956. – С.216-249.
18. Панасенко Т.М. Іван Франко / Худож.-оформлювач Є.В.Вдовиченко. – Харків:Фоліо, 2009. – 124 с. (Знамениті українці).
19. Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2008. – Том 51: Прозові переклади, 1876-1912 / Ред. тому Є.К.Нахлік. – 992 с.
20. Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2008. – Том 52: Оригінальні та перекладні поетичні твори / Ред. тому М.П.Бондар. – 1040 с.
21. Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2008. – Том 53: Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці, 1876-1895 / Ред. тому Є.К.Нахлік. – 832 с.
22. Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2006-2010. – Том 54: Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці, 1896-1916 / Ред. тому Є.К.Нахлік. – 2010. – 1216 с.
23. Франко_Іван_Якович [електронний ресурс]. Режим доступу: uk.wikipedia.org – 15 груд. 2010 р.
24. Янковський Ю. Великий Каменяр і «країна чудес» // Всесвіт. – 1986. – №8. – С. 170-173.
25. Яр Славутич. Соборницькі ідеї Івана Франка // Іван Франко: Зб-к філологічної секції для відзначення 110-річчя народин і 50-річчя смерті Івана Франка. – Т.32 (Зап. НТШ. Т.CLXXXII). – Нью Йорк: Накладом НТШ в ЗДА, 1967. – С.171-177.
26. Jakóbiec M. Iwan Franko (1856-1916) // Franko I. Utwory wybrane. – Том II. Tłumaczyli Zofia i Stanisław Głowiakowie. Posłowiem opatrzył Prof. Marian Jakóbiec. – Warszawa: Spółdzielnia wydawnicza “Czytelnik”, 1955. – S. 569–601.
27. Kozak S. Iwan Franko po polsku // Warszawskie zeszyty ukraioznawcze 23–24. Spotkania polsko-ukraińskie. Uniwersytet Warszawski – Iwanowi France. – Studia Ucrainica. Pod redakcją Stefana Kozaka. Przy współpracy Walentyny Sobol, Bazylego Nazaruka. – Warszawa, 2007. – S.158-184. Режим доступу: <http://www.wzu.ukrainia.uw.edu.pl> – 14 бер.2012.
28. Shumeyko S. The Ukrainians // Пропам'ятна книга. Видана з нагоди сорокалітнього ювілею Українського народного союзу. Зредагував д-р Лука Мишуга. – Джерзі-Сіті, Нью Джерзі. Накладом Українського народного союзу, 1936. – 752 с.

НІМЕЦЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ДОСЛІДЖЕННЯ ВІД ПРОФЕСОРА ШАРОВОЛЬСЬКОГО ДО СЬОГОДЕННЯ

У статті описано та проаналізовано історію вивчення німецьких лексичних запозичень та напрямки їхнього дослідження в українській мові та її діалектах від кінця XVIII ст. до початку XXI ст.

Ключові слова: запозичення, асиміляція, діалект, історія мови, міжмовні контакти, порівняльно-історичне мовознавство.

The paper deals with the research history of German borrowings and trends of their investigation in the Ukrainian language and its dialects since the end of the XVIII until the beginning of the XXI century.

Key words: loan word, assimilation, dialect, history of language, interlanguage contacts, comparative historical linguistics.

Назагал проблема чужомовних запозичень (зокрема і німецьких) в українській мові не нова. Ще І. Котляревський до першого видання “Енеїди” (1798) додав словничок чужомовних слів, які перейшли в українську мову. Серед них 45 мають позначку „німецькі слова“ [21]. Перші ґрунтовні дослідження конкретно німецьких запозичень здійснили І. Шаровольський „Німецькі позичені слова в українській мові” [17] та Д. Шелудько „Німецькі елементи в українській мові” [18]. Сам І. Шаровольський нарахував 288 німецьких слів, 21 з них, на його думку, потрапили в українську мову безпосередньо з німецької. У Д. Шелудька германізмів набагато більше – 780. Також вони вивчають історичні передумови для запозичення німецьких лексичних одиниць, хронологію, шляхи поширення в українську мову. Ціла низка дослідників займалася згодом аналізом їхніх досягнень та недоліків. Це А. Кримський і М. Драй-Хмара, Н. Ліперовська, Д. Дорошенко, О. Горбач, Є. Тимченко та багато інших [18; 7; 21; 3; 16]. Культурно-історичні передумови процесу запозичення, не торкаючись мовних проблем, наводить Р. Смаль-Стоцький [25]. Так, він не вважав за потрібне звернутися до питання про роль мов-посередників чи асиміляції німецьких лексичних одиниць у новому мовному середовищі. Наприклад, у нього укр. *лицар* походить безпосередньо з свн. *ritter* під впливом укр. *цар*, а не за посередництвом п. *rycerz* [25, 141]. Ю. Бестерс-Дільгер зауважує, що дослідженню Р. Смаль-Стоцького не варто надто довіряти, оскільки воно було опубліковане в епоху, коли у нацистській Німеччині існувало велике зацікавлення в тому, щоб підтвердити сильний вплив «німецького культурного простору». Вона гадає, що багато занотованих слів автор чув лише один раз в усному мовленні [19, 32].

У другій половині ХХ ст. з’явилися праці, присвячені різним аспектам запозичень, зокрема від поділу запозиченого пласту лексики на групи, ступеня вкорінення і самостійності іншомовних слів в українській мові, шляхів поширення лексики аж до

окреслення перспектив і методів подальших студій. Серед них дисертація М. Роголя, у якій дослідник аналізує лексичні запозичення в українських літописах кінця XVII–першої половини XVIII ст. [13]. А О. Пророченко звертає увагу на ступінь вкорінення запозиченого німецького слова у новій мовній системі, що, на думку філолога, визначається семантичною структурою (семантичною самостійністю) німецького компонента, його словотворчою продуктивністю і можливістю сполучатися з іншими словами [12]. Б. Кобилянський вказує на труднощі та помилки при виявленні полонізмів та германізмів [4]. У публікації В. Акуленка „Німецький вплив на розвиток української мови: проблеми методології” йдеться про хибність „традиційного підходу до німецьких елементів в українській мові як до результату одноразового переносу чужих слів або „перекладання“ моделей чи внутрішніх форм чужих складних або похідних слів і зворотів“ [1, 13]. Автор також вказує на те, що германізми повинні вивчатися з одночасним врахуванням декількох чинників: часового, географічного, соціокультурного та міжмовного. В. Скачкова у дисертації „Немецкие лексические заимствования в современном украинском языке” за основу лексичної джерельної бази обирає художні твори, наприклад О. Кобилянської, О. Вишні [15]. Дослідниця аналізує й описує семантичне освоєння німецьких слів, їхні стилістичні функції та інші семантико-стилістичні аспекти. Вплив німецької мови на українські говори вивчали З. Савченко, М. Онишкевич, Д. Костюк, М. Кочерган, О. Гвоздяк, О. Майор, Т. Пиц, В. Лопушанський та багато інших [14; 9; 5; 6; 2; 23; 8; 10; 11].

Однак, не лише українські мовознавці цікавляться зазначеною тематикою. Ю. Бестерс-Дільгер займалася питаннями прямого і опосередкованого шляхів поширення німецьких слів в українську мову і їхньою періодизацією [19]. Наступним етапом її студій було порівняння звукової, морфологічної і семантичної сторони 615 слів німецького походження, що занотовані у словниках польської та української мов. Також вона здійснила соціолінгвістичне порівняння кількості зафіксованих германізмів у словниках Б. Грінченка, З. Кузеля та М. Чайківського (980 слів) на початку XX ст. зі знайомством з ними студентами Львівського національного університету (350–400 слів) у 2001 р. В іншій публікації вона (2006) виокремлює типи для Галичини германізми та виділяє австріяцизми (*байзель, дека, геца, карафьол, сервус, трафік, фіакр, шпиталь, штрудель* та ін.) [20]. Вона доходить до висновку, що чим пізніше німецьке слово потрапило в українську мову і чим частіше воно ідентифікувалося як іншомовне, тим більше шансів на його зникнення з слововжитку після 1918 р. М. Гьофінггоф у дисертації „Deutsche Entlehnungen im Ukrainischen an der Wende vom XIX. zum XX. Jh.: Bestand und Entwicklung bis zur Gegenwart” подає список германізмів упорядкованих у хронологічному порядку (починаючи від прагерманського періоду) і алфавітний глосарій, що охоплює понад 950 лексичних одиниць [22]. Вона простежила їхню адаптацію на фонетичному, морфологічному та семантичному рівнях, вивчила функціональну характеристику запозичених слів у межах словникового складу мови-реципієнта. Запозичення в галузі різноманітних ремесел вивчала Е. Росберг у дисертації „Entlehnungen aus dem Deutschen im modernen Ukrainischen“ [24], у якій вона наводить список з 404-х різногалузевих ремісничих германізмів зібраних у словниках літературної української мови XX ст.

Отже, вивчення німецьких лексичних запозичених елементів в українській мові вже має свою історію здобутків і досягнень. Мовознавці виокремили їх із

загального шару запозичень, розбили на тематичні групи, розрізнили два види: 1) ті, що етимологічно походять з німецької мови; 2) ті, що поширилися за допомогою німецької мови. Щоразу розширюється область їхнього аналізу: від пам'яток української мови попередніх віків до сучасної літературної мови (твори літератури, публіцистика, різні галузі науки і техніки), регіональних і соціальних діалектів. Також вивчено причини і шляхи поширення німецькомовної лексики, досліджується різнопланова адаптація у новому мовному середовищі. Не без уваги залишився вплив австрійських діалектів на українські говори, але опрацювання теми впливу німецьких діалектів на українську мову та її говори упродовж багатьох століть і відповідно різноманітної асиміляції потребує подальшого системного підходу у руслі порівняльно-історичного мовознавства. Актуальним завданням лишається створення словника запозичених слів запозичених з німецької мови, що включає лексему, її значення та варіанти фіксації у пам'ятках, (еквівалент мови-посередника з датою першої фіксації), приклади перших фіксацій в українських пам'ятках, коментар. Варто також виокремлювати запозичені німецькі слова, що увійшли до складу української літературної мови і ті, що використовуються локально чи okazіонально. Необхідним є і соціолінгвістичний аналіз шару запозичень, що активно використовуються у вокабулярі жителів різних вікових груп усіх українських регіонів і тих, що сприймаються лише пасивно. Також потрібним є реєстр німецьких слів, що вийшли з слововжитку, вивчення причин і механізму їхнього виходу з узусу.

Література

1. Акуленко В.В. Німецький вплив на розвиток української мови: проблеми методології // Мовознавство. – 1997. – № 1. – С. 12–19.
2. Гвоздяк О. Запозичення з німецьким етимомом у структурі українських говірок Закарпаття // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – Ужгород, 2008. – Вип. 12. – С. 116–118.
3. Горбач О. Німецькі позичені слова в українській мові: Текст доповіді. Окремий відбиток, 1995. – К. – 24 с.
4. Кобилянський Б.В. До вивчення германізмів і полонізмів в українській мові // Мовознавство, 1976. – № 6. – С. 31–35.
5. Костюк Д.В. Германізми в діалектній лексиці української мови (на матеріалі села Чернятин Городенківського району Івано-Франківської області) // Іноземна філологія, 1971. – Вип. 23. – С. 65–68.
6. Кочерган М.П. Німецькі лексичні запозичення в південно-західних говорах української мови // Мовознавство, 1997. – № 1. – С. 19–24.
7. Ліперовська Н. Націоналізм в етимології // Мовознавство. – 1934. – № 2. – С. 83–92.
8. Лопушанський В.М., Пиц Т.Б. Німецькомовні лексичні запозичення у південно-західних говорах України. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Дрогобич: Посвіт, 2011. – 122 с.
9. Онишкевич М.Й. Германізми в бойківському діалекті // Іноземна філологія, 1970. – Вип. 21. – С. 38–45.
10. Пиц Т.Б. До проблеми адаптації німецьких слів південно-західними говорами української мови // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2011. – Вип. 58. – С. 17–20.

11. Пиц Т. Б. Територіальні й часові нашарування запозиченої з німецької мови лексики в південно-західних говорах України // Лінгвістика. – Луганськ: ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка“, 2010 – № 2. – С. 250-257.
12. Пророченко О.П. Німецькі лексичні запозичення в лексико-семантичній системі української мови // Питання романо-германської філології та методики викладання іноземних мов, 1975. – Вип. 2. – С. 81–85.
13. Рогаль М.С. Лексичні запозичення в українських літописах кінця XVII–першої половини XVIII ст.: Дис. ...канд. філол. наук. – К., 1968. – 266 с.
14. Савченко З.Н. Німецькі лексическіе заимствованиа в украинских говорах на Буковине // Научный ежегодник Черновицкого ун-та. – Черновцы, 1957. – Т. 1. – Вип. 2. – С. 314–318.
15. Скачкова В.В. Німецькі лексическіе заимствованиа в современном украинском литературном языке: Автореф. дис.... канд. філол. наук. – Х., 1990. – 24 с.
16. Тимченко Є. С. Германізми в українській мові: дослідження від професора Шаровольського до сьогодні // Мовні і концептуальні картини світу. Зб. наук, праць КНУ / відп. ред. О.І. Чередниченко. – К., 2007. – Вип. 22. – Ч. 11. – С. 133–137.
17. Шаровольський І. Німецькі позичені слова в українській мові // Записки Київського інституту народної освіти. – К., 1926–1927. – Т.1. – С. 62–79; – Т. 2. – С. 27–44.
18. Шелудько Д. Німецькі елементи в українській мові // Збірник комісії для дослідження історії української мови. – К., 1931. – Т. 1. – С. 1–60.
19. Besters-Dilger J. Deutsche lexikalische Entlehnungen im Ukrainischen: zur Frage der polnischen Vermittlung und heutigen Aktualität /// Crossroads of Cultures: Central Europe. – Brno, 2002. – S. 25–51.
20. Besters-Dilger J. Deutsch-galizische lexikalische Sprachbeziehungen (mit besonderer Berücksichtigung der Austriazismen) // Ethnoslavica: Festschrift für Gerhard Neweklowsky zum 65. Geburtstag. – München: Sagner, 2006. – S. 29–42.
21. Dorošenko D. Deutsche Elemente im Ukrainischen // Germanoslavica, (1932/33). – Jg. II. – Heft 1–4. – S. 243–247.
22. Höfinghoff M. Deutsche Entlehnungen im Ukrainischen an der Wende vom XIX. zum XX. Jh. Bestand und Entwicklung bis zur Gegenwart. Diss. zur Erlangung des Doktorgrades. – Wien, 2002. – 221 S. + CXIII s.
23. Major O. Germanische Interferenzen in den ukrainischen Mundarten. Studien zu deutsch-ukrainischen Beziehungen. – München: Ukrainische Freie Universität, 1999. – Bd. 3. – S. 59–67.
24. Roßberg E. Entlehnungen aus dem Deutschen im modernen Ukrainischen (dargestellt an Lexikbeispielen ausgewählter Handwerkszweige): Diss. zur Erlangung des Doktorgrades. – Leipzig: Karl-Marx-Universität, 1988. – 124 S. + 32 S.
25. Smal-Stockyj R. Die germanisch-deutschen Kultureinflüsse im Spiegel der ukrainischen Sprache. – Leipzig: Hirzel, 1942. – 282 S.

THEORETICAL BASES OF STUDYING AN INTERVIEW FROM LINGUISTIC POINT OF VIEW

Abstract

According to the research I have performed it can be said that an interview is an independent genre of journalism taking into account the difference between an interview and dialogic discourse. The difference is seen through their functional-semantic and pragmatic peculiarities as well as through their informational structure.

According to the research I have determined the different characteristics of an interview and a dialogic discourse. They are: during dialogic discourse the alternation of speech acts are followed by the changes of communicative roles of an addressee and an addresser. As for an interview even if communicants change their communicative roles the institutional role of a correspondent and a respondent will still remain the same. They never change.

Key words: interview, dialogue speech, positive image, negative image.

The brief preconditioned history of development of text linguistics shows that a text is a language in use and all its components are influenced by the situation they occur in. That is why the meaning of words in the text differs from the meaning of the same word found in dictionaries or grammar books.

From structural point of view any sequence of coherent utterances is considered to be a text. That means at least two sentences that are logically connected with each other can make a text. As for the functional point of view not only logically connected utterances but also even a sentence or a word could be considered to be a text if it carries communication (Lebanidze, 1998:23).

In the present research work an interview is considered to be a linguistic text. It can be studied as a whole unit with its grammatical, lexical and stylistic peculiarities, also through inner structural elements and extra linguistic situations.

While analyzing an interview as a genre we have come across three differentiative characteristics. They are:

The first characteristic feature of an interview is its form. It has a form of dialogue.

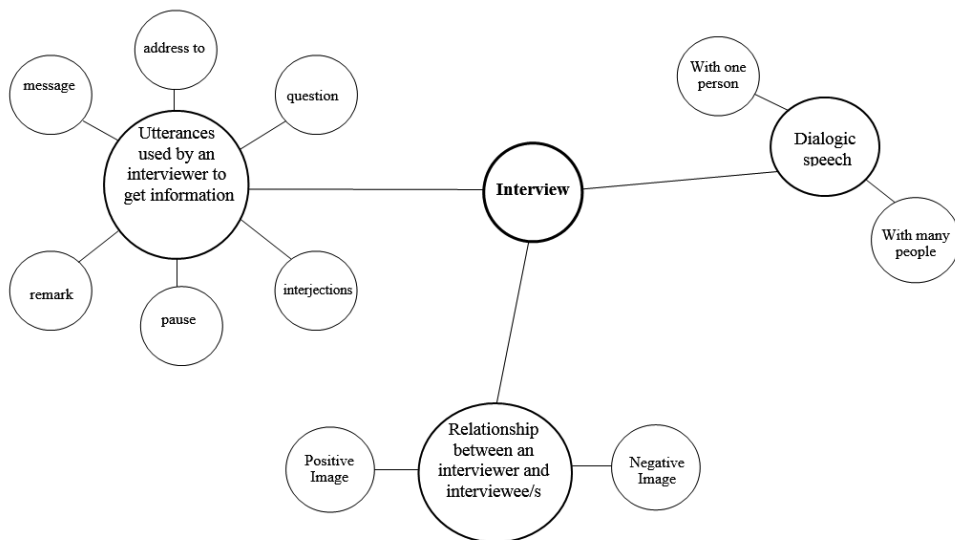
The second characteristic feature of an interview is a classification of utterances made by an interviewer. Any remark made by an interviewer is considered to be a question during the interview because they are provoking an interviewee to speak.

The third characteristic feature of an interview is the relationship between an interviewer and an interviewee. The atmosphere created by an interviewer is usually contagious. The remarks made by an interviewer either help the interviewee to maintain his/her positive image in public or face the threat losing his/her positive image in public (see the table 1).

Linguistic competence of communicants allows a speaker to make grammatically and lexically appropriate sentences to get an adequate reaction from a listener.

Table #1

Genre Characteristics of an Interview

To make the case clearer we illustrate an extract from the UK former Prime Minister Tony Blair form his speech made in congress.

The P. M. (Mr. Tony Blair): *We should be proud that, in Iraq today, we have a process under way that will allow the Iraqi people to achieve the freedom, democracy and the rule of the law that we take for granted.*

Yes, we will get protests, as we saw earlier today. In the end, the people of this country elect their Government. That is a fantastic thing, and it is an opportunity that is available for people in Iraq today. I know that people — some of them Labour Members — are worried about our alliance with the United States of America.

However, I think that America now understands and believes that the best and ultimate guarantee of its security is the spread of the values of freedom, democracy and the rule of law.

(Barcelona CDA Congress Valencia, May 2004)

The extract shows how the former Prime Minister wants the House of Commons to support him in the war against Iraq. The extract shows that his speech is based on the thesaurus of communicants which form the implicature of a text. Mr. Blair knows that the majority of Commons are against the war. That is why he tries to use the appropriate utterances based on presuppositions. An extra-linguistic factor is added to the general context information which is common for both – the Commons and the Prime Minister. In this case it is a strike in the street against the war which definitely does not help the Prime Minister.

It is obvious that the former Prime Minister appreciates the situation well. He somehow tries to observe the principles of co-operation to make the conversation successful.

To sum it up we can say that linguistic competence of communicants determines their speech competence.

Reference:

1. Kirvalidze N. A University Course in Text Linguistics, Tbilisi, 2008.
2. Lebanidze G. Communicative linguistics. Tbilisi I. Javakhishvili State University press, Tbilisi, 2006
3. Levinson, S. C. Pragmatics. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
4. Weizman, E. and S.Blum- Kulka. Ordinary misunderstandings. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1992.

Харкавців І. Р.

кандидат педагогічних наук
доцент кафедри практики англійської мови
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені І. Франка

Дучимінська Г. Ю.

кандидат філологічних наук
доцент кафедри практики англійської мови
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені І. Франка

МЕТАФОРА ЯК СПОСІБ ТВОРЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ: УНІВЕРСАЛЬНЕ І СПЕЦИФІЧНЕ

Ключові слова/Keywords: метафора/metaphor, антропоморфна метафора/anthropomorphic metaphor, мовна картина світу/world language picture, специфічне і універсальне/specific and universal.

У лінгвістичній науці проблема метафори і як процесу, що створює нові значення мовних висловів в ході їх переосмислення, і як вже готового метафоричного значення – розглядалась здавна і завжди частіше як стилістичний засіб або художній прийом, рідше – як засіб номінації, ще рідше – як спосіб творення мовної картини світу, що виникає в результаті когнітивного маніпулювання мовними значеннями, що вже існують, з метою створення нових концептів, особливо для тих сфер відображення дійсності, які недоступні в безпосередньому відчутті.

Найновіші дослідження присвячені аналізу метафори як одному з важливих способів створення мовної картини світу. Феномен метафори самою своєю природою свідчить про те, як можна пізнати і зрозуміти незрозуміле, логічно і лінгвістично нерегулярне мовне утворення.

Вивчення метафори в типологічному плані дає матеріал для лінгвістичного узагальнення. Воно дає змогу проникнути в загальні закономірності людського мислення, виявити типові асоціації і, разом з тим, визначити специфіку кожної мови, що виділяє її від загального і всезагального.

Зіставляючи багатозначність чи етимологію слів різних мов, можна виявити багато збігів у метафоричних переносах. Однак до спільних переносів значень в окремих мовах можуть додаватися специфічні, що не мають паралелей в інших. Матеріал мов однієї сім'ї не завжди може бути доказом паралельного розвитку метафоричних значень: тут можливі взаємовпливи, вплив спільного першоджерела. Чіткіші дані дає зіставлення різносистемних мов, взаємний вплив яких є малоймовірним. Разом з тим, можна виявити вражаючі паралелі метафоричного розвитку значень слів і у словнику певної мови.

Дослідженню проблем метафори присвячені праці багатьох українських та зарубіжних вчених, зокрема Н. Арутюнової [1], В. Телії [5;6], М. Лабашука [4], К. Жоля [2], Кохлікяна [3]. Однак у сучасній лінгвістиці малодослідженою є специфіка антропометричного переносу уявлень про реалії позамовної дійсності в метафорич-

ну систему зіставляваних мов, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

При вивченні метафори постійно зверталась увага на дві її функції: з одного боку вона служить засобом позначення того, що не має назви, а з другого – засобом творення художнього мовлення. Традиція, що встановилась ще в епоху античності, підкреслювала, зокрема, другу функцію метафори. Це яскраво висловив Ціцерон: “Спочатку одяг придумали, щоб захищатися від холоду, потім почали його одягати, щоб прикрасити і облагородити тіло; так само і метафора, породжена нестачею, набула розвитку заради насолоди” [5]. Таким чином, утвердилась тенденція розглядати метафору залежно від її мети. Але такий підхід не визначає усіх застосувань метафори. Перенос значення слова відбувається і в тому випадку, коли в мові є позначення даної реалії, і в тому випадку, коли немає завдання створити художній образ. Метафора виникає як результат глибинних особливостей людського мислення. Якщо висловити думку дещо по-іншому, то можна сказати, що метафора виникає не тому, що вона потрібна, а тому, що без неї неможливо обійтись, вона властива людському мисленню і мові як така.

За останні десятиліття центр тяжіння метафори перемістився з філології (риторики, статистики, літературної критики), в якій переважали аналіз і оцінка поетичної метафори, в царину вивчення практичного мовлення і в ті сфери, які спрямовані на мислення, пізнання і свідомість, на концептуальні системи і, нарешті, на моделювання штучного інтелекту. В метафорі почали бачити ключ до розуміння основ мислення, і процесів творення не тільки специфічного бачення світу, але й його універсального образу. Проблема метафори почала хвилювати спеціалістів з семантики та логічної семантики. В їх дослідженнях, проведених з позицій цих галузей знань, були отримані нові відомості про роль метафори в процесах пізнання і в організації знакових систем науки, техніки, мистецтва.

Такий інтерес до проблеми метафори зумовлений, перш за все, зміною наукової парадигми гуманітарного знання. В центрі уваги опинилась діяльність людини, що забезпечувала їй орієнтацію в світі, його освоєння, пізнання і розуміння процесів, що відбуваються у зовнішньому і внутрішньому для неї світі. Цей перехід на досягнення “глибинних” зв’язків і стосунків у природі вплинув і на методи вивчення мовних систем, в яких почали розкриватись “глибинні” структури, приховані за ними смисли і закономірності їх трансформації в ході організації висловлювання, в якому провідна роль належить не тільки мовцєві, а й адресату, оскільки від його розуміння залежать умови успіху комунікативної діяльності.

Саме в цьому контексті наукового пошуку і породжується інтерес до метафори. До цього ж, стало зрозуміло, завдяки дослідженню номінативної діяльності та її продукту – найменувань різних типів, що саме метафора є одним з найпродуктивніших способів смислотворення на всіх значущих рівнях мовної структури – лексичному, синтаксичному і морфологічному. Але особливу активність цей спосіб творення нових значень на базі вже існуючих виявляє у поповненні лексику – як повсякденно-побутового, так і науково-термінологічного [6].

Ріст теоретичного інтересу до метафори був стимульований також ширшим її використанням у різних видах текстів, починаючи з поетичного мовлення і публіцистики і закінчуючи мовами різних галузей наукового знання. З’явилися дослідження метафори в різних термінологічних системах, у дитячому мовленні і дидактичній

літературі, в різних видах мас медіа, в мові реклами, тощо.

Коли метафору почали розглядати в ширшому евристичному контексті, ніж власне мовознавчий, а саме семіотичному – і особливо логіко-семантичному, вона постала як такий спосіб мислення про світ, який використовує раніше здобуті знання. На цій основі виникло уявлення про метафору як про модель похідного знання: з певного, ще не чітко продуманого поняття формується новий концепт через використання “буквального” значення виразу і відповідних йому асоціацій в когнітивній обробці нового знання при його концептуалізації. Метафора тільки в своїй “допоміжній” частині (в “буквальному” значенні) підпорядковується законам мови, яка регламентується картиною світу [2]. Така постановка питання наводить на думку, що метафора – перш за все вербалізований прийом мислення про світ, а в наслідок цього – засіб поповнення мовного інвентаря. Метафора є універсальним знаряддям мислення і пізнання світу у всіх сферах діяльності. Використання метафор – характерна відмінність живої мови від штучних знакових систем.

Під час дослідження мови розрізняють її два аспекти: статичний, що показує впорядкування мови в певному синхронному зрізі, і динамічний, що показує, яким чином одне мовне явище перетворюється в інше. Перетворення може стосуватися як плану вираження, так і плану змісту, або охоплює обидва плани одразу [3].

До динаміки мови належать такі явища, як зміна звуків в мовленнєвому потоці, словотворення, словозмінні парадигми, різноманітні синтаксичні трансформації та зміни значення слів. Метафора, як результат відношення між двома значеннями слова, з яких одне виступає як початкове (вихідне), а інше – як похідне, є яскравим прикладом динаміки у сфері лексичної семантики.

Замість того, щоб сприймати в чистому вигляді явища чи події, ми забарвлюємо їх власними якостями і наділяємо подвійними характеристиками те однорідне, що нам вдається спостерігати. Це необхідно для самого осягнення дійсності. Метафора є способом формування параморфної моделі, що дає змогу подати певну систему з допомогою системи, що належить до іншої сфери досвіду, де певний елемент поданий очевидніше. Не випадково метафора не тільки широко використовується в повсякденному мовленні, але й лежить в основі фундаментальних понять багатьох галузей науки.

Типологічно метафору можна зіставляти, як і всі інші факти мови, в плані форми, змісту і функціонування.

План вираження. Формальний аспект метафори проявляється на рівні морфології (словотворення) і синтаксису (словосполучень, конструкцій). Метафоричні номінації часто реалізуються при транспозиції – переході слова з однієї частини мови в іншу(кам’яне серце). Кожна мова має тут свої можливості, що визначаються її словотворчими потенціями.

З погляду співвідношення форми і значення слід розрізняти два типи метафор: повну, при якій формування переносного значення не пов’язане зі змінами структури слова (пор. Серце б’ється – в серці Африки) і часткову, коли утворення нового значення пов’язане з морфологічною зміною слова (Іржа роз’їдає метал; серцевина, сердечник, середина).

У синтаксичному аспекті типологія метафор визначається тимиконструкціями, в яких вони реалізуються в мові. Нерідко метафора впізнається в словосполученнях,

в яких є порушення семантичного узгодження, пор.: його душа співає; полум'я кохання і т. п.. У цих випадках синтагми поєднують різнофункціональні одиниці.

План змісту. В плані змісту типологія метафор включає принаймні два аспекти: а) рівень метафоричності і структурно – семантичні типи одиниць; б) типи метафоричних переносів.

У свій час Ш. Баллі виклав загальну типологію мовної образності. Він розрізняв конкретно-чутливий образ, ослаблений (емоційний) образ і мертвий образ. Усі ці рівні образності властиві і метафоричним переносам. Перші два типи метафор є живими. Цю загальну семантичну типологію можна доповнити структурно-семантичним аналізом метафор.

Звичайно метафоричний процес представляють як тричленну структуру, В-П-Р, де в – вихідне слово, Р- результативне слово і П- проміжне поняття, спільне для Р і В. Критики справедливо закидали авторам “загальної риторики” надто конкретне розуміння проміжного поняття (П), наприклад, береза (В)→ Гнучкість (П) → дівчина (П). Сполучною ланкою тут можуть виступати й інші властивості двох об'єктів, що порівнюються, наприклад, стрункість і загальний вигляд.

Загалом при метафоризації не слід обов'язково шукати загальних схем, притаманних словниковим значенням двох слів. Тут мова йде швидше про загальні асоціації, які часто важко визначити, адже метафора зароджується на основі нечітких понять, якими оперує людська свідомість. Не випадково Дж. Серль підкреслював, що не існує механічних правил, алгоритму, які дозволяли б автоматично переходити від прямого до переносного (метафоричного) значення слова. На його думку, у багатьох метафоричних виразах, що ґрунтуються на синестезії (м'яка людина, warm greeting, тощо), неможливо говорити про подібність як про основу метафоричного переносу, і все ж ми розуміємо значення цих висловлювань. Хитке асоціативне зближення двох предметів, двох понять не піддається точному компонентному аналізу.

Видатний румунський філософ і літературознавець Т. Віану зазначив, що “метафора передбачає чергування в свідомості двох типів уявлень: 1) подібності між дійсністю, що позначається власним значенням слова, і дійсністю, що позначається метафорично; 2) відмінності між цими двома реаліями. Для життєвості метафори важлива можливість окремого уявлення об'єктів і значень слів [1].

Семантичні види визначаються початковим (вихідним) і новим значенням слова. Аналіз видів метафоричних переносів можна вивчати на матеріалі метафор будь-яких семантичних типів, як живих, так й етимологічних. У структурі метафори особливо яскраво проявляється співвідношення між загальним і особливим в мові. При розгляді видів метафори слід розрізняти переноси загальних семантичних категорій і переноси окремих слів. Переноси відображаються в етимології слова, його багатозначності, в фразеологічних сполученнях і слововжитку. С. Ульман виділяв три універсальних типи метафоризації: антропоморфізм, перенос від конкретного до абстрактного і синестезію [1]. Ж. Маторе досліджував просторову метафору в французькій мові. Інші дослідники виділяли метафори географічні (в тому числі і просторові), метеорологічні, біоморфні (антропоморфні, зооморфні, ботанічні), технічні, соціоморфні (напр., вживання в переносному значенні термінів спорідненості) та ін.

Надзвичайно цінним для лінгвістичної теорії пізнання, психології є виявлен-

ня закономірностей переносу понять з однієї сфери в іншу, що проявляється у зміні значення слова. Наприклад, назви тварин при перенесенні на людей звичайно позначають їх зовнішній вигляд або рису характеру (кінь, ведмідь, осел), при перенесенні у сферу матеріальних предметів назви тварин позначають різні складні механізми і прилади (спортивний кінь, журавель).

У лінгвістиці найбільша увага приділяється виявленню загальних закономірностей. Так, у сфері семантики досліджуються закономірності і шляхи зміни значень слів: розширення і звуження, метафора і метонімія, зміщення та ін. В таких поодиноких закономірностях, що стосуються зсувів (зрушень) у значеннях, відображаються особливості загальнолюдської культури, характерні інтелектуальні асоціації і разом з тим виявляються специфічні риси кожної окремої мови і культури, що в ній відображається. У багатьох мовах, незалежно одне від одного, розвиваються подібні метафоричні позначення. Так, ще Р. де Гурмон писав, що одна і та ж пташка в різних європейських мовах отримала назву "маленький король"; пор.: рос. королек, фр. roitelet, італ. reattino, грец. basolicos, нім. Zaunkönig, англ. kinglet. Такий паралельний розвиток слів свідчить про єдність закономірностей мислення і подібності досвіду у народів, що говорять різними мовами. На Лондонському лінгвістичному конгресі в 1952 році в доповіді І. Шрепфера була висунута ідея щодо укладання словника семантичних паралелей.

Подібність образів і паралелізм проявляється у просторі і часі. В просторі це проявляється в тому, що різні мови, незалежно одна від одної, вдаються до однакових метафоричних переносів. Часовий аспект полягає в тому, що в межах однієї групи мов і навіть однієї мови на різних етапах розвитку відтворюються одні і ті ж переноси. Поєднання часового і просторового паралелізму простежуються в мовах, що мають спільне походження. Таким чином, в сфері метафори універсальне проявляється в наявності всезагальних видів переносу, особливо в переносах, притаманних тільки окремим мовам.

У різних мовах із різною інтенсивністю використовуються як вихідний матеріал при метафоричному переносі слова одних і тих самих лексико-семантичних груп. Іноді це навіть неможливо пояснити особливостями культури даного народу; мова, очевидно, йде про певні традиції у використанні тих чи інших семантичних груп слів. По-різному, наприклад, в українській та англійській мовах вживаються в переносному значенні терміни спорідненості. В українській мові вони ширші за значенням, ніж в англійській, особливо в мовленні (пор. тітка, дядько в дитячому мовленні у звертаннях до дорослих, батько, мати – до старших нерідних людей і т. д.).

Функціональний аспект. Тут можна виділити дві сторони, пов'язані між собою: вживання метафор в мовній системі як засобу номінації і їх вживання в мовленні в різних функціональних стилях. Як відомо, існує чотири способи номінації утворення позначення для нового об'єкта: словотворення, переосмислення (в тому числі і метафоричне), словосполучення і запозичення. Мови, відповідно, можуть відрізнятися ступенем використання метафоричних позначень порівняно з іншими способами формування номінацій. Одна мова може вдаватися до метафоричного переосмислення там, де в іншій використовуються словотворчі чи інші способи.

У мовленні метафори можуть використовуватися з різною частотою, причому це стосується не тільки літературно-художнього мовлення, де в кожній мові є

свої традиції, але й інших стилів: публіцистичного, науково-технічного і навіть адміністративного.

Відтак, ми розглянули основні аспекти зіставного аналізу метафори, співвідношення універсального і специфічного в метафоричному переносі. При семантико-зіставному аналізі метафор розрізняємо:

1) *типи переносу*, що відображають переноси між загальними сферами позамовної дійсності, наприклад, людина → тварина, людина → рослина, тварина → людина, тварина → рослина, син естетичні переноси і т. д.; типи переносу універсальні;

2) *підтипи переносу*, що обмежуються певною лексико-семантичною групою слів: метафори, що утворюються від дієслів руху, термінів спорідненості, назв посуду, переноси в галузі спорту, транспорту, мисливства і т. п. Ці переноси менш універсальні, для кожної мови можна виявити характерні групи слів, що постачають метафоричні номінації і ті, що їх отримують;

3) *види метафор*, що сполучають два слова, які виражають певні поняття (наприклад, “ніч” – “темнота”, “хвіст” – “черга” і т. д.).

Види метафор найменш універсальні, але тут є фреквенталії, що відображають спільність асоціацій, притаманних народам, що говорять різними мовами. І, нарешті, у функціональному аспекті виявляється неоднакове вживання метафор в мові і мовленні.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Языковая метафора: (синтаксис и лексика) // Лингвистика и поэтика. М.: Наука, 1979. – 257 с.
2. Жоль К. К. Мисль, слово, метафора. – К.: Наук. думка, 1984. – 167с.
3. Кохлікян Р. Естетико-герменевтичні смисли метафорив історико-гуманітарному контексті // Людинознавчі студії. Збірник наук. праць ДДПУ. – Дрогобич, 2001. – С. 103 – 113.
4. Лабашук М. Метафора як вербальне мислення у наочних і абстрактних комплексах // Мандрівець. – 2000. – № 1-2. – С. 16 – 19.
5. Телия В. Н. Метафора как модель смысла производства и ее экспрессивно-оценочная функция / В. Н. Телия // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 26-52.
6. Телия В.Н. Метафоризация как основной прием создания лексических и фразеологических средств языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М.: Наука, 1959. – С. 127–131.

Петриця Л. І

Старший викладач кафедри
практики англійської мовиДрогобицького державного педагогічного університету
ім. Івана Франка

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ТОТАЛЬНОЇ КІЛЬКОСТІ

Анотація.

У статті досліджуються певні семантичні особливості фразеологічних одиниць зі значенням тотальної кількості. Автор виділяє декілька груп ФО, побудованих на семокласі повної потужної множини, з точки зору їх співвіднесеності зі значенням тотальної кількості.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, особливості, тотальна кількість, семантика, структура, компонент, протиставлення.

Summary

The article deals with the investigation of certain semantic peculiarities of phraseological units containing some components that denote total quantity. The author suggests some groups of phraseological units according to their relation with the meaning of total quantity.

Key words: phraseological unit, peculiarities, total quantity, semantics, structure, component, contrasting.

Пізнавальна діяльність людини направлена на об'єктивну дійсність, і результати пізнання виражаються перш за все у формі логічних категорій. Будучи відображенням основних закономірностей об'єктивної дійсності, взаємозв'язків і взаємодій навколишнього світу, такі категорії виявляються взаємопов'язаними. Найбільш загальні категорії мислення та їх об'єднання, такі, як "якість – кількість – міра", "простір – час", знаходять відображення в семантиці мови у так званих функціонально – семантичних категоріях, тобто найширших об'єднаннях мовних засобів різних рівнів, семантично близьких один до одного. Зокрема, функціонально – семантичне поле кількості сучасної англійської мови, яке складається з ряду мікрополів (визначеної та невизначеної кількості), представлене різними мовними засобами – лексико – фразеологічними, граматичними, мовноутворюючими – в їх взаємодії.

Лексика та фразеологія у складі поля нерідко виступають як еквіваленти при висловленні того чи іншого моменту квантитативної семантики. Але якщо лексичні засоби висловлення кількості досить широко висвітлені в науковій літературі [3, 7, 8], то особливості фразеологічних одиниць (ФО) – конституентів функціонально – семантичного поля кількості – ще не досліджені з належною повнотою.

Завдання даної статті – розглянути ФО, засновані на семокласі "повної потужності множини", тобто тотальної кількості. Семоклас подано у мотивуванні ФО у вигляді компонентів, котрі реалізують значення загальної тотальної кількості, співвіднесеної з логічним поняттям квантора загальності. Квантор – логічний оператор, що несе інформацію про кількісну характеристику знака або судження і виражає

загальність (універсальність) або частковість (існування) [4]. Квантор загальності знаходить мовний вираз у значеннях слів типу *all, everything, everybody, every, any, always*, широко представлених у мотивуванні ФО. Існує також можливість імпліцитного висловлення почуття тотальності.

Як показав попередній аналіз матеріалу (понад 400 ФО, одержаних методом суцільної вибірки з 9 словників та творів художньої літератури обсягом близько 25000 сторінок), більшість ФО, співвіднесених зі значенням тотальної кількості, містять компонент *all*, (понад 200 ФО). Значна частина ФО, які містять компонент *all*, при переосмисленні зберігає співвіднесеність з поняттям тотальність, як у випадку *all flesh* – все живе.

Характерною особливістю багатьох ФО даної групи є використання компонента *all* для підсилення значення всієї ФО та надання їй більшої експресивності. Пор., наприклад, *all alone* – на самоті, де *all* повністю десемантизувалось і є лише підсилюючим засобом, та *on fours* – на чотирьох (розмов. рачки) зі збереженням вихідного значення разом з додатком експресивного відтінку. Прикладом такого використання компонента *all* можуть бути широко представлені ФО зі структурами:

- 1) *be all N/categ. of state*;
be all adrift – дрейфувати, розгубитись;
be all abroad – розгубитись, збентежитись;
be all agog/ to do smth. – дуже бажати чого – небудь;
- 2) *be all Npl.*;
be all elbows – бути незграбним;
be all eyes – уважно дивитись;
be all ears – уважно слухати, насторожитись;
- 3) *all in/of N*;
all in a hurry – у поспіху;
all of a dither/twitter – у хвилюванні та ін.

Завдяки компоненту *all* в даних прикладах посилюється значення всієї ФО.

Фразеологізми зі структурою *at all Npl./ at all points* – у всіх відношеннях, *at all events* – у всякому разі та ін. зберігають співвіднесеність зі значенням тотальної кількості.

Компонент *all* використовується як засіб посилення також у ряді окличних ФО:

Hang damn it all! – чорт забирай, аналогічно *by all that's blue* та ін.

Цікаві ФО з компонентом *all* (всі/все) зі структурою типу:

All are not hunters that blow the horn – не всяк той мисливець хто в ріг трубить;

All is not gold that glisters/glitters – не все те золото, що блищить;

All are not thieves that dogs bark at – не всі ті грабіжники на кого собаки гавкають, та ін.

Ці синонімічні ФО побудовані на зіставленні логічних понять необхідності та достатності. Ознака, що міститься у другій частині кожного прислів'я, є необхідною, але не достатньою для віднесення об'єкта до класу, який визначається першою частиною прислів'я.

Ряд ФО досліджуваної групи побудований на контрастних протиставленнях *тотальної кількості* – *нульової кількості* (*все/всі* – *нічого/ніхто*):

To know everything is to know nothing – все знати – нічого не знати;

A friend to everybody (all is a friend to nobody/none) – той, хто дружить з усіма, не дружить ні з ким.

Протиставлення *тотальність* – нульова кількість, яке лежить в основі образів даних фразеологізмів, створює уяву про неможливість позитивного результату дії, здійснюваної відносно об'єктів одночасно. Компонент *всі/все* (замість багато) використовується для посилення потужності множини об'єктів, компонент *нічого/ніхто* посилює негативну оцінку дії. Те ж саме бачимо і у ФО:

all covet – all lose (grasp all lose all) – за все братися – нічого не зробити, за двома зайцями погнатися – жодного не спіймати;

everybody's business is nobody's business – те що обходить усіх; не обходить нікого; сім баб – сім рад, а дитя безпупе.

Представлення *все* може замінюватись представленням чисел *три, сім* – символами деяких закінчених множин, представленням числа *два* в протиставленні бажаному одному. В даному разі безрезультативність дії висловлена нульовою кількістю.

Наступний тип протиставлення – *тотальність – одиничність*:

to hang all the bells on one horse – заповідати все майно одному синові, зробити ставку на одну людину;

to put all one's eggs in one basket – поставити все на (одну) карту;

all bread is not baked in one oven – не треба всіх підстригати під один гребінець.

Як бачимо, протиставлення *всі – один*, яке лежить в основі образів даних ФО, є визначаючим в їхній семантиці і зберігається при переосмисленні.

Протиставлення, на яких базуються ФО з компонентами *one, whole, є*, скоріше, протиставленнями малої кількості великій. Компоненти *one, whole* тільки підсилюють їх. Наприклад:

one scabbed sheep infects the whole flock – паршива вівця всю отару псує;

one drop of poison infects the whole ton of wine – ложка дьогтю в діжці меду;

one false move may lose the game – один помилковий хід може згубити всю гру.

Значення *тотальності, загальності* в ФО може бути імпліцитним. Так, у ряді ФО сема *тотальної кількості* міститься в значенні ФО, хоча в мотивуванні значення *тотальності* представлено символічно через найменування основних, ключових компонентів:

hook, line & sinker (букв.: гачок, волосінь, грузило) – всі разом;

lock, stock & barrel (букв.: замок, ложа та ствол рушниці) – всі.

У випадках типу *mice and men* – все живе цільна уява про все живе досягається протилежним зіставленням незначного і головного (пор.: *neither man nor mouse* – нікого, ні душі).

Становлять інтерес ФО з компонентом *both* у сполученні з *hands/feet*. Значення компонентів *both hands/feet* співвідноситься тут з поняттям повної потужності множини, що знаходить свій вираз у переосмисленому змісті:

with both hands (with all one's force) – з усіх сил;

with both feet – повністю, рішуче;

on both sides – з усіх сторін;

Пор.: *at all points, але with all one's eyes* – пильно дивитися (рос. во все глаза).

Поняття скрізь, всюди, яке містить семантичні компоненти *тотальність*, простір, також може бути представлене в мотивуванні ФО імпліцитно за допомогою структури *from N₁ to N₂*, де *N₁* і *N₂* – іменники, які позначають кінцеві точки, значно віддалені одна від одної, протилежні межі чого – *небудь*:

from end to end, from Dan to Beersheba, from cellar to garret, from garret to kitchen та ін. – скрізь, усюди.

Ряд фразеологізмів цієї структури передають значення повністю, цілком і вказують на повноту охоплення предметів дією: *from cover to cover, from first to last, from face to foot* та ін.

Протилежним випадком є перенесення значення компонентів типу *all* на семоклас *пустої множини – нульової кількості*, як у ФО *sweet/damn all* – нічого, або на семоклас *неповної потужності множини*.

Поняття тотальності, висловлене в семантиці ФО, може супроводжуватись оцінкою, як правило, позитивною, що залежить від контексту, внутрішньої форми ФО:

to have all one's buttons on, to know all answers, to know all the moves on the board – бути розумним, прозорливим;

carry all (everything in the world) before one – досягати успіхів.

Іменник *the world* у деяких ФО виступає еквівалентом компонентів *all, everything*: *one would give the world to know* – все б віддав, щоб дізнатись.

Як було показано вище, більшість ФО, побудованих на семокласі *повної потужності множини*, є частково переосмисленими, тобто зберігають співвіднесеність зі значенням *тотальної кількості*. Окрему групу становлять ФО з повністю переосмисленим значенням компонентів, що означають якісні ознаки предметів, явищ, наприклад:

to be the whole show – грати головну роль;

to think one is the whole cheese – вважати себе головним.

Кількісне співвідношення *частина – ціле* внаслідок переосмислення транспортується в якісне співвідношення *незначне – головне*.

Таким чином, підсумовуючи ми можемо виділити кілька підгруп ФО, побудованих на семокласі *повної потужності множини*, з точки зору їх співвіднесеності зі значенням *тотальної кількості*:

1. ФО, що зберігають співвіднесеність зі значенням *тотальної кількості*.

2. ФО з повністю переосмисленим значенням, які характеризують якісні ознаки предметів.

3. ФО, що висловлюють значення *тотальної кількості* імпліцитно.

4. ФО, в яких компонент зі значенням *тотальної кількості* (*all*) використовується для підсилення значення всієї ФО.

5. ФО, які характеризуються кількісним зміщенням значення у семоклас *пустої множини* та *неповної потужності множини*.

Виділені підгрупи ФО можуть бути використані в подальших дослідженнях англійських фразеологізмів у полі кількості.

Література

1. Англо-український фразеологічний словник / Уклад: К. Т. Баранцев. – К.: т-во «Знання», КОО, 2005. – 1056 с.

2. Ахматова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахматова. – М.: «Советская энциклопедия», 1966. – 607 с.
3. Клименко Н. Л. Лексико – фразеологические средства выражения неопределенно большого количества в современном русском и английском языках: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук / Н. Л. Клименко. – Л., 1982. – 30 с.
4. Кондаков Н. И. Логический словарь – справочник / Н. И. Кондаков. – Москва, Издательство “Наука”, 1975. – 721 с.
5. Кунин А.В. Английская фразеология (Теоретический курс). / А.В. Кунин. – М.: «Высшая школа», 1970. – 343 с
6. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. Опыт систематизированного описания / А.В. Кунин. – М.: «Международные отношения», 1972. – 287 с.
7. Польская М. И. Семантико – синтаксический анализ слов с количественным значением в современном английском языке: Автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филолог. наук / М. И. Польская. – Л., 1981. – 28 с.
8. Швачко С. А. Языковые средства выражения количества в современном английском, русском и украинском языках / С. А, Швачко – К.: Вища школа, 1981. – 143 с.

Петришин О.Л.

старший викладач кафедри практики англійської мови
Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. Івана Франка

Лужецька О.М.

старший викладач кафедри практики англійської мови
Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. Івана Франка

THE CONTEXTUAL WAY OF VOCABULARY TEACHING AND LEARNING: ASSETS AND SHORTCOMINGS

The article deals with the techniques and principles of vocabulary instruction in communicative language teaching. The contextual way of vocabulary teaching and learning as the major way of increasing vocabulary knowledge is presented.

Key words: *vocabulary instruction, communicative activities, language teaching, context, textual features, textual clues, linguistic study.*

Vocabulary is central to language and of crucial importance to the typical language learner [14, 5]. Without a sufficient vocabulary one cannot communicate effectively or express ideas. It is the experience of most language teachers that vocabulary constitutes an indispensable component of any language course. Having a limited vocabulary is a barrier that prevents learners from learning a foreign language. No matter how well the student learns grammar and masters the sounds of the target language, without words to express a variety of meanings, communication in the target language just cannot happen in any meaningful way [8].

Linguists, philosophers and pedagogues have been interested in the problems raised by words and their meanings for centuries. Much refinement has taken place over the years and approaches to the teaching of vocabulary have been drawn on development in linguistics, psycholinguistics, and methodology. A closer examination of vocabulary teaching and learning reveals that it fell into some disfavour a few decades ago. A long period of time grammar was viewed as the main task in second language teaching. Mastery of grammatical structures was the main goal in second language acquisition. The Grammar-Translation Method dominated second language teaching. On the contrary, vocabulary teaching and acquisition were of relatively minor importance. Vocabulary development was approached as some kind of auxiliary activity and, often through memorizing decontextualised word lists. The relatively minor importance attached to lexical knowledge and context was visible in the scant attention paid to it by second language researchers and teachers in the last decade. In the days when grammar was considered central in language teaching methodology, vocabulary instruction aimed at the memorisation of native language equivalents for foreign language vocabulary items [7]. Since the 1960s, many new ideas and approaches to the study of vocabulary acquisition in a second language have emerged through many English linguists' efforts and research. Among them, Communicative Language Teaching

НЕОЛОГІЗМИ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СФЕРИ ІНТЕРНЕТ

У статті розглядаються неологізми сучасної англійської мови сфери Інтернет як одного із способів збагачення словникового складу англійської мови та аналізуються найпродуктивніші моделі утворення неологізмів Інтернет мови.

The article deals with neologisms in the Network language as one of the ways of enlarging the English language vocabulary. The most productive models of the Internet language neologisms are analyzed.

Ключові слова / Key words: комп'ютерні неологізми/ computer neologisms, Інтернет мова / the Internet language, словотвірна модель / word building model, абрєвіатури / abbreviation, скорочення / shortening.

Із швидким розвитком науки та комп'ютерних технологій Інтернет набув широкого вжитку у всіх сферах життя. З'явилося чимало нових термінів та слів, пов'язаних з Інтернет технологіями. Так, говорячи про бізнес, можна почути терміни e-commerce, e-tail, cybershopping, e-trade, virtual money, digital currency, e-mall, e-shopping, cyberplaza; у сфері освіти оперуємо такими термінами як e-education, on-line-learning, e-rater, digital learning, virtual education, cyber school; серед політичних термінів зустрічаємо cyberdemocracy, e-government, e-voting. Саме слово Інтернет та його скорочений варіант the Net є основою для багатьох неологізмів: netangs, net-head, netiquette, netizen, netfever, netsurfing [1], [4]. У середньому англійська мова збагачується на 800 неологізмів щороку, більшість з яких пов'язані саме із сферою інформаційно-комунікативних технологій [1;1]. За Ю.Зацним [1;1] комп'ютерні неологізми складають 10% від загальної кількості усіх неологізмів.

Швидкий розвиток інтернет технологій та легкий доступ до Інтернету змушує пересічного користувача постійно переглядати лексичні оновлення щоб йти в ногу із швидким життям Інтернет мешканців та бути спроможним спілкуватися он-лайн. Спілкуючись, користувачі інтернету часто вживають лексику, утворену через Інтернет, шукаючи у поняттях чи термінах яскраві, помітні ознаки та перейменовуючи явища чи предмети з урахуванням цих ознак. Ці слова характеризуються своєю візуалізацією та дотепністю у висловлюванні. Саме тому неодноразово можна зіткнутися із так званим різновидом мови «netspeak» яка відображає мову спілкування користувачів Інтернету, тобто «netizen».

Читаючи пресу он-лайн чи слухаючи передачі, ймовірність зустріти неологізм досить велика. Словники, однак, не завжди можуть допомогти із поясненням новоутворення. Тому дослідження словотвірного процесу неологізмів сучасної англійської мови у сфері Інтернет технологій буде допоміжним для розуміння мови «нетспікерів», удосконалення її та дасть змогу не відставати від модних тенденцій світу Інтернет.

Питаннями неологізмів займалися такі науковці, як І. В. Андрусак, Ю. О. Жлуктенко, В. І. Заботкіна, Ю. А. Зацний, Є. Б. Черкаська та інші.

Серед науковців немає спільного пояснення терміну «неологізм». Його визначення досить умовне, оскільки усі нові слова вважаються неологізмами до того часу, доки суспільство сприймає їх як нові. У терміні «неологізм» вчені підкреслюють саме новизну слова.

Д. Ганич зазначає, що неологізм – це «...слово, або мовний зворот, створені для позначення нового поняття. Кожне нове слово, що постає у мові, спочатку являє собою неологізм, а набувши широкого вжитку, входить в активний словниковий склад мови, перестає бути неологізмом» [1;2].

Комп'ютерний неологізм – це лінгвістичний термін, який стосується будь-якого нового слова чи сполучення слів, що з'явилися у лексичному складі мови на певному етапі її розвитку для позначення нового поняття у галузі інформаційно-комунікативних технологій і новизна якого усвідомлюється мовцями [1;2].

Розробка та впровадження інтернет технологій зумовила утворення специфічних неологізмів – «ретронімів», під якими розуміють нові позначення вже відомих предметів у зв'язку з появою нових різновидів таких предметів і необхідністю більш чіткого розмежування старого та нового понять [2; 2]. Наприклад, впровадження «електронної торгівлі» (e-commerce, e-sales), за якою з'явилася «мобільна комерція» (e-commerce), яка спричинила необхідність створення таких неологізмів, як face-to-face sales, stores with doors для позначення «реальної», не «віртуальної» торгівлі. Таким чином, завдяки необхідності розмежування «кібернетичних» і «докібернетичних» понять була створена значна кількість паралелей: virtual time – real time; virtual college – brick-and-mortar college [6].

Серед словотвірних моделей комп'ютерних неологізмів розрізняють:

Контракція, тобто слово яке утворене поєднанням двох скорочених частин. Наприклад, wedside = wedding+side – це сайт на якому пари подають інформацію про майбутнє весілля або яке уже відбулося; viewer = view + user – людина яка дивиться відео інформацію через комп'ютер, або людина, котра поєднує регулярний перегляд телепередач із використанням комп'ютера; flexting= flirt + texting – флірт за допомогою надсилання великої кількості текстових повідомлень; googlopedia =Google +Wikipedia – використання Інтернет пошуку, зокрема, енциклопедичного сайту Wikipedia.com при виконанні домашнього завдання; googlate = Google + translate – перекладати текст за допомогою сервісу Google Translate; blogebriety = blog + celebrity – відомий блогер; spamouflage = spam + camouflage – спам, замаскований під важливе повідомлення [5], [6].

Афікація – спосіб утворення слів за допомогою афіксів: defriend = de (префікс) + friend – видаляти зі списку друзів; griefier = grief + er (префікс, який означає виконавця дії) – той, хто навмисно змушує програвати інших в он-лайн іграх (не той, хто сповнений горем); googleable = Google + able – легкість, з якою можна знайти інформацію про людину в Інтернеті за допомогою пошукового серверу Google; textlish = text +lish – спрощений варіант англійської мови, що використовується в електронній комунікації; ungoogleable = un + Google +able – термін для позначення феномена, про який неможливо знайти інформацію в Інтернеті [5], [6].

Конверсія – утворення нового слова внаслідок переходу даної основи в іншу

парадигму словозміни. Наприклад, усім відомо, що слово Google – це пошуковий сайт і марка компанії. Однак, коли люди шукають щось, використовуючи цю пошукову систему, вони просто говорять «Google it» – «заугли», тобто слово набуває ознак дієслова. Теж саме зі словом «friend». Використовуючи його як дієслово, ми маємо на увазі додати когось у список друзів; email – електронна пошта або ж дієслово із значенням надсилати повідомлення.

Скорочення – один із найпродуктивніших способів утворення неологізмів у мові Інтернет. Скорочення поділяють на

а) графічні – EXT – End of Text – кінець тексту, etc – et cetra – (тощо), err – error – помилка;

б) лексичні – усічення, абрєвіатури, складноскорочені слова – netizen = Internet + citizen – користувач інтернету; PC – personal computer – персональний комп'ютер або персональний комунікатор (пристрій голосового і цифрового зв'язку; звичайно на базі мобільного телефону); Net – Internet – інтернет; jock – jockey – програміст, який пише програми [5], [6], [7].

Сучасне інформаційно-насичене суспільство швидко розвивається науково та технологічно, а отже довгі слова та вирази будуть неминуче замінюватися коротшими та чіткішими виразами.

Користувачі Інтернет спілкуються за допомогою клавіатури. Для того, щоб передати більше інформації у найкоротший проміжок часу одночасно і точно і швидко, вони використовують стислі, недовгі вирази. Саме тому слова абрєвіатури стають широко та часто вживаними в англійській Інтернет мові.

Будучи одним із вагомих словотвірних засобів сучасної англійської мови, абрєвіатури не тільки збагатили словниковий склад англійської мови, а й довели зручність свого застосування користувачами Інтернету.

Абрєвіатури використовуються для скорочень цілих речень у розмовному мовленні та мові Інтернет. Найчастіше кодуються поради: TBYU – try before you buy (спробуй перед тим як купуватимеш), CTO – check this out (перевір це); CY – calm yourself (заспокійся); прохання: GMAV – give me a break (мені потрібна перерва); HOAS – hold on a second (зачекайте хвилинку), WBS – write back soon (повідом швидко), LMK – let me know (дай мені знати); побажання: GL – good luck (удачі); HAND – have a nice day (гарного дня), HTH – hope this helps (сподіваюся, це допоможе); окремі команди для користувача: RBTL – read between the lines (читай між рядками), CYE – check your E-mail (перевір пошту), RYS – read your screen (прочитай на екрані); подяку: TIA – thanks in advance (дякую заздалегідь), TFFT – thanks for the thought (дякую за ідею), TKVM – thank you very much (дуже дякую); крилаті вирази: ASAP – as soon as possible (якомога швидше), ALTG – act locally, think globally (думай локально, дій глобально), GMTA – great minds think alike (великі люди думають однаково), NSD – never say die (ніколи не здавайся), GBY – god bless you (будьте здорові); слова та вирази щоденного вжитку: ADR – address (адреса); CYT – see you tomorrow (до завтра), GBH – great big hut (великі об'єми), H&K – hug and kiss (обіймаю та цілую), ICQ – I seek you (я шукаю тебе), B/C – because (тому що), B/Z – busy (зайнятий), PLS – please (будь-ласка), BTW – by the way (до речі), SRY – sorry (вибач), TAFL – take a flying leap (надсилаю повітряний поцілунок), JK – just kidding (жартую), YW – welcome (ласкаво прошу), Y – why.

Часто у абрєвіатурах спостєрігаєтьєся наявність цифр 1, 2, 4, 8. Це пояснюєтьєся тим, що ці цифри мають характерне фонетичне звучання, яке можна використувати в різноманітних комбінациях [1;4], [6], [7]. Наприклад, 10Q – thank you; W8AW – wait for a minute; G2G – got to go; G2B – going to bed; CUL8R – see you later; B4 – before; B4N – bye for now; W8 – wait, B15 – be / back in five, H8 – hate. Застосування цифр у процесі скорочення пояснюєтьєся тим, що переважна більшість користувачів мережі Інтернет є фахівцями точних наук, а тому часто вживають формули, символи та числа для кодування виразів або ж речень упродовж писемної комунікації з метою максимального заощадження часу.

Таким же чином використовуютьєся і букви англійського алфавіту для шифрування окремих виразів і слів. Наприклад, CU – see you; CUY – see you later; IKWUM – I know what you mean; WWW – World Wide Web; FAQ – frequently asked question; TMB – tweet me back.

Деякі абрєвіатури мають кілька значень, нерідко з протилежним значенням. Наприклад, CUL – see you later / catch you later; G – grin / giggle; WN – what now? / what next?; WRT – with regard to / with respect to [6], [7].

Отже, як видно з наведених прикладів, з появою та розвитком Інтернет технологій, з'явилося багато неологізмів, що збагачують словниковий склад англійської мови. Серед проаналізованих моделей утворення неологізмів скорочення є найпродуктивнішою моделлю. Неологізми цієї моделі часто використовуютьєся в розмовній англійській мові сфери Інтернет, допомагаючи користувачам чітко, лаконічно та зрозуміло висловлювати думки.

Література

1. Богачик М.С. Особливості перекладу комп'ютерних скорочень в англійських текстах. – Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації: III Міжнародна науково-практична заочна конференція, 17.10.2014. – Рівненський державний гуманітарний університет, 2014. – 267с.
2. Зацний Ю. А. сучасний англomовний світ і збагачення словникового складу. – Львів: ПАІС, 2007. – 228с.
3. Словарь компьютерных терминов: [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.ods.com.ua/win/rus/other/3/>
4. Федоренко О.О. Вплив інформаційних технологій на словниковий склад англійської мови: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/fil_1_2/2008.
5. Netdictionary.com: [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.netdictionary.com/n.html>
6. Theartjournal.com: [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.theartjournal.org/index.php/site/index25>
7. Wordsry.com: [Электронный ресурс]: Режим доступа: www.wordspy.com

Гапон Л.О.

Тернопільський комунальний методичний центр
науково-освітніх інновацій і моніторингу,
методист

**ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ
«УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОГО СЛОВНИКА»
ЗЕНОНА КУЗЕЛІ І ЯРОСЛАВА РУДНИЦЬКОГО**

У статті висвітлено науково-методологічні підходи до укладання реєстру словника «Українсько-німецького словника» Зенона Кузелі і Ярослава Рудницького, визначено логіко-структурні особливості побудови його гасел. Предметом дослідження є частина словника, над якою працював Я. Рудницький – на літери А-О.

Ключові слова: словникова стаття, реєстр, діалектизми, термінолексика, загальноживана лексика, ономастична лексика, частини мови, граматичні форми.

Lesia Hapon

**THE LEXICAL AND GRAPHICAL FEATURES
OF THE UKRAINIAN – GERMAN DICTIONARY
BY ZENON KUDELIA AND YAROSLAV RUDNYTSKY**

The scientific and methodological approaches to compiling the Ukrainian – German Dictionary by Zenon Kudelia and Yaroslav Rudnytsky are revealed, the logical and structural peculiarities of the dictionary are determined in the article. The subject of the research is the part worked out by Ya. Rudnytsky, letters from A to O.

Keywords: vocabulary, entry, dialect words, technical vocabulary, general vocabulary, onomastic vocabulary, parts of speech, grammar forms.

Почесне місце серед іменитих словникотворців сучасної україністики посідає Ярослав-Богдан Рудницький. Про високі досягнення українсько-канадського вченого в науково-дослідницькій, культурно-освітній та громадсько-політичній діяльності писали В. Верига, Л. Дегтяренко, Я. Дзира, Г. Дідківська, О. Домбровський, Р. Зорівчак, В. Кубійович, О. Мельничук, Я. Пришляк, Р. Сіромський, Яр Славутич, О. Супронюк, Ю. Шевельов, В. Шендеровський. Інформаційно насиченими є біографічні виклади Т. Носко-Оборонів, О. Войценко, бібліографічні видання М. Мандрики, С. Голутяк-Голик. Але всебічне вивчення лексикографічної спадщини Я. Рудницького попереду.

Лексикографічна діяльність Ярослава-Богдана Рудницького охоплює перекладацьку, термінологічну, правописну та етимологічну сфери словникотворення. Однак в історію української лексикографії учений увійшов як автор першого в історії вітчизняного мовознавства «Етимологічного словника української мови» (1962-1982 роки) і співавтор «Українсько-німецького словника» З. Кузелі і Я. Рудницького (1943 рік).

Для спільної праці над «Українсько-німецький словником» в Українському науковому інституті в Берліні Ярослава Рудницького було запрошено в 1937 році. Добре орієнтуючись «в усіх термінологічних заходах щодо «наближення братніх мов» в СРСР» [4, 4], автори прагнули не просто «опрацювати українсько-німецький словник, але взагалі, на зразок Грінченкового українсько-російського словника, дати українському народові великий підручний український словник академічного типу з німецькими еквівалентами, але з виписками й цитатами з модерних українських авторів, фолькору тощо» [4, 4]. Планувалося також видання німецько-української частини. Та несприятливі для словникарської справи історичні обставини (воєнні дії, зміна керівництва інституту) призвели до скорочення термінів і обсягів роботи над словником. Перші рукописні матеріали українсько-німецької частини були готові у 1939 році, друк розпочато у 1940 році, а завершено в Лейпцигу у 1943 році. Німецько-українська частина, хоч і була практично готова до друку, у зв'язку із підходом радянських військ так і не була набрана [3].

«Українсько-німецький словник» Зенона Кузелі і Ярослава Рудницького є двомовним перекладним словником на 100000 слів (1494 друкованих сторінки). Ярославу Рудницькому випало опрацювати матеріали на літери А-О, Зенону Кузелі – на літери П-Я. Крім того, З. Кузеля уклав бібліографічний покажчик джерел словника, а Я. Рудницький – додатки: зауваги щодо транслітерації і короткий перелік неологізмів із тлумаченням.

Структура словникової статті відображає прагнення авторів створити універсальний для користувачів української та німецької мов словник, у якому стисло представлено інформацію щодо граматичних, семантичних, орфоепічних, правописних, стилістичних та словотворчих особливостей лексичних одиниць.

Усі українські реєстрові слова та їх похідні пишуться з малої літери (крім власних назв), подаються під наголосом (за винятком односкладових) і супроводжуються граматичними характеристиками.

Належність реєстрового слова до тої чи іншої частини мови, як правило, не фіксується. Спеціальними позначками відмічено тільки прислівники («*adv.*»), сполучники («*conj.*»), прийменники («*prp.*»), вигуки («*itj.*»).

Реєстрові слова, вражені змінюваними частинами мови, подаються у початковій формі. Іменники обов'язково супроводжуються формами Родового відмінка однини, вказівкою роду («*m*» – чоловічий рід, «*f*» – жіночий рід, «*n*» – середній рід), а подекуди і ремарками: «*coll.*» – збірний, «*idkl.*» – незмінюваний. Після прикметників, порядкових числівників, прикметникових займенників, дієприкметників завжди скорочено подаються форми Називного відмінка жіночого і середнього родів, після дієслів – особові форми теперішнього часу, після кількісних та збірних числівників – форма Родового відмінка однини. Усі згадані вище граматичні форми змінюваних частин мови подаються скорочено, починаючи з тієї літери основного слова, після якої змінюється написання слова у цій формі (**нагість** (-гости)), або з літери, якою замінюється інша при зміні слова (**білий** (-а, -е)). У разі потреби форми слова наводяться повністю, наприклад: **бій** (бою). Суплетивні відмінкові форми особових займенників містяться в окремих статтях, як-от: «**вона**», «**її**», «**його**», «**нею**», «**мене**» тощо.

Похідні реєстрового слова в межах гасла теж подаються скорочено, починаючи з тієї літери основного слова, після якої змінюється його морфологічна будова

(«легко|атлет», «легковірн|ий», «легкодум|ний», «легкодух»). Переклад похідних наводиться повністю. Практикується також введення реєстрового слова у словосполучення із подальшим перекладом останнього. Наприклад:

агент (-а) *m* Agent, Vertreter, Spion; \approx потайної поліції Detektiv; \approx розвідач Nachrichtenagent; \approx **ський** (-ка, -ке) Agenten-; \approx ство (-ва) *n* \approx **ура** (-ри) *f* Agentenschaft *f*, Agentur *f* [2, 3].

Для демонстрації полісемії переклад може мати відповідні позначки, як-от: «*iron.*» – іронічне значення, «*poet.*» – поетичне значення, «*fig.*» – переносне (фігуральне) значення, «*Med.*» – медичний термін, «*Chem.*» – хімічний термін тощо. Наприклад:

дія (дії) *f* Handlung, Aktion, Operation, Einwirkung; Math. Rechnungsart; Thea. Akt *m*, Aufzug *m* [2, 176]

Лексичні значення омонімів наводяться в межах однієї статті цифрами, наприклад:

діл 1. (долу) *m* Boden; niedrig gelegener Ort; з долу von unten;

2. (діла) *m* Gebirgs-rücken, -zug; водний \approx Wasserscheide *f* [2, 175]

Якщо реєстрове слово називає особливі для української історії реалії, то поруч із перекладом подається коротке тлумачення слова німецькою мовою. Наприклад, у статтях: «**гайдамаки**», «**желехівка**», «**мазепинщина**», «**жовтень**», «**досвідки**».

Особливо місткими є статті, що містять ряд спільнокоренових складних слів. Дуже детально відтворено багатоваріантність перекладу прийменників у різних словосполученнях.

Продемонстровано багатство лексичних відтінків українських словотворчих афіксів. В окремих статтях подаються пестливі форми імен (Ганка, Ганночка, Ганя, Гандзуня, Гандзя; Іванко, Іванчик, Івась), суфіксальні утворення із різним лексичним значенням (кадження, казання, казіння, каз, казка, казня; жертовний, жертвенний, жертвінний). Широко представлена безсуфіксальна модель творення віддієслівних іменників (вгад, вгав, ввіз, допис, лет, літ, забрость, забіл, забіг, забрід, докір, домисел, каз, гана, догана). Продемонстровано величезну кількість префіксальних словотворень (тільки із префіксом «до-» наводиться 212 дієслів!). Крім того, у словникові вміщено ряд статей із окремо поданими префіксами, коренями, суфіксами; традиційними скороченнями і назвами букв.

У разі потреби використовується система взаємних посилань. У відсилкових статтях фіксуються близькі за звучанням фонетичні варіанти реєстрового слова (кадуб – кадовб, дворець – дверець, вбогий – убогий), паралельні граматичні форми (буть – бути, варт – вартий), слова-синоніми різного чи спільного генетичного походження: аеродром – летище, екватор – рівник; жовтець – козелець, казидерево – березняк, лелич – вільха.

В «Українсько-німецькому словнику» систематизований багатий лексичний матеріал. «Авторам присвічувала ідеальна ціль зібрати в словнику найважливіші слова й вислови, що їх уживається в широкому житті сучасності, – наголошує Зенон Кузеля у праці «Історичний розвиток і сучасний стан українського словництва». – Крім цього, в словник увійшли слова, що хоч і перестаріли подекуди, проте мають свою вагу при читанні давніших творів чи з уваги на термінологічні моменти. Уперше використано в словнику ширше українську ономастику, наведено всі імена й взято під увагу

топаграфічны назвы, назвы гір, річок, народів, краін тощо, наскільки вони в'яжуться з українською культурою, історією, господарством...» [1].

Тож найповніше у словнику представлена загальнозжовжвана літературна лексика (до 90%), дуже мало застарілих (позначка «*Veralt.*»: днесь, десниця) та діалектних слів (позначка «*dial.*»: бануш, бараболя, дроб'ята).

Окремо виділено також лексику, зжовжану на Західній Україні (позначка «*westukr.*»): кавалок, кайзерка, майтки, кадр, депендент; лексику на позначення радянських реалій Східної України (позначка «*ostukr.*»): дитсадок, домком, жалування; лексику, пов'язану з народними звичаями, обрядами, діями (позначка «*Volkst.*»): гагілка (галагівка, магілка, лаготка), дівослюби, дрібушка, досвітки, дядини, дятинки, обжинки, обзорини, обкіски.

Уточнювальними позначками супроводжується також вузькоспеціальна термінологіка: геологічна (позначка «*Geol.*»): гнайс (зерниста метаморфічна гірська порода г), іл (глина, що містить кварцові зерна, гідрати окисів заліза), ілак (глинистий сланець), лес (осадова гірська порода); мінералогічна (позначка «*Min.*»): агат, ізмарагд, каїніт, лисковець, долерит; хімічна (позначка «*Chem.*»): гліколь, кадмій, етил, калій; спортивна (позначка «*Sport.*»): гаківка; релігійна (позначка «*Rel.*»): ектенія, камилавка, кучки, «діяніє апостольське», «демественний спів»; астрономічна (позначка «*Astr.*»): кагачі, баранці; технічна (позначка «*Tech.*»): багер, вага, імпульс; електротехнічна (позначка «*Elekttr.*»): каганець, жарівка, нутрець, ват; банківська (позначка «*Bankw.*»): дисконт, дисажіо, вальризація, есконт; мореплавська (позначка «*Mar.*»): дрейф, демен, демено, кабельтов; військова (позначка «*Milit.*»): гавбиця, деривація, дислокація, диспозиція, дебушувати; медична (позначка «*Med.*»): абсцес, грипа, енцефаліт, дизентерія, ідіосинкразія, гемороїди; анатомічна (позначка «*Anat.*»): в'язи (шийні хребці), жила (судина), жижки (підколінні сухожилки), їжниця (стравохід), дужка, обойчик (ключиця); авіаційна (позначка «*Flugw.*»): багатокрил, багатосідець; математична (позначка «*Math.*»): дільник, додатник, обвід, інтеграл, добуток, дробовий; геометрична (позначка «*Geom.*»): дотична; фізична (позначка «*Phys.*»): питомий об'єм, ерг, «дудка Піто»; юридична (позначка «*Jur.*»): «азильне право», депендент; театральна (позначка «*Thea.*»): авансцена, естрада, лаштунки; музична (позначка «*Musikw.*»): домінанта, дишкант, етюда, обнижник, дрімба, домра; ботанічна (позначка «*Bot.*»): агрус, акація, бавовна, бакун, банан, далія, дендера, евкалипт, жасмин, кактус, камелія, калина, магнолія, малина, мандарин; зоологічна (позначка «*Zool.*»): бабак, вальдшнеп, ехидна, гагара, гава, гедзь, горіля, ему, жирафа, жаба, ібіс, іволга, кажан, какаду, ластівка, лисиця, леопард; кухарська (позначка «*Kochk.*»): багабач, гуляш, діркавиці.

Укладаючи словник, З. Кузеля і Я. Рудницький опираються на наукові джерела, створені без впливу репресивних лінгвоцидних акцій з боку радянського уряду. Тож у словнику знаходимо ряд українських відповідників термінам іншомовного походження: з військової термінології: «адьютант» – значковий, «агресор» – напасник, «оберляйтнант» – поручик, «деньщик» – джура, «дубельтівка» – двоцівка, дуель – двобій, фельдфебель – десятний, з зоологічної термінології: дромадер – одногорбий верблюд, фламінго – дивобусь, з ботанічної термінології: дрозера – росичка, з музичної термінології: «акомпанювати» – супроводити, камертон – вильцята, бемоль – обнижник, з мовознавчої термінології: акузатив – знахідник, ад'єктив – прикметник, білабіал – двогубий, дентальний – зубний, дейктичний – вказівний, дифтонг – дво-

звук, дуаль, дублет – двійня; з політико-правничої термінології: гарант – запоручник, гарантія – запорука, елекція – вибори, легітима – заховок, маргінес – збочина; із видавничої термінології: абонемент – передплата, дедикція – присвята, едіція – видання; із математичної термінології: інтеграл – спільна; із загальнонаукової термінології: девіація – відхил, екстраординарний – надзвичайний, еквівалент – рівновартник, інваріант – незмінник; з геологічної термінології: баланіт – жолудниця, кальцит – вапняк; з географічної термінології: глетчер – льодовик, двополюсовий – двобігуновий, екватор – рівник, картографія – мапорисування, з технічної та виробничої термінології: мотор – рушій, аквадукт – водопровід, аеронавт – летун, аеродром – летище, аерометр – повітромір, аеронавтика – повітроплавання, буфер – відпружник, гелебель – рубанок, дегазація – відгазування, дирижабль – повітроплан, експльо́зія – вибух, ебуліоскоп – спиртомір, прес – давило, важільний домкрат – движник, підйомний блок – обіймиця, шкала – ділінка, контакт – дотичка; з фінансово-економічної термінології: аванс – завдаток, бухгалтер – книговод; з медичної термінології: доліокефалія – двоголовість, дентин – зубовина, диспепсія – нестравність, епіле́сія – падуча, левкемія – білокрі́в'я, констипа́ція – дмучка, астма – дихави́ця, дифтерія – обкладка, аборт – вихо́док, коліт – ба́биця; із анатомічної термінології: бронхи – дишка, дишник, дишиця, епі́дерма – надшкіре́ць, артерія – б'ю́чка, вазомоторні нерви – жилорушій; з астрономічної термінології: карликові зірки – кагачі; зі спортивної термінології: футбол – копаний м'яч, фіні́ш – до́біг, медици́нбол – м'ячище, парашутний спорт – летоско́чня, летопа́д, парашути́ст – летоско́чник, летопа́дник.

У словник без жодних позначок введена також транслітерована з німецької термінолексика, що витримала випробування часом і вживається донині, наприклад: інвазія (біологічний, медичний термін), доміцильований (юридичний, економічний термін), декель (технічний термін), дезавувати (юридичний, дипломатичний термін), декатирувати (виробничий термін), дорзальний (анатомічний, медичний термін). Чимало німецькомовних запозичень, запропонованих у словнику, так і не набули розповсюдження: гакенкро́йц (*Hakenkreuz*, з німецької: свастика), імподераблїї (*Imponderabilien*, з німецької: фактори, які важко передбачити), імпріматура (*Imprimatur*, з німецької: офіційний дозвіл на друк), дезінтересман (*Desinteressement*, з німецької: байдужість, відсутність інтересу), депримува́ти (*Deprimieren*, з німецької: придушувати, пригнічувати, утискати).

Ономастичну і відономастичну лексику у словнику представлено у зв'язку із українськими культурними традиціями. Однак відчувається і безпосередній вплив тогочасних історико-політичних обставин. Приміром, імена людей (позначка «PN»), наведені в реєстрі, можна чітко розподілити на чотири групи: 1) традиційні для українців імена: Леся, Марина, Мелашка, Дмитро, Домаха, Демид, Докія, Дем'ян, Вадим, Ілля, В'ячеслав, Галина; 2) імена, розповсюджені серед німців: Адольф, Генрих, Генрієта, Готфрід, Гельвеція, Едвард, Еразм, Елеонора, Ізабелла, Леопольд; 4) загальновідомі імена біблійних героїв: Адам, Варнава, Йов, Єремія, Єлисей; 5) імена героїв античного світу: Ахілл, Геракл, Гадес, Діонісій, Данаїди.

Серед топонімічних назв (позначка «ON») зустрічаємо ті, що пов'язані безпосередньо з Україною (Десна, Дніпро, Київ, Гайсин, Галичина, Дніпропетровськ, Донбас, Донеччина, Дубно), Радянським Союзом (Манджурія, Ленінград, Казакстан), Німеччиною (Баден, Вюрцбург, Вюртемберг, Дрезден, Ньюрнберг, Ельзас, Ганновер) і

назви відомих географічних об'єктів світу: гір (Афон, Етна), річок (Дунай, Дін), морів (Балтицьке море), проток (Дарданелли), островів (Ельба, Гренляндія), міст (Варшава, Нью-Йорк, Гавана, Афіни, Дамаск, Дельфи), країн (Індія, Латвія, Данія, Гвінея, Єгипет), континентів (Азія, Африка, Європа). Крім того, наведено деякі історичні географічні назви (Етрурія, Аккерман), назви зниклих народів (друїди, етрусск) та сучасних національностей (малаяць, литовець, датчанин).

Отже, «Українсько-німецький словник» Зенона Кузеля і Ярослава Рудницького є значним досягненням української лексикографії. Дотримано визначальних принципів лексикографування перекладних словників: відібрано достатню кількість лексики; раціонально розташовано її в алфавітному порядку; забезпечено семантичну та функціонально-стилістичну адекватність перекладних еквівалентів.

У словнику зібрано і систематизовано багатий лексичний матеріал. Найповніше у ньому представлена загальноживана літературна лексика, дуже мало застарілих та діалектних слів. Ширше, ніж зазвичай у перекладних словниках, подано ономастичну і відономастичну лексику, яка становить інтерес у зв'язку із українськими культурними традиціями та історичними реаліями періоду написання праці. Внесена у реєстр словника загальновідома і вузькоспеціальна термінологічна лексика відбиває той великий поступ в українському термінстворенні, що його зробила наша «до-репресійна» та «екзильна» мовознавча наука початку ХХ століття.

Виразно засвідчуючи самотність українських моделей номінації та словотворення, виконуючи своє безпосереднє призначення посібника для перекладу лексичних засобів з української мови на німецьку, словник не втратив своєї актуальності. Він може служити базою для створення нових словників наукового і практичного спрямування.

Література

1. Кузеля З. Історичний розвиток і сучасний стан українського словництва: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2690/Kuzelia_Istorychnyi_rozvytok_ukrainskoho_slovnnytstva.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Дата звернення: 21.09.2015).
2. Кузеля З., Рудницький Я. Українсько-німецький словник: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://docs.google.com/uc?export=download&confirm=no_antivirus&id=0B66WsjksySpuNmQzYThmMzMtYWZjNS00NWM4LWJiOGMtMWRmNTVmODJkYTUk (Дата звернення 21.09.2015).
3. Носко-Оборонів Т. Ярослав Богдан Рудницький: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/ukrainica/6522-nosko-oboroniv-t-yaroslav-bogdan-rudnitskiy/> (Дата звернення: 21.09.2015).
4. Рудницький Я. Зенон Кузеля як лексикограф. – Париж-Вінніпег, 1960. – 8с.

СИМВОЛІЗАЦІЯ ФЛОРОМОРФНИХ КОМПОНЕНТІВ СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКОЇ ФРАЗЕОСИСТЕМИ

Ключові слова: національно-мовна картина світу, фразеологічна картина світу, фразеологічний символ, флорофразеологізм.

Keywords: national-language worldview, phraseological worldview, phraseological symbol, flora-phraseologism.

Рослинні символи виникли з найдавніших міфологічних уявлень про світобудову й виражають загальнолюдські й національні архетипи. Символьні властивості дерев, рослин і квітів умовно мотивуються денотативними особливостями реалій. На мовному рівні вони отримують вторинні мовні проекції через омофонічні кореляції з іншими лексичними одиницями, які розвивають логіко-оцінний зміст рослин-символів [3, с. 187].

Світ навколишньої природи й рослин здавна відтворювався в образній системі, у фразеології німецької мови. Фонд флористичної (рослинної, фітофорної) фразеології, попри багато спільного в символіці різних мов, передає відмінні особливості національної культури й світобачення етносу.

Фітоніми досліджувалися як на матеріалі окремих мов (А.О. Булатова, Н. І. Козак, З. І. Комарова, О. Л. Кузнецова, Д. Г. Мальцева, Г. М. Плотникова, Т. П. Решетюк, З. М. Степанова, В. І. Школяренко, Е. Goris, С.-Р. Hutter та ін.), так і в аспекті міжмовного зіставлення (І. О. Голубовська, Н. І. Козак, О. П. Левченко, І. Е. Подолян, О. В. Шарля та ін.). Особливості флоросимволіки досліджували М. Ф. Золотницький, Т. В. Ключева, В. М. Топоров, М. Beuchert, К. Duve, О. Mazal, Н. Marzell та ін.

Флористичний лінгвокультурний код – важливий фактор створення вторинних метафорично-символічних значень у національно-мовній картині світу. ФО з флористичним компонентом репрезентують багатомістові спостереження людини за світом рослин та містять у собі національно-культурну специфіку й своєрідність німецької мови, є яскравим вербальним засобом вираження національно-культурної картини світу. Метафоричність фітофразеологізмів, властива їм суб'єктивно-оцінна конотація, специфіка семантичних параметрів і синтаксичної культури багато в чому зумовлені їх референційною сферою, основу якої складає імпліцитно виражений антропоцентризм [9]. Більшість флористичних ФО свн. мови, відображаючи взаємозв'язок між мовою, менталітетом і культурою нації, позначені експресивно-оцінним колоритом і пов'язані з характеристикою людини.

Середньовірна німецька (свн.) фразеологічна символіка найповніше закріпилася в узагальнених назвах рослин та їх частин (корінь, дерево, ліс, гілка, квітка); дерев, типових для країни (дуб); сільськогосподарських (пшениця) та городніх культурах (капуста, квасоля), корисних для середньовічної людини; квітах (троянда). Отже, культурна інформація закріплена в предметах матеріальної (типові для країни

росліны, кулінарні росліны, народна медицина), духоўной (звычай, вірування, свята) та сацыяльнай (аграрні традыцыі, рэаліі житця, полювання) культуры.

Опіс флорыстычных сімволів (ФС) логічна распачаці з найяскравішага прыкладу, што містыць у сабі сімволічне переоўсмыслення суті, або асновы, ключовага слова *Wurzel* 'корінь', што паходзіць від mhd. *wurze*, ahd. *wurzala*, mndd. *wortel*, mndl. *wortele* [5, с. 430]. У слоўніках аналізаванага перыяду ФО *von boesen wurzen dörront die erste* сімвалізуе *Wurzel* як пагану аснову й фундамент [4, с. 482]. Сучасна фразеалогія вжэ мае пазытыўну сімволічную канатацыю: *Wurzeln schlagen* – пускаты корінья, укоріняватися; *einer Sache an die Wurzel gehen* – дывітисся в корінь; *ein Übel an der Wurzel packen* – знішчыці зло в корені; *j-n, etw. an der Wurzel treffen* – пддтаты пдд корінь што-небудзь; *etw. mit der Wurzel ausrotten* – вурваты з коріньяма, вкоренітыці што-небудзь [2, Т. 2, с. 333-334].

Фітонім *Baum* 'дерево' паходзіць від mhd. та ahd. *boum*, as. *bō m*, germ. **baumta*, **baumaz*, **bagma*, **bagmaz*, **bazma*, **bazmaz*, idg. **bheu-* [6, с. 39]. У міфалогіі багатыоў народів важливе місце займае легенда про світаве дерево як вышчы прыродны сімвол дынамічнага росту [1, с. 69-70]. «З развіткам міфалогіі ідея про магутне дерево, што створюе цэнтральну вісь патоку божаственнай энергіі, який пов'язуе надпрыродны і прыродны світы, перетворылася у сімволічны образ Дерева Житця чы Космічнага Дерева. Корені його занурені у вады потойбічнага світу, і, проходячы через землю, воно досягло небес» [10, с. 75]. Дерево як проекацыя макрокосмосу відображае Всесвіт як жывы організм, у котрому заканы жытця й людыны – єдыне цїле. Дерево – прыродны сімвол народження, зростання, вмірання й відновлення.

Модель трыедыной структуры Всесвіту: небо (богы), земля (люды), пддземны світ (предкы) становіть Світаве дерево. Кожны з трьоо царств мае свою сімволіку в образах тварын, птахів чы небесных світыл. Вертыкальна трыедність Світаваго дерева сакралізуе чысло «тры», водночас саме дерево сімвалізуе цэнтр світу, сакральне місце. Ототожнення світу з деревом, у якому віділяютьсся верх (крана), середына (стовбур) і ныз (корені), є універсальным для всього людського суспільства. Дерево – важлывы сімволыны элемент не лыше міфалогіі, а й Біблїі, фольклору, літэратурной традыцыі. У свн. перыоді «дерево» мало 4 значення: «дерево», «деревына», «міфічна істаа», «світаве дерево». У складі ФО вжывалося як у сімволічному *als al die boume trüegen golt* (сімвол народження, росту і жытця), *der freuntschaft und erbschaft boum* (сімвол роду), так і несімволічному значенні; *doch kunde Gahmuretes hant swenken sölher gâbe solt als al die boume trüegen golt; berender boum* [4, с. 127; 7, с. 334-335].

Багатовікову глыбінну канцептуальність та асакацыю дерева із сілою та ростом (*ein Kerl wie ein Baum; j-d kann Bäume ausreißen*); жытцяма і гармонією (*der Baum, der oft knarrt, bringt nicht leicht*); міцністю, стійкістю й захыстом (*kein Baum fällt auf den ersten Streich*) та божаственным творчым пачыном й духом предків (*den Baum muß man biegen, solange er jung ist*) успадкувала сучасна сімволіка [2, Т. 1, с. 78-79].

У жытці німецькых селян здавна відігравав велыку роль *Wald* 'ліс'. Він був джерелом кормів для тварын, давав палыво й був прыроднім пасовыськом для свыней, отже, був джерелом жытця. Тому старовынне німецьке прыслів'я говорыть: *Wo der Wald stirbt, stirbt das Volk* – де помырае ліс, там помырае народ [8, с. 36]. Фітонім *Wald* паходзіць від mhd. *walt*, ahd. та as. *wald*, germ. **walþu*, **walþuz*, idg. **u̯el-* [6, с. 458]. У свн. ФО *Wald* сімвалізував красу, цвітіння всієї прыроды, про што свідчыть

метафора таких стійких сполук, як *walt anger unde heide, walt unde gevilde, walt unde ouwe*, божественну переможну силу: *den walt verswenden (vil waldes swenden), der walt kracht; walt anger heide in grüene stât*. Крім того, закріпилися давні фольклорні уявлення про ліс як чужий, таємничий, небезпечний світ, темну силу: *ein walt von spëren; hie hat der küene von Patrigalt / von speren einen ganzen walt*. Давнє німецьке прислів'я говорить: *Wie man in den Wald hineinruft, so schallt es heraus* – як ви ставитесь до інших, так будуть ставитися до вас [4, с. 447-449].

Фітонім *Zweig* 'гілка' походить від mhd. *zwî c*, ahd. *zwî g*, germ. **twî ga*, idg. **duǵeigho*, **duǵigho*, **duǵō u*, **duǵai* [6, с. 481]. Зелена гілка у німців здавна вважалася символом удачі, процвітання, росту, нового життя. Свн. фразеологізм *sam ein zwic blüeyen* фіксує *Zweig* як символ процвітання; *er bluote sam ein bernder zwic* [4, с. 490]; сучасна мова успадкувала таку ж символіку: *auf einen grünen Zweig kommen* – процвітати, досягати успіхів [2, Т. 2, с. 354]. У ФО *dürrez zwî treit dürrer stam* [4, с. 490] уже в XI-XIV ст. вказувалося, що досягти успіху можна за умови гарного підґрунтя, основи.

У давніх німців головним священним деревом був *Eiche* 'дуб' (mhd. *eich*, ahd. *eih(ha)*, as. *ēk* [5, с. 89]). У гербах багатьох міст (Teltow, Woldegk, Niemeck, Bernau Eggesin, Aschersleben) – дубові гілки з жолудями. Дуб на гербі мав і конкретне значення: право містян на вирубку лісу, випас свиней [8, с. 36]. *Eiche* символізує силу й міцність у межах усієї німецької культури: геральдики, емблематики, фольклору, літератури, фразеології тощо. *Eiche* – утілення дерева життя, аналог Світового дерева; вважався святим місцем, де здійснювалися релігійні обряди, жертвопринесення. У релігії – дерево Перуна-громовержця, ФС мужності, чоловічого начала. *Eiche* – символ сили, могутності, міцності й у складі німецьких ФО. Така позитивна символіка відтворена у ФО *er stand fest wie eine Eiche* – стояти міцно як дуб, *er war stark wie eine Eiche* – міцний як дуб [2, Т.1, с. 166].

Фітонім *Weizen* 'пшениця' (mhd. *weiz(z)e*, *weiz*, ahd. (h)*weizi*, *weiz* [5, с. 420]) у свн. фразеології живився у значенні «солома» й символізував щось погане, непотрібне – полу, яку треба відділяти від пшениці: *etwas liht unde ringe alsam ein spriu wëgen; daz er von dem weize die spriu* [4, с. 369]. Вирощування пшениці було пов'язане з труднощами, тому гарний урожай вважався успіхом, був символом матеріального статку. У сучасній ФКС *Weizen* – ФС процвітання, свята, (*j-s Weizen blüht, auch under Weizen wird einmal blühen*) [2, Т. 2, с. 312]. ФО *die Spreu vom Weizen scheiden* має значення «відділяти полу (погане) від пшениці (гарного)» [2, Т. 2, с. 209].

Головними городніми культурами в Німеччині, починаючи з XIV століття, були капуста, квасоля, морква, буряк, мак, хміль. Цікавими для ФС XI-XIV ст. виявилися капуста й квасоля. У північних районах, крім капусти й цибулі, нічого не росло. До появи картоплі капуста довгий час була основним овочем. Символом здоров'я, цілющим овочем вважалася квашена капуста. Хто на Новий рік з'їсть квашеної капусти, той весь рік буде здоровим. Жити гарно, бути щасливим (*leb wohl, iß Kohl*) – це означає: їсти капусту.

Фітонім *Kohl* 'капуста' походить від mhd. *kōl*, ahd. *kōl*, auch *kōla f* [5, с. 218]. Свн. фразеологія зафіксувала символічне значення *Kohl* як труднощі, які необхідно долати: *kōl gekocht haben, den andere ezzen müezen; Eva, hastu gekochet guten kol, daz wizen dine kinder wol, di in mit jamere ezzen* [4, с. 248].

Негативну символіку в сучасній мові мають такі ФО: *das macht den Kohl nicht fett* (це не врятує становище), *Kohl machen* (робити дурниці), *Kohl reden* (городити нісенітницю). У висловах *aufgewärmter Kohl* (стара пісня, стара історія), *den alten Kohl wieder aufwärmen* (знову заговорити про старе) закріпилася зневажлива, негативна символіка [8, с. 43].

Фітонім *Bohne* 'боб, квасоля' походить від mhd. *bōne*, ahd. *bōna*, as. *bōna* [5, с. 51]. Значення квасолі в середньовічній Німеччині прирівнювалося до значення картоплі в наступні століття, бо ця рослина годувала людей, тварин і була гарним добривом. В основі середньовічної символіки – маленький розмір квасолини, тому виникли синонімічні ФО: *niht eine (halbe) bōne*, *niht sô grôz als umbe ein bōne* – нічого, анітрохи, *niht einer bōne wêrt sîn* – не варте нічого; *genire ich niht ir lône sô grôz als umbe ein bōne*; пор. сучасні ФО: *nicht die (keine) Bohne (verstehen, wissen)*, *nicht die Bohne! (nicht die ASpur von einer Bohne!)*, *das ist nicht die Bohne wert*. Високі стебла квасолі лягли в основу свн. *sich maneger/drier bōnen wêrt dunken* – бути великої думки про себе; *er dünket sich des vîretages wol drier bōnen wert; der dunket sich mêr denne drier bōnen wert* та порівняння *lang (dürr) wie eine Bohnenstange* – довжелезний як жердина [4, с. 125; 7, с. 325-326; 2, Т. 1, с. 117].

Символом краси, життя, мудрості, сили, кінця зими, перемоги над смертю в міфах народів світу є *Blume* 'квітка' (mhd. *bluome*, ahd. *bluoma*, *bluoto*, as. *blōto* [5, с. 49]). У німецькій картині світу *Blume* символізує нове життя, а *blaue Blume* у німецькому фольклорі – символ нездійсненої мрії: *die blaue Blume* [2, Т. 1, с. 106]. У свн. мові фітонім *Blume* мав п'ять значень: «квітка», «гарна жінка», «цвітіння», «невинність», «урожай»; у фразеології цього періоду закріпилося символічне значення невинності та цілісності: *den bluomen verlieren*, *der brūnen bluomen anger*; *der brunen blumen anger*, *der anger*, *der swanger waz der brunen blumelin* [4, с. 123; 7, с. 315-316].

Основним квітковим символом свн. фразеології є *Rose* 'троянда' (mhd. *rōse*, ahd. *rōsa*, mndd. та mndl. *rose* [5, с. 320]). Троянда, королева квітів, здавна вважалася ФС щастя, радості, весни й краси, а трояндовий бутон – дівочої невинності [4, с. 48]. Такі образні асоціації знайшли своє символічне відображення у свн. ФО: *rôt als ein rōse*, *rôte rōsen*, *ein vrischiu rōse rôt*, *rōse/rōsenblat* – красивий як троянда; *mynen sone*, *der vor alle kint was schoner dann ein rose!*; *ir antlütze daz blüete als ein rōse wol gevar*; *er wart von senelicher scham geverwet als eine rōse rôt*. Колючки троянди символізують у середні віки життєві труднощі, які необхідно долати: *diu rōse ist hie niht âne dorn* – немає троянд без колючок; *din rosen blume birt den dorn* [4, с. 333]. У сучасній мові в такому значенні вживається ФО *keine Rose ohne Dornen* та *j-d ist nicht auf Rosen gebettet* (нелегко живеться), *j-s Lebensweg war nicht mit Rosen bestreut, man kann nicht immer auf Rosen gehen* (життєвий шлях не був усипаний трояндами) [8, с. 49].

Як символ чистоти й святості *Rose* присвячувалася Діві Марії або іншим достойним жінкам: *rōse ane/sundar dorn*; *do wart Jesus Crist geborn von der rosen ane dorn* [4, с. 334]. Троянда на стіні над столом під час зборів, засідань – знак таїнства: *unter der Rose reden* – вести таємну розмову [2, Т. 2, с. 140].

Таким чином, рослинне середовище – потужний фактор формування німецької національно-образної картини світу, а флористичний лінгвокультурний фонд – важливий чинник створення засобом метафоризації вторинних символічних значень у середньовічній ФКС. В основі метафоричності флорофразеологізмів –

антропоцентризм: більшість із них характеризують людину й позначені експресивно-оцінним колоритом. Фітоніми є носіями символічного змісту завдяки багатозначності, образності та імпліцитності. Аналіз свн. флорофразеології показав, що культурно значуща інформація, фразеологічна символіка закріплені в предметах матеріальної, духовної та соціальної культури.

Література

1. Бидерман Г. Энциклопедия символов: пер. с нем. / Г. Бидерман. – М.: Республика, 1996. – 335 с.
2. Гавриць В. І. Німецько-український фразеологічний словник: у 2-х т. / В. І. Гавриць, О. П. Пророченко. – К.: Рад. школа, 1981.
3. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська. – Київ-Логос, 2004. – 284 с.
4. Friedrich J. Phraseologisches Wörterbuch des Mittelhochdeutschen / Jesko Friedrich. – Tübingen: Max Niemayer Verlag, 2006. – 490 s.
5. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / F. Kluge. – Strassburg, Trübner, 1899. – Режим доступу: <http://www.degruyter.com/>
6. Köbler G. Deutsches Etymologisches Wörterbuch / G. Köbler. – Tübingen, 1995. – 484 s.
7. Lexer M. Mittelhochdeutsches Handwörterbuch Lexer: in 3 Bd-n. – Nachdruck der Ausgabe Leipzig 1872-1878. – Stuttgart: S. Hierzel, 1992. – Bd. 1-3. – 2262 S. – Режим доступу: <http://woerterbuchnetz.de/Lexer/>.
8. Мальцева Д. Г. Германия: страна и язык. Landeskunde durch die Sprache: лингво-страноведческий словарь / Д. Г. Мальцева. – М.: Русские словари, Астрель, АСТ, 2001. – 416 с.
9. Решетюк Т. П. Пареміологічні константи в англійській фразеології на матеріалі зоонімів і фітонімів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_NPM_2007/Philologia/22169.dom.htm
10. Тресиддер Дж. Словарь символов / Дж. Тресиддер. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 1996. – 448 с.

ПРОБЛЕМА ЕМОТИВНОСТІ ТА КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ В СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Ключові слова: *категорія оцінки, емотивність, експресивність, оцінність, емоційний концепт, емотивний дискурс*

Key words: *category of assessment, emotiveness, expressive means, evaluation, emotional concept, emotive discourse*

В центрі підвищеної уваги сучасної лінгвістики є процеси концептуалізації та категоризації світу, які нерозривно поєднані з принципами побудови людського досвіду. Мовна картина світу є результатом обробленої інформації про навколишній світ, яка фіксується у свідомості людини. Концептуальна й мовна картини світу перебувають у постійних відносинах перетину і накладання. Крім того, до змістового фундаменту свідомості належать також і емоції, які організують та спрямовують її. За допомогою емоцій суть людського буття відображається у свідомості людини, регулюється і пізнається. Це пояснює зростання інтересу лінгвістів до емотивності та емоцій, засобів їх концептуалізації та вербалізації.

Оцінність як особлива семантико-прагматична категорія викликає інтерес багатьох лінгвістів. Проблема вираження категорії оцінки одиницями різних мовних рівнів, емоції та емотивність є сферою зацікавлення вітчизняних і закордонних мовознавців (О. П. Воробйова, А. А. Бурячок, В. І. Шаховський, Z. Kövecses, М. О. Красавський, З. Є. Фоміна, Г. М. Кузенко, В. І. Жельвіс, Е. А. Нушикян, Є. М. Вольф, Н. Д. Арутюнова, Л. А. Кисельова, Г. М. Сагач, Г. Я. Солганик, К. В. Святчик, Т. А. Космеда та ін.). Емоції знаходяться на зіткненні психологічного, когнітивного, комунікативного та етнокультурного аспектів в природі людини. Специфіка емоцій як об'єкта лінгвістичного аналізу визначається «їх двоїстою мовною природою: з одного боку, емоція – це емоційне супроводження та оцінка змісту мовлення, з іншого – це об'єктивно існуюча реальність, втілена мовними знаками» [8, 127]. З огляду на це видається актуальним дослідження та вивчення цих складних зв'язків. Предметом дослідження є категорія оцінки, а також концептуалізація, актуалізація та вербальне вираження емотивності у дискурсі, мовленні та тексті. Об'єкт аналізу – сучасні лінгвістичні дослідження.

Основний аспект лінгвістичної інтерпретації емоції та оцінки – це їхня реалізація у мовленні, що особливо яскраво проявляється у так званій емоційно-оцінній лексиці. Тому об'ємний підхід до проблеми вербалізації емоцій дозволяє Левицькому А. Е. виділити дві групи лексичних одиниць в англійській мові – вербалізатори емоційних концептів та ЛО, які передають різноманітні емоції. І ті, і інші несуть емоційний заряд, тому вживання такої стилістично маркованої лексики в дискурсі підвищує його емоційність [14, 9]. В українському мовознавстві розумінню

емоційно-оцінної лексики був покладений початок монографією А. А. Бурячка «Українське усне літературне мовлення». Вперше в українському мовознавстві було згруповано мовні засоби реалізації оцінно-емоційного значення. Автор обґрунтовує співвідношення емоційної та оцінної лексики. Лексику, яка виражає тільки оцінку науковець називає оцінною, а ту, яка, крім оцінки містить ще й емоцію, називає емоційною, до того ж стверджує, що емоційною не може вважатися лексика, яка не містить оцінки [1, 17].

Вивчаючи емотивність у лексичній семантиці, С. А. Жаботинська пропонує доповнити традиційний семантичний (компонентний) аналіз значень емотивів (слів на позначення емоцій) концептуальним аналізом. Доцільність автор пояснює: «Якщо для семантичного аналізу достатньо встановити перелік елементів, які входять до складу значення, то за умов концептуального аналізу ці елементи слід співвіднести між собою у складі певної узагальненої (схемної) концептуальної структури» [14, 7]. Такий аналіз значень емотивів стане доповненням до “логічного аналізу мови”, започаткованого Н. Д. Арутюною. Його результатом є виокремлення комбінаторних ознак емотивного концепту, які стають аналогом сем у традиційному компонентному аналізі лексичного значення.

Визначаючи словотвірні засоби в емотивній лексиці англійської мови, Мейзерська І. В. виявляє, що тут задіяні практично всі основні способи словотворення: конверсія, словоскладання, афіксація [14, 13].

Антропоцентрична категорія оцінки залежить від відповідності нормам та принципам, котрі прийняті в мовному співтоваристві, а відтак визначається національною специфікою сприйняття світу. О. Л. Бессонова вказує, що «оцінка характеризується низкою критеріїв, які відображають специфіку національної культури й набувають особливої ціннісної значущості, що виражається в мові, а саме в її оцінному тезаурусі» [14, 5]. Під оцінним тезаурусом дослідниця розуміє «сукупність лексичних одиниць, семантика яких відбиває взаємозв'язок відображення гносеологічних категорій субстанції, процесуальності й ознаки з віддзеркаленням того фрагменту усвідомлюваної мовною спільнотою позамовної дійсності, що пов'язаний з уявленнями про цінності за ознакою “добрий / поганий”» [14, 5]. Ґрунтуючись на розмежуванні реакцій комунікантів на події, агентів та об'єкти, автор виокремлює три групи концептів емоцій (задоволення/незадоволення, схвалення/ несхвалення, любові/ненависті) та констатує, що «оцінний тезаурус англійської мови складається з 90 концептів і характеризується іконічністю, наявністю ядра та периферії, концептуальних універсалій» [14, 5].

О. О. Нагорна додає, що «Ситуації взаємодії британця із середовищем існування можуть отримувати, окрім загальної аксіологічної оцінки “добре/погано”, також більш специфіковану етичну, раціоналістичну, істиннісну або емотивну оцінку» [14, 14]. Дослідниця зосереджується на емотивній оцінці, яка є важливим складником семантики фразеологічних одиниць з британським етнокультурним семантичним компонентом, значення яких, як правило, є оцінно забарвленим.

Мартинюк А. П. наголошує, що поряд з важливістю дослідження номінації, дескрипції, експлікації та експресії емоцій викликом для лінгвіста є пошук “слідів емоцій” непосредственно в процесі концептуалізації, т.е. виведення інтерпретатором значення мовної форми в ситуації дискурсивного взаємодіяння, где емо-

ция не схвачена языковым знаком, но присутствует имплицитно» [14, 10]. Дослідниця вважає, що «англизькі дескрипції емоцій являються прямою ілюстрацією образів тела, т.е. соматических состояний человеческого организма» [14, 10].

Харківська науковець Ю. Ю. Шамаєва визначає теоретико-методологічну базу осмислення проблеми концептуалізації та категоризації емоцій з виявленням специфіки матричного формату емоційних знань, концептів емоцій як результату багаторівневої концептуалізації та емоційних категорій. Автор аналізує особливості формування емоційних категорій на основі емоційно-чуттєвих ситуативних концептів. У статті акцентується увага на тому, що «эмоциональный опыт индивида можно классифицировать как разновидность эмоционального знания, как системы, которая отражает опыт эмоционального познания окружающего мира человека и опыт его языковой репрезентации» [8, 107-114].

М. М. Михальченко з'ясовує співвідношення оцінки з емотивністю, експресивністю, конотацією. Це дозволяє автору стверджувати, що «Емоційні компоненти значення здатні інтенсифікувати оцінку. Водночас оцінка не завжди передбачає емоційне забарвлення, вона може бути емоційною, але може бути і суто раціональною. Експресивність безпосередньо пов'язана з оцінкою (раціональною й емоційною). Одним зі способів вираження оцінки є конотація. Існування раціональної та емоційної оцінок зумовлює виділення оцінкового компонента як у денотативному, так і в конотативному значенні» [10, 299-303].

В. Д. Сліпецька не лише описує мовні формули вербалізації негативних емоцій, почуттів, станів, але й студіює паремійні засоби, спрямовані на нейтралізацію їхнього вияву в межах комунікативного простору української, російської та англійської лінгвокультури з урахуванням рис національного характеру. Автор констатує: «кожна лінгвокультура, народна мовна свідомість створює кодекс мовленнєвої поведінки, що репрезентує схильність людей до вияву негативних емоцій (незадоволення, роздратування, гніву, люті, ненависті, страху), афективних, стресових станів чи негативного настрою. Окреслений стан насамперед вербалізується у вигляді мовленнєвих формул лайки, прокляття чи безпосередньої погрози» [13, 178-183].

Валігура О. Р. наголошує на доцільності вивчення емоцій крізь призму фонетичної системи сучасної англійської мови у руслі когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістичного знання. «У процесі міжкультурної комунікації неминуче має місце зіткнення двох мов, наслідком якого постає новий когнітивно-емоційний лінгвокультурний простір мовця. За таких обставин важливого значення набуває вплив соціального і культурного середовища на характер емоцій, що зумовлює формування певних стереотипів їхнього просодичного оформлення, властивого й зрозумілого тільки членам певної культурної групи» [14, 15].

В дискурсі емоцій (спосіб розмови в ситуації, коли суб'єкт переживає емоції чи повідомляє про них) можуть конструюватися вторинні емотивні смисли, які є досить різноманітні за своєю природою. «Прежде всего, эмоция может найти свое знаковое воплощение (вербальное или невербальное), а может остаться невыраженной. Далее, означенная эмоция может быть явлена в дискурсе намеренно или ненамеренно. Наконец, эмоция может быть описана (например, именем эмоции) или реализована – эксплицитно (например, междометием) или имплицитно» [14, 19]. Морозова Є. І. помічає, що зміна психологічної дистанції між мовцями (дистанціювання)

може мати наступні наслідки для емотивного потенціалу: чим менша дистанція, тим інтенсивніша емоція. Крім того, в різних режимах дистанціювання корелюють різні емоції.

Англомовний емотивний дискурс є предметом дослідження Віктора Велівченка. Проаналізувавши непрямі способи вираження емоцій мовця у сучасній англомовній літературі, автор зазначає, що «Непряма реалізація трансльованого мовцем емотивного змісту є завжди контекстуально-залежною, оскільки актуалізовані мовні одиниці з нейтральними емосемами здатні «набувати» певного емотивно-експресивного забарвлення (генерувати імпліцитну емотивність) саме під дією комунікативно-контекстуального чинника» [11, 297-301].

В сучасній лінгвістиці активно досліджується специфіка співвідношення мовних і мовленнєвих виявів емоційної взаємодії партнерів по комунікації, дискурсивні особливості їх позиціонування (stancetaking) в емоційно забарвлених комунікативних ситуаціях. Вивчаючи динаміку ступеню інтенсивності емоційної напруги дискурсивної діяльності суб'єктів у ситуації мовлення, Ущина В. А. дійшла висновку, що «емоції постають у дискурсі радше як інтерактивна практика, аніж як вираження (вербальне і невербальне) особистого досвіду індивіда». Відтак, «емоційне позиціонування суб'єкта у дискурсі відбувається у постійній взаємодії з партнерами по комунікації, що підкреслює його інтерсуб'єктну природу» [14, 29].

Важливим завданням когнітивно-дискурсивних студій є вивчення емотивності та емоційних концептів. Дослідження способів вираження різноманітних концептів емоцій та почуттів і передачі емоційного стану героя внаслідок переживання цих емоцій на матеріалі сучасного англомовного художнього дискурсу стало предметом дослідження багатьох науковців (Волкова С. В., Галуцьких І. А., Харкевич Г. І., Давидюк Ю. Б., Колбіна Н. В., Купчишина Ю. А., Гоца Н. М., Галицька У. В., М. Степанюк). Емоціогенність художнього тексту, що створюється завдяки використанню низки мовних засобів, і спрацьовує тригером емоцій адресата вивчає Гладь С. В. і приходять до висновку: «щонайменше три фактори мають бути враховані при визначенні ймовірних емоцій адресата: 1) опредметнені текстові знання, окремі фрагменти яких стають індивідуально емоціогенними для читача; 2) відбиток у тексті емоційних інтенцій автора і 3) вказівка на прогнозоване емоційне реагування читача на текстову дійсність» [14, 38]. Галицька У. В. встановлює що, емоційний концепт *disgust*/відраза має поняттєвий, ціннісний та образний зміст, який актуалізується шляхом номінації, дескрипції та експресії. Ціннісна складова емоційного концепту нерозривна з поняттєвою і образною внаслідок його аксіологічної природи [9, 126-131].

Емотивність у засобах масової інформації досліджують Куц Е. О. (сугестивний політичний дискурс): «Фатика будь-якого сугестивного дискурсу передбачає примат оцінок над фактами, превалювання емоційного над раціональним» [14, 24] та Потапенко С. І. (виявлення ефектів, створюваних імпліцитно-емотивними текстами новин): «Емоційний вплив текстів новин посилюється внаслідок позначення територіальної або професійної близькості аудиторії до учасників описаної події, їхньої кількості тощо» [14, 20]. Приходько А. І. аналізує «чужу оцінку» в емоційно-оцінному дискурсі в мові ЗМІ. Застерігаючи, що оцінка в інформаційному полі ЗМІ може бути засобом маніпуляції думкою читача, автор вказує: «С допомогою чужої оцінки говорящий нейтралізує негативні моменти, связанные с самопохвалой,

и реализует свои коммуникативные интенции. Выражая отрицательную эмотивно-оценочную информацию с помощью чужой оценки, говорящий как бы снимает с себя ответственность за нарушение максим коммуникации» [9, 7]. Ольга Федоренко наголошує, що емоційний ефект у ЗМІ може досягатися двома шляхами та пропонує трикомпонентну шкалу емоційної оцінки [4, 242–248].

Емотивний складник може бути актуалізований навіть в англомовно-му іміджеформувальному відео силової структури. Такий дискурс Лисичкіна І. О. розглядає як емотивний, оскільки йому властиві усі функціональні характеристики емотивного дискурсу, а саме, фасцинативність, емпатичність, маніпулятивність, естетичність [14, 25]. В. В. Кукушкін встановлює взаємодію поняттєво-ціннісних, образно-ціннісних ознак та символічних асоціацій концепту ЗНАМЕНИТІСТЬ. Автор підсумовує: «концепт ЗНАМЕНИТІСТЬ слугує базою для кількох шарів асоціацій, які актуалізуються у різних суб'єктів дискурсу в залежності від низки соціокультурних й суто індивідуальних характеристик (від соціального, статусу, освіти, професії, конфесійної належності, виховання – до сфери інтересів і смаків), що визначає їх роль у предметно-референтній ситуації знаменитості» [8, 139-146].

Емоційний та емотивний тип дискурсу розрізняють Ярослава Гнезділова, Олена Ботвінко та Еліна Коляда наголошуючи, що «Емотивний дискурс розглядається ... як поєднання риторичних, психологодидактичних та логічно-послідовних норм мовлення, базуючись на спланованому вираженні емоцій та створенні бажаного для мовця настрою у слухача/слухачів». Автори наполягають, що поряд зі спільними рисами два типи дискурсу, в яких репрезентується презирство, «виокремлені за низкою критеріїв (психологічних, фізичних, синтаксичних, лексикостилістичних, прагматичних), презентують різні види мовленнєвої діяльності в емоційних ситуаціях і спрямовані на передачу даного емоційного стану мовців як способу реалізації емоцій адресанта і впливу на емоційний стан адресата» [12, 32-36].

Дослідження Лисичкіної О. О. особливостей просодичної реалізації емоцій в англомовних ділових переговорах як специфічному жанрі аргументативного дискурсу виявляє, що «на фоні загальної нейтральності досліджуваного дискурсу більша емоційність властива аргументативному кроку “категорична незгода”, що підкреслюється на просодичному рівні актуалізації логіко-аргументативних інтеракцій» [14, 26].

Проблему гендерної ідентичності в емотивному ракурсі аргументує Марчишина А. А.: «Діапазон емоцій, їх осмислення, способи вияву корелюють із статевою належністю та її соціокультурним втіленням» [14, 27]. Дослідниця робить висновки, що «Протиставлення чоловічого й жіночого емоційних станів в однакових позалінгвальних обставинах створює емоційну напругу текстового уривку, окреслюючи простір для реалізації категорії емотивності» [14, 27].

Дана стаття містить аналіз лише частини сучасних публікацій з даної тематики. Об'єктом цих досліджень є англомовний емоційний й емотивний дискурси як різновиди мовленнєвої діяльності, категорія оцінки, емотивність та емоційні концепти та способи їх вербалізації та концептуалізації. Різноманітність та ґрунтовність цих розвідок дозволяє стверджувати, що структурні, семантичні та прагматичні властивості емотивного та емоційного дискурсів є актуальною проблематикою у сучасних наукових лінгвістичних студіях, а їх результати стануть підґрунтям для по-

дальших досліджень. Цікавим видається подальший аналіз емоційних концептів та категорії оцінки у прагматичному аспекті. Дослідження цієї категорії на рівні тексту було б продуктивним.

Література

1. Бурячок А. А. Оцінна лексика в українській літературній мові / А. А. Бурячок // Українське усне літературне мовлення. – К.: Наук. думка, 1967. – С. 75-93.
2. Воробйова О. П. Поетика хвиль в контексті емоційного резонансу (нарис з когнітивної емотіології) / О. П. Воробйова // Мова, культура й освіта в сучасному світі: Зб. наук. праць до 90-річчя проф. Романовського О. К. [відп. ред. Стешов О.А.]. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2008. – С. 126-135.
3. Воробйова О. П. Ідея резонансу в лінгвістичних дослідженнях / О. П. Воробйова // Мова. Людина. Світ: До 70-річчя проф. М. П. Кочергана: [зб. наук. статей] / [відп. ред. Тараненко О. О.]. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 72-86.
4. Федоренко О. Категорія емоційної оцінки в реалізації комунікативних завдань журналіста [Текст] / Ольга Федоренко // Вісник Львівського університету. Серія журналістика. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – Вип. 34, ч. 1. – С. 242-248.
5. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций: монография. – М.: Гнозис, 2008. – 416 с.
6. Шаховский В. И. Эмоции: долингвистика, лингвистика, лингвокультурология. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 128с.
7. Шаховский В. И. Типы эмотивной лексики / В. И. Шаховский // Вопросы языкознания. – 2004. – № 1. – С. 39-47.
8. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, №954. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – Харків, 2011. – 199с.
9. Дискурсні стратегії лінгвістики ХХІ століття: Збірник матеріалів конференції (укр., англ., рос., нім., франц., польск. мовами) / Укл. А. І. Радю. – Львів: Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. – 316 с.
10. Науковий вісник Херсонського державного університету». Сер.: Лінгвістика: Зб. наук. праць. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2008. – Вип.8.
11. Науковий вісник Херсонського державного університету». Сер.: Лінгвістика: Зб. наук. праць. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2010. – Вип.12.
12. Науковий вісник Херсонського державного університету». Сер.: Лінгвістика: Зб. наук. праць. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2011. – Вип.15.
13. Науковий вісник Херсонського державного університету». Сер.: Лінгвістика: Зб. наук. праць. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2013. – Вип.19.
14. Світ емоцій у дзеркалі когніції: мова, текст, дискурс: тези доповідей Круглого столу, присвяченого ювілею проф. О.П. Воробйової / КНЛУ, Київ, 27 вересня 2012 р. [відп. ред. Л.Ф. Присяжнюк]. – К., 2012. – 49 с.
15. Kövecses Z. Emotion concepts: social constructionism and cognitive linguistics // The Verbal Communication of Emotions: Interdisciplinary Perspectives. – L., 2002. – P. 109-124.

ОСОБЛИВОСТИ ВІДХИЛЕНЬ ВІД ЛІТЕРАТУРНОЇ НОРМИ В ПИСЬМОВИХ ТЕКСТАХ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: літературна норма, відхилення, іноземна мова, переклад, письмові тексти.

Ключевые слова: литературная норма, отклонения, иностранный язык, перевод, письменные тексты.

Keywords: literary norm, departure from the norm, foreign language, translation, written texts.

Однією з причин виникнення труднощів при перекладі письмових текстів може бути наявність відхилень від літературної норми у цих текстах. Така ситуація можлива, оскільки не кожний, хто у своїй професійній діяльності або у особистому житті створює письмові тексти, має достатню літературну підготовку. Відхилення від літературної норми у письмових текстах можуть бути пов'язані з недоліками у освіті їх авторів, з бажанням викласти складні думки та ідеї, з нестачею часу для досконалого формулювання та перевірки висловлювань. Іноді автори деяких текстів не надають значення літературній формі укладених текстів. Незважаючи на підвищення рівня освіти людей в цілому, наявність відповідних довідкових матеріалів, зокрема в електронній формі, тексти з відхиленнями від літературної норми, а скоріше можливо сказати, з окремими елементами, які містять такі відхилення, мають місце у практичній роботі перекладача. Це ускладнює його роботу, іноді окремі елементи тексту не можуть бути перекладені взагалі, особливо коли перекладач не має можливості уточнити зміст цих елементів у автора або укладача тексту. Іноді смисл таких висловлювань з відхиленнями може бути з'ясований за допомогою контексту, але це потребує часто значних зусиль, часу і не завжди, навіть сумлінне опрацювання тексту, може принести позитивний результат. Тим більше перекладач також не може бути фахівцем в усіх галузях знань, тексти яких доводиться йому перекладати. Проблема перекладу тексту, який містить відхилення від літературної норми, загострюється ще тоді, коли переклад ведеться з іноземної мови на рідну мову перекладача, оскільки, як правило, перекладач має в іноземній мові менший обсяг знань порівняно з рідною мовою, орієнтується більше на нормативність тексту іноземною мовою і не може інтуїтивно виявити дійсний смисл висловлювання, який намагався вкласти автор тексту, але з деяких причин не досяг цього.

Проблема відхилень від літературної норми в текстах, з якими працюють перекладачі, є предметом дискусій серед фахівців, практиків та теоретиків [2]. Висловлюються думки, що це не така суттєва проблема перекладу порівняно із іншими, що відхилення від літературної норми, які потребують значних зусиль перекладача, щоб зробити якісний переклад, або не дають взагалі зрозуміти відповідний елемент тексту, зустрічаються дуже рідко. Але це також дискусійне питання, яке залежить від профе-

сійної середині, де переважно працює конкретний перекладач, загальної культури мовлення авторів та укладачів текстів, домінування інформаційної або естетичної складової у текстах, від галузі знань, де має значення більш або менш точна інформація.

Дискусійним є також питання, чи повинен перекладач взагалі перекладати тексти з такими відхиленнями від літературної норми, які значно ускладнюють процес перекладу або роблять його взагалі неможливим. Обговорюється також питання, чи повинен перекладач виправляти відхилення у тексті перекладу, або зберігати його, відмовлятися від текстів з такими недоліками взагалі або вносити у текст перекладу свої коментарі про наявність відхилень та неможливість перекладу в деяких випадках. Безперечно, переклад – це не тільки наука, але й мистецтво, де перекладач творчо знаходить необхідні відповіді на питання, що виникають, в залежності від багатьох обставин. Переклад – це також професійна діяльність перекладача, яка забезпечує його існування. Тому складно дати однозначну відповідь на вищенаведені питання про роль і місце відхилень від літературної норми в текстах у роботі перекладача [1]. Але таке явище існує у перекладацькій практиці. І професійний перекладач повинен бути готовим оптимально для себе і для замовника перекладу вирішувати цю проблему з урахуванням конкретних обставин. Тому слід вміти розрізняти відхилення від літературної норми, які за своїм обсягом та змістом не мають суттєвого впливу на роботу перекладача, та такі, які значно ускладнюють процес перекладу (вимагають від перекладача значного часу та зусиль) і такі, які взагалі не дозволяють перекласти текст. Перекладач повинен виявляти такі явища в тексті і вміти обґрунтувати їх замовнику перекладу, що може стати основою для перегляду умов роботи. Також потрібно більш чітко визначати, в яких типах текстів за тематикою та призначенням відхилення від літературної норми взагалі недопустимі. У разі виявлення таких відхилень текст потрібно направляти на додаткове редагування, доробку, уточнення або виправлення.

Більш детальне визначення особливостей текстів та відхилень від літературної норми, а також дій перекладача, пов'язаних із роботою з такими текстами та відхиленнями, може бути предметом подальших досліджень за цією темою.

Література

1. Мирам Г.Э. Профессия: переводчик / Г.Э. Мирам. – Киев: Ника-Центр, Эльга, 1999. – 158 с.
2. Русанівський В. М. Історія української літературної мови / В. М. Русанівський. – К.: АртЕк, 2001. – 392 с.

ОСОБЕННОСТИ УПОТРЕБЛЕНИЯ ГЛАГОЛОВ С ОТДЕЛЯЕМЫМИ ПРИСТАВКАМИ ДЛЯ ИЗУЧАЮЩИХ НЕМЕЦКИЙ ЯЗЫК КАК ИНОСТРАННЫЙ

Ключевые слова: глагол, приставка, немецкий язык, иностранный язык, говорение, письменная речь.

Keywords: verb, prefix, German, foreign language, speaking, writing.

В связи с развитием средств связи, информации и транспорта в мире увеличивается интерес к изучению иностранных языков. Наблюдается стремление к активному устному и письменному овладению иностранными языками, что позволяет не только воспринимать информацию, возникающую в других странах, но и в различных формах обмениваться информацией с представителями других стран и языков. Поэтому все большее значение может приобретать не только желание понимать иностранный язык, но и умение выражать на нем различные оттенки своих мыслей, а также создавать устные и письменные тексты на иностранном языке в более понятной, доступной, выразительной, привлекательной и благозвучной форме.

В связи с этим в изучении иностранных языков большее значение может придаваться таким аспектам грамматики, которые способствуют достижению названных целей. В данной работе рассматриваются особенности употребления в немецком языке глаголов с отделяемыми приставками, в частности, в письменных текстах. Ранее в исследованиях этой темы другими авторами значение придавалось большей частью семантическим особенностям таких глаголов, то есть особенностям смысловых оттенков этих глаголов в речи в целом и в определенных контекстах [например, 1; 2]. С точки зрения изучения немецкого языка как иностранного такие исследования способствовали уточнению смысла высказывания. Бесспорно, грамматически правильные высказывания с лексикой, соответствующей смыслу и контексту, как правило, способствуют понятности, доступности и выразительности речи, поскольку в процессе развития языка создаются и закрепляются наиболее оптимальные формы выражения, соответствующие определенным контекстам и речевым ситуациям. Однако то, что в родном языке может познаваться в большей степени интуитивно, основываясь на приобретенных в детстве языковых навыках и на обширной языковой среде, а также на большом речевом опыте, для людей, изучающих язык как иностранный, может требовать специальных указаний. Особенно это необходимо для тех языковых явлений, которые могут отсутствовать в их родном языке или в других знакомых им языках.

Глаголы с отделяемыми приставками (префиксами) отсутствуют в русском и украинском языках и поэтому являются непривычными для людей, изучающих немецкий язык на основе названных языков. Одной из основных проблем, связанных

с употреблением глаголов с отделяемой приставкой, является размещение этой приставки в многословных (сложных) предложениях, когда такая приставка в значительной степени удаляется от своего глагола, употребленного в начальной части предложения. Это затрудняет восприятие предложения, а в активной устной и письменной речи, особенно у тех, кто изучает немецкий язык как иностранный, может приводить к забыванию применения отделяемой приставки в конце предложения, что является одной из распространенных ошибок в письменной и устной речи. Такую ошибку можно назвать психологической ошибкой, требующей для ее предотвращения дополнительного внимания. Однако создание сложных текстов на иностранном языке, как правило, требует повышенного внимания автора в самых разных направлениях, поэтому в таких случаях желательнее было бы рекомендовать применение более коротких предложений или же выбор других лексических и синтаксических средств, позволяющих избежать употребления глагола с отделяемой приставкой. Глагол с отделяемой приставкой в некоторых случаях употребляется без отделения приставки, например, в форме инфинитива с модальным глаголом или же в придаточном предложении.

И хотя в отдельных случаях стремятся заменять глаголы с отделяемыми приставками другими, близкими по значению, глаголами, иногда заимствованными, например «vorstellen» – «präsentieren», это не всегда характерно для немецких текстов. Многое здесь может зависеть от автора или издания. Есть люди и издания, предпочитающие по разным причинам слова немецкого (германского) происхождения, а есть – заимствования. Часто глаголы с отделяемыми приставками, особенно, в форме настоящего времени, избегают, если есть такая возможность, люди, владеющие немецким языком как иностранным, особенно те, кто владеет им недостаточно совершенно. Это позволяет им направлять свое внимание в большей степени на информационную составляющую речи. Это может быть характерно также для устного и письменного (особенно в усложненных условиях) перевода. По наблюдениям немецких письменных текстов можно утверждать, что употребление глаголов с отделяемыми приставками, в случаях, когда приставка находится в конце предложения, наиболее характерно для немногословных (кратких) предложений, например: «Wie übt man es aus», «Das macht 10 Prozent aus», «Er stellt nur einzelne Modelle vor». Употребление глаголов с отделяемыми приставками в подобных предложениях придает им дополнительно некоторую выразительность и законченность. Многословные предложения, имеющие глаголы с отделяемыми приставками, когда приставка возникает в конце предложения, употребляются в современных немецких текстах сравнительно редко. Восприятие таких предложений требует дополнительного внимания, как и любых других многословных предложений, созданных либо со стилистическими целями (например, стремление обобщить в одном предложении разнообразие мыслей и обстоятельств), либо являющиеся результатом речевого несовершенства.

Выводы:

Обобщая вышесказанное, можно утверждать, что знания об особенностях употребления глаголов с отделяемыми приставками в немецких текстах способствуют при изучении немецкого языка как иностранного, повышению общей культуры речи, увеличению доступности для восприятия, выразительности, благозвучия речи,

помогают употреблять такие глаголы, а не избегать их, что способствует разнообразию речи, применению всех речевых богатств немецкого языка.

Перспективным для дальнейших исследований видится статистический анализ употребления различных форм глаголов с отделяемыми приставками в немецких текстах различных жанров и предназначения, частотности употребления определенных глаголов, что позволит внести уточнения в рассмотренный в данном исследовании материал, а также составить соответствующие тренировочные упражнения для изучающих немецкий язык как иностранный.

Литература

1. Настенко Г.А. Явление двойной префиксации в системе немецкого глагола: автореферат дисс.... канд. филол. наук/ Г.А. Настенко. – Минск, 1978. – 23 с.
2. Силаева Т.А. Системная организация и структурно-семантические отношения глагольных префиксальных элементов современного немецкого языка: автореферат дисс.... канд. филол. наук/ Т.А. Силаева; Минский гос. пед. ин-т. – Минск, 1984. – 19 с.

РИТОРИЧНА ОСОБИСТІТЬ УЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

Ключові слова: риторична освіченість, риторична особистість, риторичний ідеал.

Keywords: rhetorical education, rhetorical identity, rhetorical ideal.

У третьому тисячолітті важливою частиною загальної культури людини стала *риторична освіченість*, оскільки в сучасному інформатизованому суспільстві зростає кількість і популярність професій із посиленою комунікативною відповідальністю. Повноцінну й відповідну до вимог часу риторичну освіченість вимагають управлінська, дипломатична, юридична, наукова, освітянська й багато інших галузей. Важко назвати професії, де б майстерне володіння словом як універсальним інструментом думки і переконання було непотрібним, проте в багатьох галузях інтелектуальної діяльності (насамперед у педагогіці) це стає визначальною запорукою професійного успіху та обов'язковим атрибутом іміджу інтелігентного і компетентного фахівця, а надто – вчителя-філолога.

Філолог (як і будь-який інший учитель) повинен мати риторичну освіченість, оскільки вона допомагає розуміти потреби слухача, аудиторії; упевнено почувати себе в ситуаціях, коли необхідно повідомити, проаналізувати, підсумувати тощо; виголосити доповідь на широкий загал; оптимально організувати та креативно скерувати свою мисленнево-мовленневу діяльність [3]; коректно й доцільно використати методи риторичної аргументації; відповідально ставитися до кожного слова, досягаючи високої *культури мислення, мовлення і спілкування* й посилюючи комунікативну інтуїцію. Серед багатьох підходів і уявлень про сучасного педагога помітно виділяється ще одна грань – педагог як особистість риторична.

Риторична освіченість учителя-філолога – основа формування його риторичної особистості. Поняття "*риторична особистість*" перебуває на стадії становлення. Виховання риторичної особистості вчителя базується на головних принципах педагогіки, риторики, психології, мистецтва. Теорія особистісно-діяльнісного підходу особливо чітко відображена у концепціях С. Виготського, М. Леонтьєва, С. Станіславського та ін. У 20-30-х роках ХХ ст. українські та інші вчені-педагоги розвивали ідею максимально ефективної виконавської, ораторської діяльності педагогів з метою розв'язання педагогічних завдань. Педагогіки-теоретики В. Голубков, М. Рибнікова та інші поєднували словесну й педагогічну діяльність з ухилом до розуміння мистецтва живого слова як педагогічного інструменту навчання. А. Луначарський, А. Макаренко, В. Сухомлинський розширили цей взаємозв'язок на рівні ієрархії: мистецтво слова – виховання творчої особистості вчителя, що відповідає й сучасному поглядові дослідників на виховання риторичної особистості педагогічних та гуманітарних кадрів в Україні, про що йдеться, зокрема, у дослідженнях А. Капської, С. Іванової, О. Юніної, Д. Александрова, Є. Ключєва, Т. Хазагерова [4, с.186].

Поки що жоден словник не подає тлумачення терміна, але можемо посилатися на тлумачення поняття “мовної особистості” О. Семенов, Л. Мацько, Л. Струганець, Т. Симоненко та ін., яку вирізняють філологічний стиль мислення, широкий філологічний кругозір, мовні, літературні, педагогічні здібності, мовна індивідуальність, мовний смак, мовленнєва моральність тощо. Беремо до уваги також думки М. Хлебникової, О. Сиротиніної, О. Леонтьєва щодо потрактування даного поняття.

Формування риторичної особистості сучасного вчителя-оратора своїми витоками сягає античних часів. З самого започаткування риторики була помітна її педагогічна спрямованість. “Педагогічний елемент”, на думку вчених, був у ній настільки міцним, що початкові етапи її становлення відбувалися як розвиток саме педагогічної риторики. Ораторське мистецтво визнавалося засобом передання знань, виховання благородних почуттів, наприклад, добра і справедливості, громадянського обов’язку й патріотизму, засобом ефективного переконання. Учитель стояв поряд з філософом, оратором, поетом, царем, був провісником правди, краси, служив істині, умів сам і навчав своїх учнів “тлумачити мертвий текст”, досконало володів мистецтвом красномовства, сократівським евристичним методом запитань і відповідей. А професійний оратор водночас вважався вчителем своїх слухачів [5, с. 9].

У ХХІ ст. нагальною суспільною потребою в Україні вважаємо формування риторичної особистості вчителя-філолога елітарного типу в умовах зростання культурно-просвітницької активності етносу, відродження національної культурної спадщини, у тому числі й риторичної. Елітарна риторична особистість педагога – це особистість, яка, володіючи ефективним мисленням, якісним мовленням, демонструє високий культурно-комунікативний рівень, успішно реалізує закони риторики в будь-яких ситуаціях спілкування.

Спираючись на дослідження в цій царині вітчизняних і зарубіжних науковців (С. Абрамович, М. Герман, Н. Голуб, С. Гурвич, Л. Мацько, Г. Сагач, Г. Апресян, Л. Павлова, М. Чикарькова, А. Михальська, М. Хлебнікова та ін.), констатуємо, що вищою формою вираження риторичної особистості вчителя—філолога необхідно вважати її реалізацію відповідно до вимог ідеальної риторичної поведінки.

Термін *“риторичний ідеал”* науковці трактують неоднозначно. Так, А. Михальська пояснює його як “ієрархічно організовану систему найбільш загальних вимог до мовленнєвого твору і мовленнєвої поведінки, що склалася історично, тобто парадигму риторичних категорій, що відображають парадигму категорій загальноестетичних і етичних, характерну для тієї культури, в якій цей риторичний ідеал сформувався і функціонує” [2, с. 11].

На думку М. Хлебникової, риторичний ідеал – це певний універсальний сукупний еталон національної мовленнєвої поведінки освічених людей, які належать до конкретної культури; він відображає найбільш загальні характеристики і вимоги, що висуваються до мовленнєвих ідеалів; успішна, ідеальна мовленнєва поведінка людини [6, с. 436].

Потреба у формуванні ідеалу українського вчителя-ритора пояснюється багатьма причинами як суспільного, державного характеру, так і вузькопрофесійного: 1) “в українському суспільстві нині поширюється сучасний американський риторичний ідеал, чужий слов’янській культурі, зокрема українській, яка завжди мала міцні традиції успадкування еллінської античної культури” [4, с.187]; 2) українське суспіль-

ство не звільнилося й від тоталітарного риторичного ідеалу; 3) низький загальний рівень мовленнєвої культури в суспільстві; 4) зразкові мовлення й мовленнєва поведінка педагога повинні забезпечити його вихованця гарними знаннями і вмінням поводитися в суспільстві.

Скласти повний перелік складових частин українського риторичного ідеалу вчителя-філолога ХХІ ст. – складно, але орієнтовна *модель*, сформована в повній відповідності до вимог української культурно-історичної традиції, цілком ймовірна. Пропонуємо її.

1. Індивідуальний ораторський стиль (за Л. Мацько) як власне оригінальне мовомислення, мовотворча манера, який організовує ораторське мовлення в єдності змісту і форми, надає мовленню вчителя неповторності, потужності, сили, демонструє багатство, виразність, гнучкість і блиск мовлення [1, с. 188]. Складниками індивідуального ораторського стилю є талант, натхнення й майстерність. 2. Висока моральність педагога-оратора – бути чесним, справедливим, добродійним. 3. Високий рівень освіченості – мати ґрунтовні знання не тільки з предмета мовлення, а й з проблем дотичних тем і суміжних наук. 4. Мовленнєва компетентність педагога – змістовність, правильність, багатство, образність, чистота, точність, ясність, виразність, різноманітність мовлення. 5. Оригінальне індивідуальне мовомислення педагога, яке охоплює доказовість, аргументованість, логічність, доцільність мовлення. 6. Учитель-філолог як національно свідомою особистістю, патріот, незалежна людина, яка має мовну стійкість і позитивно впливає на мовну практику.

Таким чином, формуючи власний ораторський стиль, наслідуючи певний риторичний ідеал, учитель-філолог повинен подбати про освіченість і глибокі знання свого фаху та дотичних до нього, уміння вести розгорнений монолог із фахової проблематики, уміння вести конструктивну бесіду, володіння полемічним красномовством, культурою діалогу і полілогу; мати морально-етичні риси освіченої і вихованої людини; уміти користуватися скарбницею античної і національної риторики, ораторським досвідом попередників і сучасників.

Література

1. Мацько Л.І. Риторика / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К.: Вища школа, 2006. – 311 с.
2. Михальская А. К. Педагогическая риторика: история и теория / А. К. Михальская. – М.: Академия, 1988. – С. 11.
3. Онуфрієнко Г. С. Риторика: навчальний посібник / Г. С. Онуфрієнко. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 592 с.
4. Сагач Г. М. Риторика: навчальний посібник / Г. М. Сагач. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – 568 с.
5. Уварова А. М. Формування риторичної майстерності майбутнього вчителя: навчально-методичний посібник / А. М. Уварова. – Суми: Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – 132 с.
6. Хлебникова М. С. Номо Logvens в свете современных риторических представлений / М. С. Хлебникова // Риторика и культура речи в современном обществе и образовании: сб. матер. X Междун. конф. по риторике. – М.: Флинта: Наука, 2006. – С. 435-438.

**ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
УКРАЇНСЬКОГО СТИЛІСТИЧНОГО СИНТАКСИСУ
В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

Ключові слова / Keywords: перекладацька традиція/translation tradition, перекладознавчий аналіз/Translation Studies analysis, контекст/context, образність/image, адекватність/adequacy, стилістичні функції/stylistic features.

Кінець ХІХ – початок ХХ ст. в галузі українсько-німецьких літературних взаємин позначений вагомими перекладацькими здобутками. У сприйнятті українського художнього слова на австрійському та німецькому ґрунті вагомих внесок зробили вітчизняні перекладачі, зокрема західноукраїнські, І. Будз, Г. Герасимович, К. Кракалія, О. Гузар-Павлюх, І. Попович, О. Роздольський та ін. У сучасному перекладознавстві питання рецепції української літератури в німецькомовному середовищі досліджено в працях М. Зимомрі, Я. Погребенник, В. Михайлюк, Я. Лопушанського, а також австрійських учених А. Вольдана, С. Сімонка. Однак вивчення українсько-німецько-австрійських міждисциплінарних взаємин відбувалося здебільшого в річці літературознавчих досліджень, увага головно зосереджувалася на історії перекладів, еволюції сприйняття українського художнього слова в німецькомовному світі, тому **актуальним** постає питання з огляду на потребу різноаспектного перекладознавчого аналізу української класичної прози. **Мета** статті полягає у визначенні стилістичних особливостей лексичного та синтаксичного рівнів спорадичних німецькомовних перекладів української класичної прози.

При дослідженні стилю певного письменника все більшого значення набуває питання вивчення синтаксичної побудови твору, структури його фрази, характеру зв'язку між окремими реченнями. „Саме через структуру речення, його обсяг, способи його членування, а також через характер і способи сполучення одне з другим, через своєрідність переходу від одного речення до іншого, від одного абзацу до іншого, здійснюється рух думки письменника“ [3, 5]. Зіставлення синтаксичних структур текстів оригіналу й перекладу засвідчило наявність розбіжностей при розподілі основних синтаксичних параметрів – довжини та структури речення. Скорочення речень у перекладі, а отже – спрощення їхньої структури, відбувається внаслідок розщеплення окремих речень оригіналу на самостійні елементи: „Ой стара, тот-ме діждалися на сивий волос вінка!“ [4, 32] – „Ach, Alte, was haben wir erleben müssen! Welch ein herrlicher Kranz schmückt nun unser graues Haupt“ [9, 424]. Таке розщеплення не порушує цілісного синтаксичного малюнка першотвору. У перекладах спостерігається також протилежна тенденція, яка полягає в об'єднанні декількох речень оригіналу в одне за допомогою сполучників сурядності/підрядності або безсполучникового зв'язку: „Знаємо, куме, знаємо! Як не знати, коли самі у нім бродимо“ [4, 33] – „Wir wissen,

Gevatter, wir wissen, warum sollten wir es auch nicht, da wir selbst darin herumwaten“ [9, 424]. Зазначена видозміна синтаксичних структур оригіналу в перекладі відбувається згідно з правилами нормативної граматики німецької мови, а також дозволяє адекватніше відтворити низку лексико-граматичних явищ. Адекватне відтворення перекладачами синтаксичної побудови першотвору значною мірою залежить від правильного ототожнення функцій елементів актуального поділу речення, серед яких провідну роль відіграє порядок слів. З проаналізованого матеріалу випливає, що відповідниками синтаксичних структур оригіналу виступають ті ж самі конструкції: „Червона луна горіла на окрайках неба і припалювала крильця зірницям“ [5, 64] – „Ein rötlicher Schein brannte am Himmelsrand und senkte die Flügelein der Sterne“ [7, 342]. Питомої ваги набувають синтаксичні побудови з інвертованим підметом, збереження якого в перекладі забезпечує адекватність відтворення актуального членування речення оригіналу, оскільки дозволяє виділити рему висловлення, унаслідок чого інвертований підмет позначає об'єкт, який з'являється в контексті вперше: „На це обізвався з кута присадкуватий Семен Крук“ [2, 164] – „Darauf erwiderte aus dem Winkel der kleine Samen Kruk“ [6, 62]; „Отак міркував собі сердешний кожух“ [2, 166] – „So dachte der brave Pelz“ [6, 64]. Обставинна словоформа зі значенням часу або місця, яка виноситься на початок речення, хоча й несе нову інформацію, якої немає в попередньому контексті, цілком закономірно розпочинає висловлення, оскільки будь-який факт, про який розповідається, повинен включатися в певні просторово-часові рамки.

Виходячи з типів вираження предикативних відношень, не можна не звернути увагу на особливості відтворення в перекладі безособових речень. Як відомо, в особовому реченні предикація представлена як активність суб'єкта дії, в безособовому – як стихійність. Тому кожне висловлення, оформлене безособовою конструкцією, характеризується саме цим значенням і виконує в художньому тексті важливу стилістичну функцію, яка полягає в зображенні дії як незалежної від суб'єкта. Такі структурні та функціональні особливості безособових речень мають бути враховані при перекладі. У більшості випадків перекладачі, дотримуючись принципів граматики німецької мови, відтворюють їх шляхом уведення формального підмета es: „Тремтіло й утікало вікном із хати та й падало березовим жовтим листячком на подвір'я“ [5, 64] – „Es zitterte, entwich durch das Fenster des Hauses und fiel nieder mit gelben Birkenblättchen in den Hof“ [7, 342]. Однак у деяких випадках через об'єктивні розбіжності між двома мовами неможливо встановити формальну еквівалентність на синтаксичному рівні між відповідними текстовими одиницями. Тому перекладачі вдаються до заміни безособової конструкції особовою, що призводить до зміни категорійного значення речення, а відтак – до іншого типу предикації: „У хаті Василя Гальчишина зробилося свобідніше“ [2, 375] – „In der Wohnung des Waßyl Haltschyn begannen die Leute sich freier zu bewegen“ [6, 63].

Своєрідно оформлюють образні думки інтонаційно-синтаксичні побудови – стилістичні фігури, які мають здатність підкреслити та підсилити смислове та емоційне значення художньої думки. Фігури експресивного синтаксису, можна сказати, втілюють образний зміст, роблять його виразнішим. Звідси – взаємодія і взаємозумовленість різних відтінків образного мислення, зокрема, коли йдеться про образне мислення двох різних народів. Особливо багато важить у цьому плані ін-

версія, насамперед означень, бо самае завдякі інверсіі епітета мова художняго твору набувае спецыфічнай якасці. „Відокремленість та інверсія – це певна стылістычная заканамернасць художняй мовы, што надае ёй поетычнай пднесенасці, эмоцыйнай наснаженасці, інтонацыйнага багатства“ [1, 107]. Ця стылістычная фігура аднак не знаходзіць свайго адекватнага відтворення в большасці німецькамоўных варыянтаў: „Він чув Гапчин голос *крикливий і злісний*“ [2, 377] – „Er vernahm der Napka *kreischende, boshafte Stimme*“ [6, 63]; „Коло них лежала мама, *марна і жовта*“ [4, 142] – „Neben ihnen lag *welk und gelb* die Mutter“ [8, 170]. Передача інверсованих означень через прамий парядок зніжуе экспресивний потенціал арыгіналу, не вказуе на смисловы чы формальну інтенсіфікацыю певнага ознака. Проте набагато складнішоу выдаецца сітуацыя, коли прасцежуецца пропуск інверсованих епітетаў: „Діти вже спалі – сном *праведным, спокійным*“ [2, 377] – „Die Kinder schliefen schon“ [6, 65]. Нульовый переклад немае аб’ектыўнага выправдання, адже епітеты, пры іх багатстве, слугуюць тыею стылістычнаю рисою, яка певнаю мірою вызначае індывідуальны стиль аўтара та й жанр самаго твору.

У мові художняго твору абразна думка развіваецца та увиразнюецца за дапамогаю рэзніх павторів. Існуе думка, што абразна-эмоцыйны павтори створаюць яскраву стійку характэрыстыку, падібну да теми в музычнаму творі. Відтворення *лексемнага павтору* в німецькамоўных варыянтах відбуваецца на рэвні таго ж самаго эквівалента, што забеспечуе збереження смисловага та эмотывнага багатства певнага відрэзку тэксту: „Я й так *бачу* все, *бачу* сваю дівчынку, іі голі ручки на рэядні; *бачу*, як ходять пад рэядном іі груды“ [5, 111] – „Ich *sehe* so alles, *sehe* meine kleine Tochter, ihre nackten Händchen auf der Decke; *sehe* wie sich unter der Decke ihre Brust bewegt“ [7, 345]. Наступны прыклад яскрава відображае адекватнае відтворення так звананага *посильнавалянага павтору* в поеднанні з ампліфікацыяю: „Воны пддаюцца, *воны* і супротивляцца, *воны* разпорошуюцца, *воны* глузуюць сабі з мене... я не можу!“ [2, 324] – „Sie ergeben sich, aber *sie* leisten auch Widerstand, *sie* zerstreuen sich, *sie* treiben Spott mit mir ... ich kann nicht“ [6, 66]. З усіх разглянутых прыкладів рэзніх відів павтору невідтвореным у німецькамоўных версіях залішаецца ліше *кільцевы павтор*, часткова кампенсацыя якога відбуваецца через выгукові пдсілення, як, напрыклад, у перекладах І. Поповіча: „*Та* й дала ж бн вона тым дітям, *ой дала!* *Та* й змыла ж бн вона іх прокльонамі...*ой змыла!* *Та* й абіпрала бн іх кулакамі...*ой абіпрала!*“ [2, 376] – „Ei, wie sie den Kindern zusetzen würde, o!... Ja, und abwaschen würde sie dieselben täglich, o! Und mit den Fäufsten reinigen, o wie!“ [6, 64]. Ступінь экспресіі плеонастычных зворотаў у перекладі доволі нызкый, адже перекладачы перадаюць ці стылістычны фігуры дескрыптыўным спосабам, який не перадае всіей эмоцыйнай гама: „То такі, праше пана, з *діда-прадіда*“ [4, 56] – „Das kam so, ich bitte Herr, vom *Urgroßvater auf den Vater*“ [9, 424]. Творчо в усіх проаналізаваных прыкладах пдходять перекладачы до відтворення *парцеляцыі*, зберігаючы зміст высловлювання в кількох інтонацыйна-смисловых мовных адннцях, што спрыяе створенню экспресывнага потенціалу тэксту: „Заплакала за мнов хата. Як днтіна за мамов – так заплакала“ [4, 29] – „Die Hütte brach in Tränen aus. Wie das Kind um seine Mutter – so weinte sie um mich“ [8, 169].

Об’ектыўны рэзбіжнстн між мовнымн сістэмама арыгіналу і перекладу інкولی унеможывляюць встанавлення адекватнасці на сынтаксычнаму рэвні, відтак перекладачы вдаюцца до реарганізацыі (розщеплення та аб’еднання) певных

синтаксичних структур. Перекладачі української класичної прози намагалися відтворити німецькою мовою всі синтаксико-стилістичні засоби або ж зробити обґрунтований вибір на користь найяскравіших, найекспресивніших засобів, які визначають структуру оригіналу і, відповідно, перекладу.

Література:

1. Коцюбинська М. Образне слово в літературному творі. – К.: Вид-во Академії Наук Української РСР, 1960. – 188 с.
2. Лепкий Б. Твори в 2-х томах. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 1 : Поезія. Оповідання і нариси. Історичні повісті. – 862 с.
3. Сильман Т. И. Проблемы синтаксической стилистики. – Ленинград: Просвещение, 1967. – 152 с.
4. Стефаник В. Моє слово. Новели, оповідання, автобіографічні та критичні матеріали, витяги з листів. – К.: Веселка, 2001. – 319 с.
5. Черемшина Марко. Твори в 2-х томах. – К., 1974. – Т. 1. – 333 с.
6. Lepkyj B. Die Mutter / [aus dem Ukrainischen übersetzt von Illa Popowytsch] // Ruthenische Revue. – 1904. – Jg. 2. – № 3. – S. 62 – 68.
7. Semaniuk I. Hruschka / [aus dem Ukrainischen übersetzt von Iryna Budz] // Ruthenische Revue. – 1905. – Jg. 3. – № 1. – S. 342 – 346.
8. Stefanyk W. Die Ahornblättchen / [aus dem Ukrainischen übersetzt von Illa Popowytsch] // Ruthenische Revue. – 1903. – Jg. 1. – № 6. – S. 167 – 173.
9. Stefanyk W. Tot / [aus dem Ukrainischen übersetzt von Ossyp Rosdolskyj] // Ukrainische Rundschau. – 1909. – Jg. 7. – № 12. – S. 423 – 425.

Москаленко Д.С.
студентка НУБіП України, м. Київ,
Бабенко О.В.,
к.філол.н., доцент кафедри
романо-германських мов і перекладу
НУБіП України, м. Київ

КОНКРЕТИЗАЦІЯ ЯК ВИД ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Досліджено явище конкретизації як одного з основних видів перекладацьких трансформацій. Розглянуто особливості використання конкретизації, проаналізовано значущість прийому конкретизації в перекладацькій справі.

Ключові слова/Keywords: конкретизація/ concretization трансформація/ transformation, особливості/ features, лексика/ vocabulary

Перекладацькі трансформації – це міжмовні перетворення з метою досягнення перекладацької еквівалентності. І. Рецкер пояснює трансформації як «прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті й знаходимо йому відповідність, що не збігається зі словниковим значенням». Двомовний словник, звичайно, дає ряд часткових варіантних відповідей, кожне з яких покриває лише одне зі значень іншомовного слова. Однак навіть всі словникові відповідності в їхній сукупності не охоплюють повністю широкої семантики слова іноземної мови [3, с. 134].

Актуальність теми полягає в тому, що перекладацькі трансформації є одними з найпоширеніших прийомів при перекладі, а отже, питання про правильність їх використання серед перекладачів та науковців і досі залишається відкритим.

Мета статті полягає у вивченні прийому конкретизації як перекладацької трансформації та з'ясуванні значущості цього прийому в перекладацькій діяльності.

Однією з найпоширеніших трансформацій при перекладі з англійської мови та навпаки є конкретизація. **Конкретизація** – це спосіб перекладу, при якому виникає заміна слова або словосполучення іноземної мови з більш широким предметно-логічним значенням на слово в перекладі з більш вузьким значенням. Досить широко цей прийом використовується при перекладі таких слів, як *to be, to have, to get, to do, to take, to give, to make, to come, to go* тощо. Розглянемо на прикладах конкретизацію дієслова *to be*: «*He is in Hollywood*» – *Він живе в Голівуді* (в іншому контексті могло би бути «*він працює в Голлівуді*»); «*I gave her a grill-pan and said «Don't curl your lips. Here it is».* – *Я простягнув їй сковороду для грилю й додав «Не кривися. Ось вона»* (Д. Козак «*Побачення – вбивство*»). Контекстуальна конкретизація обумовлюється чинниками конкретного контексту, найчастіше стилістичними міркуваннями, наприклад:

- Необхідність завершення фази;
- Прагнення уникнути повторень;
- Прагнення досягти більшої образності, наочності. Наприклад: «*You could hear him putting away his toilet articles*» – *Чути було, як він прибирає свої мильниці та щітки* (Дж. Селінджер – «*Над прірвою в житті*»); «*She knew these guys*» – *Вона знала цих хлопців та дівчаток* (Е. Леонард – «*Пишність*») тощо.

При мовній конкретизації ж заміна слова з широким значенням словом з більш вузьким значенням обумовлюється:

- Розбіжностями в ладі двох мов;
- Відсутністю у мові перекладу лексичної одиниці, що має настільки ж широке значення, що і передана одиниця вихідної мови;
- Розбіжністю в стилістичній характеристиці;
- Вимогами граматичного порядку (наприклад, заміна іменного присудка дієслівним).

Конкретизацію можна назвати унікальним явищем у перекладі, що допомагає перекладачеві більш детально та влучно передати зміст речення, яке в англійському варіанті є менш експресивним. Наприклад, англійське значення слова *man* є досить широким і може вживатися в таких контекстах, у яких українська мова вимагає слово з більше конкретним значенням: «*He is a man of taste*» – *Він людина зі смаком*; «*All the king's men*» – *всі королівські солдати*. Прикладом також є слова, що позначають кінцівки в людини: «рука» та «нога» в українській мові, «arm», «hand» та «foot», «leg» в англійській мові. Таким чином, перекладаючи речення із цими словами, ми застосовуємо більш вузьке поняття, тобто використовуємо конкретизацію.

Однак, в правильній конкретизації у більшій мірі потребують слова, яким притаманна чітка розмитість значення. Такі слова часто носять характер займенників. І жоден, навіть найповніший словник не здатний передбачити всіх варіантів вживання слів, що мають розгалужену семантику. Це наприклад, такі слова як *thing, place, stuff, affair, case, piece, matter, record*. Часом неможливо передбачити, як вони співвідносяться в контексті реального спілкування. Таке слово як *thing* має безмежну сферу дії, і на відміну від його основної української відповідності «*рiч*», в англійській мові це слово може вказувати як на неживі, так і на живі предмети.

«Між текстом першотвору і текстом перекладу свідомість перекладача буде «проміжною інстанцією», що є наслідком аналізу першого тексту і водночас робочим кресленням для спорудження другого. Ця «проміжна інстанція» – схема семантико-стилістичної структури тексту, яка оперує не окремими словами, фразами, фонемами чи синтаксичними одиницями, а явищами іншого порядку» – зауважує В.Коптілов [2, с. 117]. Отже, перекладач у своїй роботі спирається не на конкретний текст першотвору, а на осмислення схеми семантико-стилістичної структури, що оперує не окремими словами, фразеологізмами, фонемами чи синтаксичними одиницями, а представляє текст у вигляді певної абстрактної моделі, яка закріплює його істотні особливості та ігнорує неістотні риси» [2, с. 116].

Широко поширена конкретизація англійських дієслів «говоріння» *to say* і *to tell*, які можуть перекладатися на українську мову не тільки як *говорити* або *сказати*, але й більш конкретними *промовити, повторити, зауважити, стверджувати, повідомляти, просити, заперечити* тощо: «*He told me to come right over, if I felt like it*» – *Він наказав мені приходити зразу ж, коли потрібно (Дж. Селінджер «Над прірвою в житті»)*; «*When did he tell her about it? – Yesterday. – What a drag!*» – *Коли він повідомив її про це? – Вчора. – Яка невдача! (М. Брандел «Таємниця викраденого кита»)*; «*They said he did it. And he did it well*» – *Вони стверджували, що він зробив це. І зробив вкрай добре (У. Сомерсет «Театр»)*.

Конкретизація понять як прийом перекладу викликає труднощі, якщо з контексту неясно, про яке видове поняття йдеться. Легше знайти вихід, якщо родове по-

няття включає в себе два-три видових поняття. Так, «*колектив заводу*» неважко в перекладі конкретизувати через «*робітники і службовці заводу*», тим більше що ці поняття є родовими по відношенню до різних професій (токарь, слюсар, наладчик тощо). Однак навряд чи можна конкретизувати поняття «*фрукти*» поза контекстом, не зробивши помилки. Невдалі спроби конкретизувати родові поняття часто цитуються в літературі з перекладу.

Часто перекладач вдається до конкретизації, щоб уникнути лексичних повторів, найчастіше це відноситься до дієслів мовлення, думки, руху, наприклад: «*Thanks for telling me*», *I said* – «Дякую, що *nonпередила*» – *кажу*; «*We came to the passage and suddenly we recognized some kind of parchment...*» – *Ми підійшли до проходу та раптово побачили щось схоже на пергамент...*» [1, с. 210].

Дуже часто конкретизація використовується для того, щоб передати значення займенників: «*I took possession of his effects after his death*», *I explained*. «*They were done up in a parcel and I was directed to give them to you*» – *Все, що залишилося від нього після смерті, віддали мені, – пояснив я. – Листи та портсигар були пов'язані в пакет. На ньому було написано: передати леді Кастеллан, особисто (У. Сомерсет «Випадковий роман»)*. Тут конкретизація займенників *they* і *you* здійснюється на основі даних широкого контексту [1, с. 195].

Взагалі для перекладу з англійської мови на українську характерна заміна слів загального значення типу *man, woman, person, creature* на конкретні власні імена або іменники типу *солдат, перехожий, господиня, собака, кішка* тощо. Це особливо важливо при перекладі художньої літератури, в якій недоречно занадто часто вживання слів абстрактного, узагальненого значення [1, с. 187].

Необхідно зауважити, що англійські слова широкої семантики можуть перекладатися на українську мову за допомогою не тільки конкретизації, а й вилучення їх у перекладі взагалі, а також шляхом використання їхніх словникових відповідників. Слід мати на увазі, що застосування конкретизації у перекладі лексики вимагає творчого підходу з боку перекладача. Тому перекладач має розуміти, як і де має використовуватися конкретизація та вміти вдало оперувати цим прийомом у текстах як художнього, так і публіцистичного характеру.

Таким чином, під час здійснення перекладу, головним завданням перекладача є досягнення семантичної еквівалентності вихідного тексту та тексту перекладу. Для досягнення цієї мети необхідно використовувати різноманітні перекладацькі перетворення, а на рівні компонентної еквівалентності – трансформації. Причина, що викликає потребу у використанні трансформацій полягає у тому, що кожна мова має свою власну, своєрідну структуру, і це необхідно враховувати під час перекладу. Для того, щоб швидко вибрати правильний варіант перекладу, перекладачеві необхідно знати всі види трансформацій. При цьому особливу увагу необхідно звертати на структуру та лексико-семантичні розбіжності між мовами.

Література

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод/ Л.С.Бархударов// – М.: Высшая школа, 1999. – 235 с.
2. Коптілов В.В. Теорія і практика переклад/ В.В. Коптілов // – К.: Юніверс, 2002. – 280 с.
3. Рецкер Я. И. Перевод и переводческая практика/ Я. И. Рецкер // – М.: Международные отношения, 1974. – 244 с.